

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв

**Вікторія Прокопчук
Лариса Яковенко**

Самостійна робота у фортепіанному класі

Робочий зошит ІV

з курсу «Основний музичний інструмент»

студента (ки) _____

Навчально-методичний посібник



Рівне
Видавець О. Зень
2023

Рекомендовано Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 30 березня 2023 р.)

Рецензенти:

Комаровська О. А., доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Крижановська Т. І., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету.

Прокопчук В. І., Яковенко Л. П.

Самостійна робота у фортепіанному класі. Робочий зошит IV з курсу «Основний музичний інструмент»: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти музично-педагогічного напрямку IV року навчання за спеціальністю 014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)». 2-ге вид., перероб. і доп. Рівне : О. Зень, 2023. – 132 с.

ISBN 978-617-601-453-9

Навчально-методичний посібник призначений для методичного забезпечення самостійної роботи майбутніх учителів мистецтва (музичного мистецтва) у фортепіанному класі. Його суттєвою змістовою часткою є оригінальний психолого-педагогічний супровід для суб'єктно-особистісного розвитку здобувачів вищої освіти. Саме тому частина матеріалу посібника викладена у формі щоденника-записника, що дає змогу студентам щодня формувати навички професійної рефлексії: проводити самопостереження, планувати і аналізувати свою роботу, здійснювати самоконтроль, чітко уявляти мету свого навчання та розвитку в інструментальному класі.

Також у посібнику представлено навчальні завдання для самостійної роботи, вимоги і питання для колоквиуму, критерії оцінювання різних видів завдань, що допоможе здобувачам освіти правильно організувати та підвищити ефективність самостійної роботи з навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент», сприятиме формуванню основ їх самостійної професійної діяльності. Водночас використання поданого структурованого матеріалу викладачами зробить процес здійснення контролю та оцінювання кожного виду роботи студентів легким та зручним.

Окремої уваги заслуговує розділ «Додатки», що містить ретельно підібрану і структуровану навчально-методичну та розвивальну інформацію: художньо-естетичну, мистецьку, музично-педагогічну та психологічну літературу, навчально-пізнавальний матеріал, аудіо та відеоматеріали, інтернет-джерела.

Запропонований навчально-методичний посібник – вдале поєднання класичного музично-педагогічного досвіду фахової підготовки у класі фортепіано та сучасних можливостей психолого-педагогічної практики. Адресований здобувачам вищої освіти музично-педагогічного напрямку четвертого року навчання. Також буде корисний студентам і викладачам різних музичних спеціальностей для організації самостійної роботи в інструментальному класі та активізації їхнього професійного саморозвитку.

УДК 780.8:780.616.432(07)

ISBN 978-617-601-453-9

© Прокопчук В. І., Яковенко Л. П., 2023

© Інститут мистецтв РДГУ, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	12
II. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	16
Заліковий кредит VII	16
Змістовий модуль I. Робота над інструктивно-технічним матеріалом (формування різностильового підходу до техніки гри)	16
«Я-концепція».....	18
Змістовий модуль II. Художньо-виконавський розвиток в опануванні різностильового репертуару (засвоєння вміння аналізувати редакції музичних творів)	20
Вимоги до написання анотації на музичні твори.....	21
Література на допомогу при написанні анотації на музичний твір	23
Редакції поліфонічних творів Й. С. Баха	26
Поради піаністам Ферруччо Бузоні.....	32
Заліковий кредит VIII	37
Змістовий модуль I. Публічне виконання музичних творів шкільного репертуару для сприймання (виразне інтонування; психоемоційне саморегулювання в умовах публічного виступу)	37
Музична терапія	37
Нормативно-правове забезпечення загальної музичної (мистецької) освіти	44
Сприймання творів музичного мистецтва	48
Орієнтовний репертуар для сприймання творів музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти	49
Змістовий модуль II. Художньо-виконавський розвиток в опануванні різностильового репертуару (засвоєння різних методів роботи над музичним твором).....	54
Редакції клавірних сонат Й. Гайдна	57
Редакції клавірних сонат В. А. Моцарта.....	58
Редакції сонат Л. Бетховена	59
Твори розгорнутої форми	63
Орієнтовний репертуар творів розгорнутої форми.....	67
Краєзнавчий аспект навчальної дисципліни	70

Композитори Волині (твори для фортепіано)	72
Словник музичних термінів	73
Вимоги до державного іспиту	79
III. ПІДСУМКИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	82
Мій навчальний репертуар	83
Відвідування концертів.....	84
Мої досягнення	85
IV. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ	86
V. ДОДАТКИ	91
Навчально-методична скриня	91
Нормативно-правове забезпечення	91
Мистецька педагогіка.....	93
Музична педагогіка та виконавство	96
Робота над музичним твором	103
Робота над фортепіанною технікою	105
Робота над поліфонічними творами	106
Робота над творами великої форми	107
Робота над творами малої форми	108
Про українських композиторів	109
Психологічна література.....	113
Мистецько-інформаційний Інтернет-путівник	116
Науково-популярні журнали для особистісного розвитку	116
Періодичні видання	116
Документальні фільми про видатних виконавців та композиторів	117
Художні фільми про музикантів.....	118
Аудіо-записи концертів піаністів	119
Відеозаписи концертів піаністів	119
Українська академічна музика	121
Зарубіжна класика	122
Нотні архіви та бібліотеки.....	123
Майстер-класи та науково-методичні семінари.....	124
Музична скриня	127
Ноти українських композиторів для фортепіано (на матеріалі українського музичного фольклору).....	127

ПЕРЕДМОВА

Четвертий зошит для самостійної роботи у фортепіанному класі охоплює VII–VIII семестри, які завершують період навчання за освітньо-професійною програмою першого бакалаврського рівня вищої освіти. Це один з найбільш значущих та відповідальних періодів професійного становлення, що вимагає від здобувача освіти особливої зосередженості та усвідомленості. Крім того, саме цей навчальний період є найбільш сприятливим для діагностики та корекції студентом, як майбутнім фахівцем власного професійного руху, знаходження нових можливостей формування музично-виконавської майстерності, визначення та осмислення наступних кроків для розвитку свого фахового мистецько-освітнього простору. Пропонуємо дослідити актуальний стан вашої професійної майстерності в контексті педагогічної акмеології, оскільки ця сучасна наука, що виникла на перетині гуманітарних, природничо-суспільних і технічних дисциплін вивчає закономірності розвитку людини, як феномен, розробляє стратегії та технології формування професіоналів найвмщого гатунку в різних сферах людської діяльності [318].

Акмеологія – наука про досягнення вершин (акме з грецької – найвищий ступінь, розквіт, вершина, квітуча сила; *logos* – слово, мовлення, учення). Педагогічна акмеологія – наука про шляхи досягнення професіоналізму та компетентності в роботі педагога. Поняття «акме» означає досягнення у будь-якій галузі життя: особистій, професійній або суспільній. «Акме» можуть бути різної значущості (індивідуальні, особистісні, суспільно важливі) та відбуватися в різні періоди життя. «Акме» може відбутися як короткочасна подія, а може тривати як певний період життя, наповнений професійними досягненнями.

Період здобуття вищої освіти зазвичай припадає на віковий період від 16-20 до 25-30 років. Дослідники визначають його як етап ранньої дорослості, коли активізуються процеси самовизначення молодого людини, пошуки її фахової приналежності та бажання самоактуалізації, досягнення професійної майстерності. Необхідно зазначити, що цей період характеризується формуванням центральних психологічних новоутворень юнацького віку: саморефлексії, усвідомлення власної індивідуальності, появи життєвих планів, готовності до самовизначення, установки на свідому розбудову власного життя тощо [323; 329; 330].

Досягнення «акме» відбуваються також у віці 16-25 років. Наприклад, вдалий виступ на концерті або відмінна оцінка на екзамені також є певною «вершиною», яку не так просто здолати. Вчені називають такі досягнення **особистісними, суб'єктивно значущими професійними «акме»**, як достатньо

високий рівень фахових досягнень конкретної людини, який значно вищий попередньо досягнутих результатів. Ці досягнення можуть бути непомітними для професійної спільноти, у котрій знаходиться людина, однак для неї особисто ці досягнення усвідомлюються і оцінюються як максимально можливий у даний проміжок часу рівень професіоналізму.

Індивідуальні, суб'єктно значущі професійні «акме» означають мобілізацію зусиль людини, перемогу над собою, перевищення своїх попередніх результатів, досягнення нового для себе рівня професіоналізму, здібність людини надати власному професійному розвитку прогресивного характеру.

Науковці стверджують, що розвиток професійної майстерності відбувається в інтеграції різних аспектів діяльності людини. Найбільш важливими визначають **освітній аспект** (діагностика і розвиток знань та умінь в системі загальної, професійної та безперервної освіти); **професійний аспект** (визначення можливостей та результатів фахової діяльності, виявлення психологічної готовності до обраної професії, готовності до соціальної відповідальності за процеси та результати своєї роботи); **креативний аспект** (рефлексивно-інноваційний потенціал та його удосконалення до ступеня майстерності, а також значущі інновації, отримані в творчому процесі); **рефлексивний аспект** (самосвідомість особистості та динамічне формування Я-образу, розуміння партнерів у трудовій діяльності) [329].

Нагадаємо, що рефлексивний аспект теоретично і практично досліджувався нами у I, II, III зошитах для «Самостійної роботи у фортепіанному класі». Організаційно-регулятивні навички рефлексії опрацьовувалися у відношенні суб'єкта навчання до власних цілей, завдань, норм професійної діяльності, форм її планування та організації, стратегій здійснення поставлених завдань. Предметно-інтелектуальний компонент використовувався у рефлексії по відношенню до змісту та специфіки музично-виконавської діяльності. Особистісно-мотиваційний – в рефлексії по відношенню до психологічних особливостей та особистісних якостей музиканта-інструменталіста. Рефлексивний аспект у дослідженнях педагогічної акмеології визначається як центральне утворення, яке виконує інтеграційну та регулятивну функції щодо формування і розвитку професійних компетентностей [318; 323; 329].

Розвиток професійної майстерності музиканта є безперервним, системним, багаторівневим, поліфункціональним, диференційованим, акмеологічним та циклічним процесом [318; 329]. Тому у IV Зошиті для самостійної роботи пропонуємо дослідити особистісний аспект, який містить найбільш важливі характеристики цілісності людини, що дозволить відчутти

різні сторони Вашого «Я», інтегрувати досвід, отриманий упродовж років навчання та розвитку в інструментальній класі фортепіано.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» [нормативний документ Рівненського державного гуманітарного університету, 2022 (далі – ОП)] [19], опанування дисципліни «Основний музичний інструмент» має сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти **інтегральної компетентності**: здатність особи розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов;

загальних (ЗК) та фахових (ФК) компетентностей:

ЗК2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

ЗК3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

ЗК4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ФК5. Володіння методикою системного (художньо-педагогічного) аналізу мистецтва в цілому та окремих його об'єктів;

ФК6. Здатність узагальнювати, інноваційно переосмислювати та творчо використовувати досягнення музичної культури (мистецтва, педагогіки), знаходити оптимальні рішення щодо їх теоретичного, методичного, виконавського впровадження в освітній процес;

ФК9. Здатність виявляти та реалізовувати педагогічний потенціал мистецтва, зокрема музичного в контексті освітнього процесу; оволодіння засобами художньо-образного впливу на суб'єктів навчальної діяльності.

Відповідно до визначених компетентностей та згідно вимог ОП, окреслено **програмні результати навчання (ПРН)**

знає та розуміє:

ПРН02. Соціокультурні феномени, закономірності їх виникнення та розвитку.

ПРН06. Специфіку педагогічної співпраці із учнівською аудиторією, зокрема основи музично-виконавської, ораторської майстерності.

ПРН14. Володіти основними складовими виконавської підготовки (розуміння змісту та форми твору, відтворення його образної концепції, реалізація його педагогічних можливостей).

ПРН15. Володіти основними видами інструментально-виконавської діяльності (читання з нотного аркуша, транспонування, створення акомпанементу тощо).

ПРН18. Здійснювати музично-просвітницьку діяльність, пропагувати кращі зразки мистецтва, сприяти розвитку вітчизняного музичного мистецтва.

ПРН24.Здатність до подальшого навчання, яке значною мірою є автономним та самостійним.

Очікувані результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент» здобувач освіти має **знати**:

- сутнісні характеристики опановуваних типових музичних понять, явищ;
- особливості персональних, національних та історичних музичних стилів, жанрів музичних творів;
- засоби музичної виразності, особливості музичного мовлення, фактури, композиції та можливості їх виконавського втілення;
- прогресивні напрями навчання гри на музичному інструменті у масовому музичному вихованні;
- особливості підбору музично-педагогічного репертуару для дітей різного віку (сприймання, опанування, виконання);
- змістові характеристики професійної рефлексії та саморефлексії в інструментальному класі;
- специфіку співпраці з учнівською аудиторією, основи ораторської майстерності.

та **вміти**:

- володіти основними складовими виконавської підготовки (розуміння змісту та форми твору, відтворення його образної концепції, реалізація його педагогічних можливостей);
- володіти основними видами інструментально-виконавської діяльності (читання з нотного аркуша, транспонування, створення акомпанементу);
- використовувати міжпредметну інтеграцію в умовах освітнього процесу;
- впливати на цілісний художній та музичний розвиток дітей шкільного віку (в інтелектуальній, емоційно-ціннісній, практичній складових);
- здійснювати музично-просвітницьку діяльність, пропагувати кращі зразки світового та вітчизняного музичного мистецтва;
- здійснювати професійне самозростання на основі сучасного прогресивного педагогічного досвіду;
- ефективно використовувати мультимедійні засоби навчання;
- самостійно підбирати та розучувати музичні твори різних епох, напрямів, стилів і жанрів;
- аналізувати, визначати виконавські проблеми та вирішувати завдання технічного опанування виконавських складнощів;

- підбирати теоретичний та музичний матеріал для проведення різноманітних видів музично-виховної та просвітницької роботи;
- володіти навичками виконавського саморегулювання (доцільні моторно-рухові напруження-розслаблення, зосередження та увага, запам'ятовування, творче сценічне хвилювання тощо).

Навчальний курс «Основний музичний інструмент» опановується в ході індивідуальних занять, що містять теоретичний, методичний і практичний компоненти, а також самостійну роботу здобувачів вищої освіти. Вибір та опанування навчального репертуару відбувається з урахуванням рівня виконавського розвитку здобувача, його загальних, музичних і творчих здібностей, індивідуальних та особистісних особливостей.

Кредитно-модульна система забезпечує обов'язкове врахування і контроль такого виду навчальної діяльності як *самостійна робота*. Її проведення передбачає позааудиторну індивідуальну роботу здобувачів вищої освіти, самостійне виконання ними навчальних завдань.

В інструментальному класі самостійну роботу характеризує вміння здобувати необхідні знання для опанування нового музичного матеріалу, знаходити способи вирішення інтерпретаторських завдань, самостійно визначати ці завдання. Самостійна робота має проводитись систематично, з урахуванням принципу послідовного ускладнення завдань для самостійного вирішення відповідно до особистісного художньо-естетичного зростання кожного здобувача вищої освіти, його індивідуальної освітньої траєкторії розвитку.

Опанування навчального курсу передбачає виконання здобувачами освіти *індивідуальних навчальних завдань*, як однієї з важливих форм позааудиторної самостійної роботи навчально-дослідницького характеру, яка є органічною складовою програмного матеріалу.

Навчально-методичний посібник «Самостійна робота у фортепіанному класі» розроблений відповідно до програми з дисципліни «Основний музичний інструмент (фортепіано)» і є складником її методичного супроводу, в основі якого покладено дидактичний та суб'єктно-діяльнісний підходи до фахового розвитку музикантів-педагогів у закладі вищої освіти.

Мета посібника – допомогти здобувачам вищої освіти організувати та підвищити ефективність самостійної роботи з «Основного музичного інструмента», сприяти формуванню основ самостійної професійної діяльності майбутніх учителів мистецтва (музичного мистецтва).

Основні завдання:

- дати здобувачам вищої освіти повне уявлення щодо змістового наповнення навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент» (планування, визначення завдань, форми контролю, вимоги та оцінювання їх виконання);
- створити умови для професійного розвитку студентів-музикантів як суб'єктів діяльності;
- визначити для здобувачів освіти основні напрямки самостійної роботи в інструментальному класі фортепіано;
- спрямувати здобувачів освіти на вивчення власних музично-виконавських можливостей та пошук шляхів їх розвитку і реалізації;
- мотивувати здобувачів освіти до вивчення власної особистості в музичній діяльності та творчого самовдосконалення.

У процесі опрацювання усіх розділів самостійної роботи з «Основного музичного інструмента» **здобувач вищої освіти повинен знати:**

- сутнісні характеристики опановуваних типових музичних понять та явищ;
- особливості музичних стилів, жанрів та форм виконуваних музичних творів;
- характерні риси основних етапів та персоналій з історії фортепіанного мистецтва;
- основні відомості про авторів виконуваних творів;
- засоби музичної виразності, особливості музичного мовлення, фактури та можливості їх виконавського втілення;
- напрями та особливості організації самостійної роботи в інструментальному класі;
- основні виконавські завдання вивчення музичних творів різних жанрів, стилів та форм;
- основні критерії оцінювання завдань з «Основного музичного інструмента».

Практичне опрацювання визначених у посібнику видів самостійної роботи повинно виявлятися в таких **уміннях:**

- планувати самостійну роботу з «Основного музичного інструмента»;
- чітко визначати й усвідомлювати мету своїх навчальних та розвивальних завдань у відповідності до власних можливостей та практичної необхідності;
- проводити самоспостереження, аналіз, контроль і оцінювання своєї самостійної навчальної роботи та музично-виконавського розвитку;

- знаходити інформацію з теоретичних та практичних питань музичного виконавства та мистецької педагогіки, аналізувати та узагальнювати матеріал, застосовувати його на практиці;
- опанувати новий музичний матеріал та знаходити способи вирішення інтерпретаторських завдань;
- проводити аналіз досягнень та помилок своєї музично-виконавської практики.

Реалізація **міжпредметних зв'язків** у процесі самостійної роботи над виконанням завдань з основного музичного інструмента полягає у використанні знань, умінь і навичок з теорії та історії музики, гармонії, поліфонії, аналізу музичних форм, методики музичного виховання, методики викладання гри на музичному інструменті, психології музичної діяльності, диригування, постановки голосу, концертмейстерського класу, які тематично взаємопов'язані та сприяють поглибленню й розвитку студентами знань та умінь.

Навчально-методичне видання охоплює всі теми та навчальні завдання, визначені у програмі з курсу «Основний музичний інструмент (фортепіано)». Теми логічно пов'язані та спрямовані на формування не лише фахових знань, умінь і навичок, але й професійно важливих особистісних якостей та властивостей майбутнього вчителя мистецтва (музичного мистецтва).

Окремої уваги заслуговують рубрики «**Важливо**», «**Зверніть увагу**», «**Цікаво**» та «**Поміркуємо**», в яких, як сподіваються автори, здобувачі освіти знайдуть багато цікавої, корисної, розвивальної інформації, що активізує їхній інтерес у напрямку подальшого професійного розвитку і самовдосконалення.

I. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Ознайомтеся зі *структурою* залікових модулів курсу «Основний музичний інструмент», що відповідає програмі навчальної дисципліни (для виконання завдань модулів передбачено аудиторні заняття та самостійна робота).

VII семестр

Змістовий модуль I. Робота над інструктивно-технічним матеріалом (формування різностильового підходу до техніки гри).

Завдання 1. Дієзні мажорні та мінорні гами, арпеджіо, акорди, вправи.

Завдання 2, 3. Два етюди.

Змістовий модуль II. Художньо-виконавський розвиток в опануванні різностильового репертуару (засвоєння вміння аналізувати редакції музичних творів).

Завдання 1. Анотації на музичні твори.

Завдання 2. Поліфонічний твір.

Завдання 3. П'єса.

VIII семестр

Змістовий модуль I. Публічне виконання музичних творів для сприймання (виразне інтонування; психоемоційне саморегулювання в умовах публічного виступу).

Завдання 1, 2. П'єси зі шкільного репертуару для сприймання музики.

Завдання 3. Виступ-презентація.

Змістовий модуль II. Художньо-виконавський розвиток в опануванні різностильового репертуару (засвоєння різних методів роботи над музичним твором).

Завдання 1. Анотації на музичні твори.

Завдання 2. Твір великої форми.

Завдання 3. Твір розгорнутої форми.

Завдання залікових модулів

Заліковий кредит VII

Змістовий модуль I. Робота над інструктивно-технічним матеріалом (формування різностильового підходу до техніки гри)

Завдання 1. Дієзні мажорні та мінорні гами, арпеджіо, акорди, вправи. Пріоритетність досягнення потрібного звукового результату при увазі до технічно доцільних виконавських рухів, опанування аплікатурних принципів. Поступове налагодження автоматичного зв'язку між музично-слуховими уявленнями та відповідними ігровими прийомами. Розвиток пальцевої моторики при взаємодії всіх ділянок гнучкого, «слухняного» ігрового апарату через звернення до раціонального опанування різноманітними способами звуковидобування, ритмічних вправ.

Завдання 2, 3. Два етюди на різні види техніки. Визначення основних технічних завдань, обумовлених фактурною будовою етюдів, відповідних їй доцільних виконавських прийомів; точний розбір тексту. Робота над технічним вдосконаленням ігрового процесу у зверненні до різних методів активізації слухового контролю та ефективного напрацювання оптимальних виконавських рухів. Звук не форсований, наповнений у будь-якій звуковій градації. Досягнення якісного виконання етюдів у різних темпах.

Модульний контроль перевірки виконання програмних вимог Змістового модуля I (публічне виконання); колоквіум.

Змістовий модуль II. Художньо-виконавський розвиток в опануванні різностильового репертуару (засвоєння вміння аналізувати редакції музичних творів)

Завдання 1. Анотації на музичні твори. Анотація на музичний твір є навчальним та дослідницьким завданням, виявляє здатність до пізнавально-інтелектуальної і пошукової роботи здобувача освіти, слугує результатом осмислення, аналізу та систематизації опрацьованого матеріалу, вмінням зробити власні узагальнення й висновки. Водночас свідчить про рівень самостійності, вміння критично мислити та застосовувати знання й навички на практиці. Анотація на музичний твір повинна містити такі обов'язкові

компоненти: вступ, основну частину, висновки та список літератури. Також важливо дотримуватися правил цитування, посилання на джерела тощо.

Завдання 2. Поліфонічний твір. Визначення типу поліфонічного викладу, загального характеру твору і виникаючих у зв'язку з цим виконавських завдань; розмежування окремих елементів музичної тканини для з'ясування і втілення логіки голосоведення; робота над окремими голосами, поступове їх поєднання при збереженні потрібної відмінності у характері звучання голосоведення. Цілісне виконавське охоплення твору (характер вертикалі, каденції, звучання тем після них), стильова обумовленість інтерпретації.

Завдання 3. П'єса. Визначення жанрової та стильової приналежності, форми й образного змісту твору, засобів виконавської виразності, продиктованих характером музики та її конструктивними особливостями. Втілення інтерпретаторського задуму при детальній роботі над п'єсою, її цілісному виконанні.

Модульний контроль перевірки виконання програмних вимог Змістового модуля II (публічне виконання); колоквиум.

Заліковий кредит VIII

Змістовий модуль I. Публічне виконання музичних творів шкільного репертуару для сприймання музики (виразне нтонування; психоемоційне саморегулювання в умовах публічного виступу).

Завдання 1, 2. П'єси зі шкільного репертуару для сприймання музики.

Завдання 3. Виступ-презентація.

Змістовий модуль II. Художньо-виконавський розвиток в опануванні різностильового репертуару (засвоєння різних методів роботи над музичним твором)

Завдання 1. Анотації на музичні твори.

Завдання 2. Твір великої форми.

Визначення загального характеру твору, характеру тематизму, зумовлених його емоційно-образним змістом та стильовими особливостями засобів виконавської виразності. Робота над деталями та драматургічним

розвитком твору. Виконання завдань, пов'язаних з виявленням форми музичної композиції: варіаційної – чітке виявлення характеру теми, підкреслювання у варіаціях нового матеріалу поряд з тематичними характеристиками, виявлення кульмінації циклу, визначення міри цезур між варіаціями; рондальної – зміна сприйняття рефрену як наслідок відчуття характеру звучання попереднього епізоду; сонатної – поєднання багатообразності з цілісністю завдяки темповій єдності, чіткому відчуттю ритмічної одиниці пульсації, яскравому динамізму.

Завдання 3. Твір розгорнутої форми.

Модульний контроль перевірки виконання програмних вимог Змістового модуля II (публічне виконання); колоквиум.

Завдання семестру VIII плануються з урахуванням підготовки до кваліфікаційного екзамену. В поточному тестуванні обов'язковим є публічне виконання програми, що складається з поліфонічного твору, твору великої форми та розгорнутої п'єси, а також виступ-презентація п'єс шкільного репертуару.

Важливо

Зверніть увагу на кількість аудиторних годин і чітко сплануйте, скільки часу Вам потрібно для ефективної самостійної роботи. Проставте відведений Вами на це час у графі «Самостійна робота».

II. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Заліковий кредит VII

Змістовий модуль I. Робота над інструктивно-технічним матеріалом (формування різностильового підходу до техніки гри)

Поміркуємо

Техніка музиканта є своєрідною матеріальною базою, завдяки якій перед виконавцем відкривається безмежний простір – широке поле художнього виконання та створення інтерпретації.

Тетяна Грінченко

[30, с. 63]

План до змістового модуля I.

Важливо

Метою гри гам є досягнення плавного й безперервного виконання пасажів, без поштовхів, рівного за звучанням і часовим співвідношенням. Основною причиною поштовхів, нерівності гри у піаністів є мала рухливість першого пальця. Щоб забезпечити плавність і швидкість виконання, необхідно розвивати спритність і легкість першого пальцю, підкладати його непомітно, не змінюючи рівня кисті.

Тетяна Грінченко

[30, с. 71]

Завдання 1. Дієзні мажорні та мінорні гами, арпеджіо, акорди, вправи

Зверніть увагу

Працювати над етюдами потрібно спокійно, вивчати характер руху з доведенням його до автоматизму. Цей етап є необхідним. Саме він передуює швидкісній, легкій, бравурній, блискучій грі... Техніку можна розвинути, а можна й втратити, «недовивчені» етюди іноді стають на заваді бездоганній грі, спричиняють неохайність та недбалість у виконавстві.

Тетяна Грінченко

[30, с. 74]

Тональність, темп та музичний розмір творів:

Поміркуємо

Один або два дні пропущених занять не можуть бути надолужені навіть наступним цілоденним заняттям. Уже година сконцентрованої роботи краще, ніж чотири години із стомленою головою та розслабленим тілом

Еміль Зауер

[цит. за 95, с. 248]

Цікаво

«Я-концепція». «Я-концепцію» називають ядром особистості. За твердженням психологів, це утворення самосвідомості особистості забезпечує саморегуляцію людини як цілісного організму, соціально-психологічної структури, що утримує гомеостаз, як стан рівноваги динамічного середовища та водночас знаходиться у постійній динаміці. Всі знання, уявлення про навколишній світ приходять до нас зовні, а також ті, що ми добуваємо зсередини власного «інтросвіту», інтегруються у неповторний, безцінний досвід через власне Я – тіло, пам'ять, думку, інтуїтивні та творчі дії.

Пропонуємо психологічну вправу, яка допоможе Вам отримати новий досвід уявлень про себе, позитивні та негативні якості, характеристики, риси. Подивіться на себе уважно ніби зовні, здалека. Спробуйте відкрити потаємні внутрішні, тільки вам відомі риси себе, помислити про них, відчути, запам'ятати.

ВПРАВА I. Моє внутрішнє і зовнішнє «Я».

Знайдіть зручне усамітнене місце для проведення цієї вправи. Це може бути пуста кімната, клас тощо. Розслабтеся, прикрийте очі.

Уявіть собі, як виглядає Ваше зовнішнє «Я». Це та частина Вашої особистості, яку бачать оточуючі: Ваша зовнішність, вчинки, особливості поведінки по відношенню до батьків, друзів, коханих, сусідів, вчителів, інших людей. Відчуйте та сконцентруйтеся на них. Запам'ятайте Ваші зовнішні «Я». Можете описати їх словами, символами, малюнками тощо.

Уявіть собі, як виглядає Ваше внутрішнє «Я». Це та частина, що прихована від чужих поглядів: потаємний, особистий світ емоцій, почуттів, фантазій, бажань, думок, спогадів. Спробуйте зобразити своє внутрішнє «Я» у будь-який спосіб (словами, символами, малюнками, голосом, співом, грою на інструменті, рухами тощо).

Поміркуйте над тим, що Ви зобразили, опишіть Ваші враження про зміст і спосіб самовираження. Відзначте для себе, чи було щось неприємне у Ваших уявних образах. Що здалося Вам самим приємним і чому. Чи було в Ваших уявних образах те, що Вас здивувало і чому.

ВПРАВА II. Мій скарб.

Знайдіть зручне усамітнене місце для проведення вправи. Закрийте очі, розслабтеся, подихайте глибоко та водночас повільно і спокійно.

Уявіть собі, де може бути закопаний Ваш скарб. Які потенційні здібності, обдарування у Вас не розкриті. Уявіть як виглядає Ваш скарб. Що Ви відчуваєте, коли дивитесь на нього, чи можете доторкнутися до нього. Що відчуваєте, про що думаєте.

Намалюйте свій скарб. Потім намалюйте карту, позначте стежку, що веде до скарбу. Ця стежка – Ваше життя. Покажіть перешкоди, що зустрілися на Вашому шляху до скарбу і те, що допомогло Вам відшукати його. Це можуть бути життєві обставини або люди. Якщо хочете, дайте їм назву.

Спробуйте зрозуміти, чому та чи інша людина або якісь життєві обставини стали для Вас перешкодою, чи навпаки, допомогли на шляху до розкриття Ваших можливостей. Запишіть Ваші міркування. Відслідкуйте, чи було щось неприємне для Вас і чому. Що було найприємнішим. Можливо, було щось, що здивувало Вас? Запишіть свої спостереження, відчуття та емоції для подальшого дослідження.

Це ресурсна вправа для Ваших ще невідкритих талантів, здібностей, бажань, майбутніх можливостей. Вона може допомогти подолати те, що обмежує Вас. Вправа допоможе віднайти Ваші внутрішні ресурси та використати особисті приховані резерви для досягнення Ваших життєвих цілей.

ВПРАВА III. Моя індивідуальна акмеологічна професійна траєкторія (побудова індивідуального плану особистісно-професійного розвитку)

Запишіть відповіді на наступні питання:

1. В чому я вбачаю сенс власної професійної діяльності?
2. Мої професійні досягнення на сьогоднішній день.
3. Які я бачу перспективи власного професійного розвитку (через 5, 10, 15 років)?

4. Які пріоритети для себе я визначаю у житті?
5. Які етапи можна визначити в моєму професійному розвитку?
6. Які професійні цілі ставлю перед собою?
7. Як співвідносяться мої професійні цілі з непрофесійними (особистими, сімейними іншими)?
8. Які фактори (спадковість, середовище, обставини чи щось інше) можуть вплинути на мої плани?
9. Яких професійних «акме» у майбутньому я збираюсь досягти?
10. Які найближчі заходи з професійного розвитку я збираюсь організувати (відвідати, взяти участь та ін.)?

Проаналізуйте Ваші відповіді. Запишіть враження від власних думок.

Змістовий модуль II. Художньо-виконавський розвиток в опануванні різностильового репертуару (засвоєння вміння аналізувати редакції музичних творів)

План до змістового модуля II.

Завдання 1. Анотації на музичні твори.

Напишіть **анотацію** за планом:

1. Мета і педагогічна доцільність вивчення музичного твору.
2. Композитор. Характерні особливості його творчості.
3. Історія написання твору.
4. Образно-емоційна характеристика твору.
5. Жанрові особливості та форма твору.
6. Аналіз засобів музичної виразності (лад, тональність, фактура, мелодія, метро-ритм тощо).
7. Аналіз засобів виконавської виразності (динаміка, артикуляція, тембральне забарвлення, педаль, темп тощо).
8. Методичні рекомендації до роботи над твором.
9. Редакції поліфонічних творів Й. С. Баха.
10. Порівняйте редакції.
11. Коротка інформація про авторів редакцій.

Зверніть увагу

Вимоги до написання анотації на музичні твори. Робота над анотаціями проводиться із самого початку вивчення музичних творів, що сприяє більш свідомій самостійній роботі над ними та є важливим чинником успішного втілення художнього задуму твору композитора й розкриття його художньо-образного змісту. Зміст анотацій повинен бути глибоким, аналітичним, мати достатнє науково-методичне обґрунтування.

Варто зосередитися на цілісному художньо-педагогічному розборі твору, що дасть можливість визначити й проаналізувати не лише комплекс засобів, необхідних для розкриття ідейно-художнього змісту музичного твору, а також його реалізації з точки зору педагогічного потенціалу.

Для написання анотації у письмовій формі подаються відомості про життєвий і творчий шлях композитора, стильові риси його творчості; стилістичні та жанрові особливості твору; особливості формотворення та фактурного викладу музичного полотна; художню образність та зумовлені нею засоби виразності музичної мови опановуваного твору; виконавські особливості та методичні рекомендації до їх втілення за інструментом; джерельні приписи.

Важливо правильно та повно виконувати таку форму організації навчально-пізнавальної діяльності як письмовий музично-теоретичний аналіз музичного твору. Для цього доцільно зосередитися на таких елементах музично-теоретичного аналізу (компонентах музичної тканини):

- *музична форма* (куплетна, період, проста одно-, дво-, тричастинна, складна двочастинна, куплетна, варіаційна, рондо, сонатна, вільна тощо) та її вплив на виразність музичних образів;
- *темп*: характеристика темпових показників (заповільнення, прискорення, зміна темпу) і їх взаємозв'язок з музичним образом твору;
- *метроритм*: розмір музичного твору, характер музичної пульсації, лічильна одиниця і її видозміни, особливості ритмічної структури твору (рівномірний, пунктирний, наявність синкопованих групувань, особливих видів ритмічного ділення, довгих і дрібних тривалостей тощо);
- *ладотональний план музичного твору* (основна тональність, відхилення, модуляції та їх зв'язок з художнім образом твору);
- *фактура музичного твору* (гармонічна, поліфонічна, гомофонно-гармонічна, мішана тощо);
- *особливості будови й викладу мелодичного матеріалу* та його зв'язок з художнім змістом твору;
- *динаміка* (загальний динамічний розвиток, кульмінація, загальна драматургія твору);

- гармонічний аналіз;
- голосоведіння;
- інтерваліка;
- особливості виражальних засобів у втіленні образного змісту тощо.

Анотація на музичний твір, що слугує водночас навчальним та дослідницьким завданням є виявом здатності до пізнавально-інтелектуальної і пошуково-дослідницької роботи здобувача освіти, результатом осмислення й аналізу зібраної інформації та опрацьованого матеріалу, вмінням його систематизувати та робити власні (правильні) судження, узагальнення й висновки. Водночас є свідченням ступені самостійності, умінням критично мислити та застосовувати здобуті знання й набуті навички на практиці.

Як і будь-яка пошуково-дослідницька робота (незалежно від обсягу та форми) анотація на музичний твір повинна охоплювати такі обов'язкові компоненти, як: вступ, основну (головну) частину та висновки. Також важливо дотримуватися правил структурування тексту, цитування, посилання на джерела тощо. Завершує анотацію список літератури, оформлений в алфавітному порядку згідно з бібліографічними стандартами з дотриманням правил й вимог наукового апарату.

Важливо

Слід пам'ятати, що будь-яка пошуково-дослідницька робота є кропіткою працею, яка вимагає вміння, допитливості, терпіння, творчості, а також професійної та особистісної культури від виконавця, важливим чинником якої є зокрема, обов'язковість дотримання принципів академічної доброчесності та уникнення академічного плагіату, за порушення й недотримання яких здобувач освіти буде нести академічну відповідальність.

У Рівненському державному гуманітарному університеті функціонує система внутрішнього моніторингу якості освітньої діяльності, яка забезпечує запобігання і виявлення академічного плагіату, що у свою чергу контролюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Академічна доброчесність в Україні регулюється державними нормативно-правовими актами, зокрема: Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» тощо [1; 5; 6; 21].

Література на допомогу при написанні анотації на музичний твір (аналіз музичного твору)

1. Бортнік А. С., Музичук І. В., Пастуханова Н. В., Чайковська О. В. Аналіз музичних творів : навчальний посібник для мистецьких закладів III рівнів акредитації. Рівне : РДГУ, 2011. 138 с.
2. Горюхіна Н. А. Эволюция сонатной формы. Вид. 2. Київ : Музична Україна, 1973. 308 с.
3. Горюхіна Н. Композиція музичного твору. *Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*. Вип. 7 : Музикознавство: з ХХ у ХХІ століття. Київ, 2000. С. 16–31.
4. Матвеева О. В. Поліфонія: навчальний посібник (за кредитно-трансферною системою). Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. 182 с.
5. Москаленко В. Г. Музичний твір як текст. *Київське музикознавство: Текст музичного твору: практика і теорія*. Вип. 7. Київ, 2001. С. 3–10.
6. Очеретовська Н. Л., Ципалюк Г. Н. Поліфонія : навч. посіб. для студентів вищ. спец. муз. навч. закладів III–IV рівнів акредитації : підручник з поліфонії. Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків : Водний спектр Джі-Ем-Пі, 2017. 164 с.
7. Пришляк Н. І. Хрестоматія з гармонічного аналізу (на матеріалі української музики). Ужгород, 2013. 84 с.
8. Пясковский И. Б. Логика музыкального мышления : монографія. Київ : Музична Україна, 1987. 184 с.
9. Пясковський І. Б. Поліфонія в українській музиці: навчальний посібник (До 100-річчя Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського). Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. 272 с.
10. Пясковський І. Б. Поліфонія: навчальний посібник. Київ : ДМЦНЗКіМУ, 2003. 242 с.
11. Якуб'як Я. Аналіз музичних творів: музичні форми: підручник. Ч. I. Тернопіль : Астон, 1999. 208 с.

Завдання 2. Поліфонічний твір.

Поміркуємо

...заняття поліфонією не лише найкращий засіб розвитку духовних якостей піаніста, а й суто інструментальних, технічних, оскільки ніщо неспроможне так навчити співу на роялі, як багатоголосна тканина в повільних речах.

Генріх Нейгауз
[135, с. 15]

Визначте основні завдання до виконання поліфонічного твору:

Визначте стиль, форму та жанрові особливості твору:

Випишіть музичні терміни, які зустрічаються у цьому творі:

Зверніть увагу

Редакції поліфонічних творів Й. С. Баха. Опрацювання клавірних *інвенцій* та *симфоній* Й. С. Баха потребує ознайомлення з існуючими редакціями, аналізу їх позитивних та негативних сторін, розуміння задумів редакторів, створення свого виконавського варіанту виконуваного твору. Використовуючи під час роботи над інвенціями різні редакції, необхідно обов'язково звертатися і до Urtext-ту. Порівнюючи і аналізуючи різні редакції, важливо звертати увагу на ставлення редакторів до питання темпів, динаміки, фразування, розшифрування мелізмів, артикуляції та аплікатури.

Надзвичайно важливим аспектом в редагуванні є питання темпу та його відносність. Не варто ототожнювати Allegro старовинне і Allegro сучасне. Раніше різниця між темпами була меншою: Allegro було більш повільним, а Andante більш швидким. Темп повинен бути логічним і відповідати задуму автора. При всій динамічності виконання захоплення дуже швидкими темпами не відповідає стилю музики Й. С. Баха.

Стосовно динамічних відтінків музикознавець Я. Мільштейн писав: «... зміна динамічних відтінків – forte; piano – у Баха рівнозначна зміні мануалів. Остання передбачає «терасоподібну», ступінчасту динаміку, а не динаміку поступових переходів. Однак всередині великого епізоду поряд з цілісною динамікою можливими є тонкі звукові градації, які досягаються за допомогою тембру й регістру» [217, с. 64].

Різні редактори пропонують різночитання у розподілі голосів та використанні мелізмів, проте вони не є принциповими. Як правило, мелізми відповідають уртексту. Варіанти запропонованої редакторами аплікатури відповідають розподілу голосів.

Відомо, що перша педагогічна редакція *інвенцій* Й. С. Баха була видана у 1840 р. **К. Черні**. В редакції відобразилася епоха К. Черні як представника течії передромантизму, відтак, до недоліків варто віднести текстові неточності, хвилеподібну динаміку, відсутність динамічних контрастів, перебільшено швидкі темпи, велику кількість сповільнень, що не відповідало стилю барокової музики Й. С. Баха. Однак, схвальним в редакції є зручний розподіл середніх голосів, раціональна аплікатура, а також прагнення К. Черні розкрити співучі можливості інструменту і тим самим реалізувати вказівки автора, подані ним у заголовку збірника.

Однією з найцікавіших є редакція **Ф. Бузоні**, видана 1891 р. Ця праця відзначається яскравими переконливими виконавськими вказівками (фразування, динаміка, аплікатура, розшифровка прикрас) та коментарями. У примітках міститься й безліч зауважень, правил виконання поліфонії на фортепіано. Редакція Ф. Бузоні значно докладніша, ретельніша та художньо

змістовніша за редакцію К. Черні. Ф. Бузоні виступав проти сентиментальності та елегантності в розумінні музики Й. С. Баха, його трактування відрізняються масштабністю, мужністю й суворістю виконання.

При редагуванні інвенцій Ф. Бузоні не бере до уваги бахівські позначення мелізмів і випишує прикраси нотами у тексті, позбавляючи можливості познайомитися з бахівськими принципами розшифрування мелізмі, що вносить до редакції риси догматизму. Аплікатурні вказівки Ф. Бузоні відроджують широко поширений в епоху Й. С. Баха прийом перекладання пальців, особливо 3-й палець через 4-й, 4-й через 5-й. Стосовно артикуляції Ф. Бузоні стверджує, що основним прийомом виконання клавірних творів Й. С. Баха є гра *non legato*, проте більшість музикантів вважають, що мистецтво артикулювання клавірних творів вимагає гри *legato* і *non legato*, їх протиставлення, оскільки кожний голос в поліфонічних творах повинен мати своє артикуляційне забарвлення.

У редакції **Л. Ройзмана** точно збережений авторський текст. Аплікатура, як і в редакції Ф. Бузоні, виходить з принципів письма Й. С. Баха, який, крім звичайного підкладання 1-го пальця, любив застосовувати перекладання або перехреснування пальців (наприклад, у гамоподібній послідовності вгору застосовував такий порядок: 3, 4, 3, 4 або 3, 4, 5, 2, 3, 4). Розшифровка мелізмів у редакції Л. Ройзмана найавторитетніша у порівнянні з іншими редакціями інвенцій Й. С. Баха. Проте у деяких випадках видаються недоцільними надмірно довгі ліги. Спірним є і трактування бахівських кадансів. Л. Ройзман проводить у них найчастіше принцип згасання динаміки, «розсіювання» енергії. Інші авторитетні дослідники бахівської творчості (Ф. Бузоні, А. Швейцер, І. Браудо) приходять до висновку, що каденціям Й. С. Баха властиві динамічний пафос, значущість, особливо у випадках, коли мелодія закінчується на динаміці «форте», це стосується і кадансів у середині твору.

До текстологічних редакцій можна віднести редакцію С. Діденка, в якій автором на основі точних рукописів зібрано авторські вказівки щодо динаміки, артикуляції, темпів та наведено спроби знайти загальні закономірності, властиві стилю Й. С. Баха.

Також цінною, але мало поширеною є редакція Л. Хернаді, яка складається з двох зошитів. В одному розміщений справжній бахівський текст, в якому позначена лише аплікатура. Інший містить методичні зауваження автора щодо кожної інвенції. Відповідають сучасному уявленню позиції автора у питаннях темпів, динаміки, артикуляції. Л. Хернаді представлено докладний аналіз форми, знайдено і роз'яснено всі спірні місця, наведено багато практичних порад, додаткових вправ для подолання поліфонічних і технічних труднощів, варіанти аплікатури та розшифровки прикрас.

Найвідомішими редакціями *«Добре темперованого клавіру»* («ДТК») Й. С. Баха, які набули найбільшого поширення, є редакції **К. Черні**, **Ф. Бузоні**, **Б. Муджеліні** та **Б. Бартока**. Аналізуючи редакційні особливості «ДТК» Й. С. Баха насамперед треба звернути увагу на організацію риторико-інтонаційної основи музичного матеріалу. Провідними ознаками у цьому напрямку є фразування, артикуляція та динаміка.

Редакція **К. Черні** з'явилася у 1837 р. і була першою редакцією, яка мала настанови до виконання всього циклу. При цьому К. Черні вивчив бахівські рукописи та вибрав найкращі текстові варіанти. До текстів були додані вказівки щодо характеру музики і темпу її виконання за метрономом, динаміки, артикуляції та апікатури. К. Черні використано образно-емоційні характеристики темпів та динаміки (велика кількість *dim.* та *cresc.*), деталізовано мелодійні лінії, зазначено використання педалі, досить часто зустрічаються агогічні нюанси. Причиною цього стало те, що автор трактував «ДТК» з погляду салонно-віртуозного напрямку романтичної музики. Ця тенденція властива ХІХ ст., коли на догоду смакам публіки в авторський текст додавалися темпи, динаміка, артикуляція тощо з метою «поліпшити» ідею автора. Як з'ясувалося пізніше, К. Черні довільно вносив зміни також і в нотний текст Й. С. Баха, а оскільки словесні коментарі відсутні, то виявити їх було досить складно.

Межа панування редакції К. Черні була покладена виданням «ДТК» «Бахівського товариства», здійсненого за редакцією учня Ф. Ліста – **Ф. Кролля** в 1866 р., що стало першою текстологічно вивіреною публікацією.

Виконавська редакція італійського композитора, піаніста, диригента, музичного педагога та музикознавця **Ф. Бузоні** з'явилася 1894–1897 рр. (перша частина) та в 1916 р. (друга). Це видання стало практичним підтвердженням поглядів Ф. Бузоні щодо виконавського мистецтва взагалі і поліфонічного зокрема. Дуже цінним є «Вступне слово» автора редакції як своєрідної «школи фортепіанної гри». Нотний текст наповнений виконавськими ремарками, вказівками й рекомендаціями, найширшими коментарями, у яких послідовно викладено піаністичні принципи Ф. Бузоні та його погляди на природу фортепіанної гри. Багато уваги приділено аналізу форми прелюдій і фуг, їх структури, тематизму та поліфонічним прийомам у тісному зв'язку з розкриттям образно-емоційного змісту. Також наведено технічні вправи-варіанти до деяких прелюдій.

У редакції Ф. Бузоні динаміка вибудовується великими побудовами (тривалі наростання, яскраві кульмінації, зіставлення контрастних розділів), також застосовується регістрова контрастність (один голос *forte*, інший *piano*). Редакція Ф. Бузоні протистоїть віртуозно-романтичній тенденції виконання

Й. С. Баха та дає пріоритет «органному» («терасоподібному») мисленню, з його зміною мануалів та реєстрів.

Ф. Бузоні першим звернув увагу на значення контрастної артикуляції для виконання творів Й. С. Баха (гра *non legato* та *staccato*, їх зіставлення з різними видами *legato*). Проте, в тлумаченні Й. С. Баха Ф. Бузоні прагнув зробити його досить великим за планом, швидше жорсткішим, ніж м'яким, розкрити у творчості композитора мужній початок, іноді втрачаючи почуття міри. Крім того, спірним моментом є не врахування бахівських позначень мелізмів, а їх розшифровки вписані Ф. Бузоні у самому тексті (з опорою на те, що орнаментика допускає свободу).

Найбільш поширеною в педагогічній практиці є редакція учня Ф. Бузоні, італійського піаніста, композитора та музичного педагога **Б. Муджеліні**, що з'явилася на початку ХХ ст. У цій редакції представлено детальне фразування, штрихові, динамічні й апікатурні рекомендації, розбір форми, теми, розшифровка прикрас. Як правило, вони відповідають вимогам голосоведіння, відкривають шлях до цілісного сприйняття форми. В редакції відчувається прагнення до пластичних ліній вокального характеру, однак не має розподілу авторського тексту та редакторських вказівок, відсутні й словесні коментарі, які би пояснювали ставлення Б. Муджеліні до інтерпретації баховської музики.

Редакція угорського композитора, піаніста, музикознавця-фольклориста **Б. Бартока**, видана у 1908 р., точно відтворює авторський текст, містить конкретні виконавські вказівки. Б. Барток змінює розташування прелюдій і фуг у відповідності до їх складності на противагу Й. С. Баху, у якого цикли прелюдій і фуг розташовані за хроматичними півтонами. Б. Бартоком подано окремі короткі коментарі, виставлено динаміку, штрихові та темпові позначення (із зазначенням метронома), частково розшифровано прикраси. У II томі використано партитурний виклад чотириголосних та п'ятиголосних фуг. У цій редакції переважає артикуляція *legato*, введено додаткові голоси та октавні подвоєння.

Отже, розглянуті редакції К. Черні, Ф. Бузоні, Б. Муджелліні і Б. Бартока, що відрізняються між собою, мають і подібні риси, зокрема містять чимало редакторських вказівок, спроби відобразити як інтерпретаційний бік виконання, так і «технологічні» прийоми. Проте редактори часто пропонують прямо протилежні варіанти виконавських прийомів, характеру виконання, темпу, динаміки тощо.

Зверніть увагу

Поради піаністам Ферруччо Бузоні

Ферруччо Бузоні (1866–1924), італійський композитор, піаніст, диригент, музичний педагог, музикознавець.

- Вчи пасаж найважчою аплікатурою; оволодівши нею, грай найлегшою.
- Якщо технічна структура будь-якого пасажу становить особливу складність, візьми в роботу всі, які згадаєш, аналогічні побудови з інших п'єс: таким чином ти внесеш систему в те, що стосується даного виду техніки.
- Завжди пов'язуй технічну вправу з роботою над виконанням: труднощі часто не в нотах, а в визначеному динамічному відтінку.
- Захоплений темпераментом, ніколи не зловживай силою; інакше з'являться брудні плями, яких ніколи не відмиєш.
- Не намагайся подужати п'єси, які раніше погано вивчені і тому не вдалися; це здебільшого марна робота. Але якщо ти в проміжку зовсім змінив свою манеру гри, то почни роботу над старою п'єсою наново, наче вона була тобі незнайома.
- Вчи все так, наче це найважче; спробуй поглянути на етюди для юнацтва з погляду віртуоза. Ти здивуєшся, як важко зіграти якогось К. Черні, Й. Крамера чи М. Клементі.
- Й. Бах – основа піанізму, Ф. Ліст – вершина. Ці двоє відкриють тобі підступи до Л. Бетховена.
- З самого початку виходь із припущення, що на роялі можливо все – навіть те, що здається тобі неможливим або дійсно є таким.
- Виховуй свій технічний апарат так, щоб бути готовим та озброєним на будь-який випадок; тоді, розучуючи нову п'єсу, ти зможеш спрямувати всі свої сили на її духовний зміст. Технічні проблеми тебе не затримають.
- Ніколи не грай недбало, навіть коли тебе ніхто не чує або випадок здається тобі маловажливим.
- Якщо якийсь місце не вийшло, ніколи не йди далі, не повторивши його, не можеш зробити цього зараз – зроби після.
- Не пропускай наскільки можна жодного дня без зіткнення з твоїм фортепіано.

4. Що означає термін «темперований стрій»?

5. Фуга: структурні особливості, жанрові різновиди.

6. Хто з композиторів звертався до жанру прелюдії та фуги?

7. Імпресіонізм в музиці. Сильові особливості.

Заліковий кредит VIII

Змістовий модуль I. Публічне виконання музичних творів шкільного репертуару для сприймання (виразне інтонування; психоемоційне саморегулювання в умовах публічного виступу)

Музика є найвищою таємницею наук про людину, над якою вони б'ються і яка зберігає ключ від їх прогресу.

Клод Леві-Строс

Цікаво

Музична терапія. Як відомо, застосування музики з терапевтичною метою бере свій початок з первісного суспільства, де музика була невід'ємною частиною релігійних, цілительських та «магічних» ритуалів.

За останні роки зростає інтерес до музичної терапії (музикотерапії – з греко-латин. «лікування музикою») – науки, яка, як молодий психотерапевтичний напрямок, що заснований на творчості стрімко розвивається по всьому світу.

Музика, впливаючи фізично, емоційно, інтелектуально, соціально, естетично, духовно тощо покращує і зберігає здоров'я людини, відтак є засобом профілактики, реабілітації та лікування. Використовуючи в роботі над собою музичну терапію (як і будь яку іншу арт-терапію) людина швидше обходить захисні механізми психіки і легше сприймає результати психологічної роботи, що дозволяє через творчість більше розкрити себе в порівнянні з техніками інших напрямків психології.

Музикотерапія є інтегративною дисципліною, суміжною з психологією, музичною психологією, музикознавством, педагогікою, рефлексологією, нейрофізіологією, суспільними науками тощо.

Музику застосовують для лікування фізіологічних та психосоціологічних аспектів хвороби чи розладів; ефективно використовують в роботі над фізичними, емоційними, комунікативними і соціальними потребами людини; вона оптимізує процес її особистісного розвитку у складних умовах сучасного суспільного життя; дозволяє створити простір, в якому людина може впритул наблизитися до себе справжнього тощо.

Існує чимало моделей музикотерапії, серед найбільш поширених виокремлюють: метод керованих зображень у музиці, аналітична музична терапія, творча музична терапія, поведінкова музична терапія, вільна терапія

імпровізацій тощо. У свою чергу розрізняють близько 20 моделей імпровізаційної музичної терапії.

Крім того, традиційно розрізняють три основні форми музикотерапії: рецептивну, активну та інтегративну. *Рецептивна (пасивна)* музикотерапія характеризується тим, що під час музико-терапевтичної сесії пацієнт / клієнт не бере в ній активної участі, а просто слухає музику (різноманітні музичні композиції, відтворення звуків тощо), що відповідають стану його психічного здоров'я та етапу терапії. *Активна* форма музикотерапії передбачає активну роботу й взаємодію клієнта / пацієнта з музичним матеріалом, а саме: спів та / або виконання музики на інструменті. *Інтегративна* музикотерапія разом з музикою використовує можливості інших видів мистецтва: малювання під музику, пластична драматургія під музику, музична пантоміма, музично-рухливі ігри, створення віршів, малюнків, картин, музичних казок, розповідей тощо після прослуховування музики та інші творчі форми роботи.

Важливо вирізняти близьки, проте все ж різні за змістом поняття «лікування музикою», «терапія музикою», «терапія звуком», «музикотерапія» тощо.

Крім того, оскільки «музикотерапія» і «навчання музиці» є різними категоріями, остільки не можна утотожнювати вчителя музики (мистецтва) та музикотерапевта. Все ж, не зосереджуючись на відмінних характеристиках цих дефініцій, виокремимо музику у них як спільний основний робочий інструмент / елемент, засіб та мову спілкування водночас. Головний музикотерапевтичний ефект полягає у тому, що музика дає можливість людині вступити у життєво необхідний контакт з важкодоступними рівнями власного існування. Музична терапія є чудовим способом за допомогою такого інструменту, як музика, дозволити людині наблизитися та пізнати самого себе через усвідомлення, що вона сама творить своє життя і свій світ [45; 57].

Варто пам'ятати, що в музичній терапії (як і в будь-якій арт-терапії) художні здібності людини не відіграють ролі, для роботи важливі лише інтерес та бажання, відтак ми не прагнемо створювати шедеври мистецтва, а працюємо з образами, асоціаціями, метафорами тощо.

Пропонуємо кілька музично-терапевтичних вправ, які мають високий потенціал та рівень продуктивності й результату. Вони допоможуть Вам наблизитися до себе справжнього, отримати додатковий внутрішній ресурс та пізнати себе глибше.

ВПРАВА I. Малювання музики руками

Завдання: цю багату на відчуття вправу можна використовувати як для того, щоб віднайти прихований резерв, отримати внутрішній ресурс та підтримку, перезавантажитися, так і для того, аби м'яко й обережно (екологічно) зняти зажими, вивільнити негативні емоції та накопичену напругу, розвантажитися від втоми тощо.

Інвентар: два листи паперу (A3 / A4 формату), олівці, фломастери, ручки

Час проведення: 10–20 хвилин.

Алгоритм роботи: знайдіть зручне усамітнене місце для виконання вправи. Це може бути пуста кімната, клас тощо. Зосередьтеся, відчуйте свій стан і запит на результат від вправи. Увімкніть музику, яку Вам хочеться зараз послухати (в залежності від стану та запиту). Краще, якщо це буде інструментальна музика. Якщо це пісня, то ліпше, якщо вона звучатиме мовою, якої Ви не знаєте, так як смислове навантаження не повинно відволікати Вас та піднімати якісь допоміжні почуття чи переживання. На столі розмістіть лист (або два) паперу A3 / A4 формату. Зручно сядьте за стіл, візьміть в обидві руки ручки (олівці, фломастери тощо). Розслабтеся, прикрийте очі, злегка нахиліть вниз голову та упродовж 5–15 хвилин слухаючи музику пропускайте її через себе і своє тіло та одночасно двома руками малюйте (випускайте / зображайте свої емоції).

Вправа може бути реалізована і в іншому варіанті: якщо дозволяє місце проведення, то її корисно виконати лежачи на підлозі. Лежачи на спині, витягніть руки уздовж тіла і трішки розставте їх. «Пропускайте через себе» музику та зображайте її обома руками закритими очима, направляючи всю вагу тіла в підлогу (5–7 хвилин). Змініть положення: ляжте на живіт, покладіть голову на бік, руки можна покласти як зручно (витягнути в сторони, вверху або вниз). Прикрийте очі та малюйте під музику упродовж 5–7 хвилин, зображаючи / вивільнюючи емоції на папері.

Важливо під час виконання вправи не аналізувати музику (не характеризувати її як музикант), а відтак і не думати про те, що малюєш та як це буде виглядати, а просто зображати свої емоції, дозволивши їм вийти назовні.

Під час виконання вправи відбувається свого роду очищення тіла й свідомості. Потраляючи у наше тіло, музика прибирає з нього все непотрібне, виводить усе зайве назовні, наповнюючи при цьому потрібними станами, дає ресурс та підтримку у ті частини тіла, які цього потребують.

ВПРАВА II. Музика емоцій

Завдання: прояснення справжніх почуттів та емоцій людини щодо запиту та проблеми; трансформація (відреагування / проживання / зміна) негативної ситуації; зняття напруги; пошук ресурсу.

Інвентар: різноманітні музичні інструменти (якщо інструментів немає, можна використовувати будь-які підручні засоби, як шумові / ударні інструменти: склянка, ручка, олівці, книга, лист паперу, пакет та ін.).

Час проведення: 20–50 хвилин.

Алгоритм роботи: пригадайте та проговоріть / опишіть негативне переживання чи життєву ситуацію з якою бажаєте розібратися. Оцініть Ваш емоційний стан за десятибальною шкалою від 1 до 10, де 1 – це максимальний комфорт, 10 – максимальний дискомфорт. Програйте важку ситуацію за допомогою будь-якого музичного інструменту, який на цей момент викликає у вас найбільший інтерес. Послухайте його звучання, опишіть як він звучить у цій ситуації?

Які найяскравіші почуття, емоції Ви відчуваєте щодо запиту (наприклад: агресія, сум, образа, розгубленість та ін.)? За допомогою музичного інструмента програйте кожне з них, «вигрузіть» Ваш емоційний стан, негативні почуття. Важливо програвати стільки разів, скільки це необхідно, допоки не «виграєте» назовні всі почуття, емоції, переживання. Відчуйте, як вони розпадаються на дрібні крихти та залишають Ваше тіло.

Подумайте та зосередьтеся на тому, що дає Вам найбільшу енергію та життєву силу, від чого Ви отримуєте відчуття найбільшого комфорту, підтримку, ресурс. Це може бути будь-що: спілкування з певною людиною, місце, дія, стан тощо. Що це для вас? Проговоріть конкретно що це та зконцентруйтеся на цьому.

Пограйте на музичному інструменті так, як Вам подобається, як для Вас красиво та стільки часу, скільки Вам потрібно для віднайдення внутрішнього комфорту й рівноваги. Оточіть себе позитивною енергією, наповніться нею. Насолоджуйтеся звучанням мелодії, наповнюючи себе життєвою силою.

Важливо звернути свою увагу та зосередитися на прихованих ресурсах, які збільшилися в рази за період часу виконання вправи.

Зверніть увагу: якщо Вам здається, що Ваш стан не покращився, задайте собі питання: «Чому мені важливо утримувати негативні переживання? Чому для мені важливіший цей стан, а не стан щастя? Як довго я зможу перебувати в цьому стані / терпіти?» Поміркуйте, що Вам це дає? Подумайте, які прості конкретні дії допомогли би Вам ще більше звільнитися від негативного впливу та тиску цього стану? Запишіть (проговоріть) їх для себе.

Оцініть Ваш емоційний стан за десятибальною шкалою від 1 до 10, де 1 – це максимальний комфорт, 10 – максимальний дискомфорт. Що Ви зараз відчуваєте, як змінився Ваш емоційний стан? Опишіть його.

ВПРАВА III. Дописування частини музичного твору

Вправа корисна для тих, у кого є запит на порушену процесуальність. Відомо, що усіх людей умовно можна розділити на три категорії. Перша – це люди, які мають складнощі з початком процесу. Друга категорія – ті, хто легко починає справу, але потім має складність у середині етапу. Третя категорія людей – яким складно завершувати будь-яку розпочату справу.

Отже, знайдіть (приготуйте) музичний твір / мелодію, яка Вам не знайома (ліпше, якщо це буде інструментальна музика чи пісня на невідомій для Вас мові, щоби Ви не відволікалися на її смислове навантаження). Прослухайте цей твір / мелодію без початку, без середини та / або без закінчення (в залежності від запиту та проблеми). Потім спробуйте підібрати доречний / найбільш підходящий інструмент (на Вашу думку), який би ліпше відтворив частину цього твору та зробіть спроби підібрати й відтворити початок, середину та / або кінець музичної композиції.

Варто підійти до цього легко, не напружуючись, в ігровій формі та завершити процес там, де в реальному житті Вам важко його закінчити з різних причин.

Це дуже мотиваційна вправа в музичній терапії, яка через експресію надає впевненості, сил і віри в себе, водночас призводить до збалансованого та врівноваженого стану. Вона швидко і дбайливо (екологічно) пробуджує розуміння того, що «я впораюсь, це цікаво, я зможу!», а також дає енергію й ресурс для виконання життєвих задач та / або тривалих випробувань. Крім того, вправа допоможе подолати невпевненість та бар'єри, які обмежують Вас.

Зверніть увагу

*Як гімнастика випрямляє тіло,
так музика випрямляє душу людини*

В. О. Сухомлинський

Важливо

Нормативно-правове забезпечення загальної музичної (мистецької) освіти. Як відомо, основними нормативними документами загальної музичної освіти є: Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти (затверджені Кабінетом Міністрів України 2020 р.), які визначають мету, принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, загальний обсяг навчального навантаження, а також вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів загальної середньої освіти відповідного рівня та на основі яких розроблені Типові освітні програми, затверджені МОН України [2; 3; 4].

Перелік ключових компетентностей та наскрізних умінь, що закладений в Державному стандарті, базується на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо формування ключових компетентностей освіти упродовж усього життя [20].

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти реалізується через змістові лінії за освітніми галузями.

Вимоги до результатів навчання та компетентностей учнів визначено за освітніми галузями, серед яких – мистецька. Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей. Культурна компетентність найбільш повно реалізується (найперше формується) через культурну компетентність.

Стрижневою для мистецької освітньої галузі є культурна компетентність, яка пронизує та інтегрує зміст інших ключових компетентностей і провідним засобом формування якої є мистецтво.

Змістові лінії реалізуються через освітні блоки: *музичне мистецтво*; *візуальні мистецтва* (образотворче мистецтво, мистецтво архітектури, декоративно-ужиткове мистецтво, дизайн тощо); *синтетичні мистецтва* (театр, хореографія, екранні мистецтва, цирк, сучасні видовищні форми тощо).

Змістові лінії мистецької освітньої галузі реалізуються синхронно упродовж всього періоду навчання під час опанування кожної навчальної теми (розділу).

В Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти основною метою освітньої галузі «Мистецтво» є формування в учнів у процесі сприймання, інтерпретації, оцінювання ними творів мистецтва та провадження практичної діяльності системи ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей як цілісної єдиної основи світогляду,

а також здатності до художньо-творчої самореалізації і культурного самовираження [2].

Завданнями освітньої галузі «Мистецтво» є:

- оволодіння системою вмінь і навичок у галузі мистецтва, формування світогляду, креативних і комунікативних якостей;
- формування вмінь і навичок аналізувати, інтерпретувати та оцінювати твори мистецтва, виявляти їх національну своєрідність;
- збагачення духовного світу учнів у результаті вивчення творів мистецтва;
- формування ціннісного ставлення до дійсності і творів мистецтва, розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів;
- виховання здатності до художньої самореалізації, культурного самовираження, задоволення потреби в мистецькій самоосвіті.

Зміст освітньої галузі передбачає цілісний художньо-естетичний розвиток особистості учня шляхом опанування різних видів мистецтва і координації знань, умінь та уявлень, набуття яких необхідне для формування у свідомості учнів полікультурного і поліхудожнього образу світу.

Змістовими лініями освітньої галузі «Мистецтво» є музична, образотворча та культурологічна.

В основній школі зміст освітньої галузі спрямований на розширення у процесі опанування творів мистецтва і художньо-практичної діяльності набутих у початковій школі ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей.

У старшій школі зміст освітньої галузі «Мистецтво» спрямований на формування художнього мислення та світогляду учнів, поглиблення їх ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей шляхом узагальнення знань, умінь і навичок, набутих в основній школі.

Державний стандарт початкової освіти, який має такі цикли: 1-2 і 3-4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей, передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі з домінуванням ігрових методів у першому циклі, що враховує вікові особливості розвитку та потреби дітей (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу. **Культурна компетентність**, як одна з одинадцяти ключових компетентностей, яка є стрижневою для мистецької освітньої галузі, передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості [4].

Метою мистецької освітньої галузі для здобувачів освіти 1–4 класів у Державному стандарті початкової освіти визначено формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини.

Здобувач освіти:

- виявляє художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва;
- пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуває емоційно-чуттєвого досвіду, виявляє ціннісне ставлення до мистецтва;
- пізнає себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

Метою мистецької освітньої галузі для базової середньої освіти є цілісний розвиток успішної учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні [3].

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мистецької освітньої галузі передбачають, що учень:

- пізнає різні види мистецтва, інтерпретує художні образи, набуває досвіду емоційних переживань, розвиває ціннісне ставлення до мистецтва;
- формує художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва;
- пізнає себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами, розвиває емоційний інтелект;
- використовує інформаційне середовище у власній творчості і художній комунікації [там само].

Освітня галузь «Мистецтво» реалізується за **модельними навчальними програмами**, які визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета та види навчальної діяльності учнів.

На сьогодні чинними є:

- Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. (Автори: Комаровська О. А., Лемешева Н. А.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) [15];
- Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. (Автори: Івасюк О. М., Комаровська О. А., Кізілова Г. О., Лемешева Н. А. та ін.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) [14];
- Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. (Автори: Масол Л. М., Просіна О. В.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) [17];
- Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. (Автор Кондратова Л. Г.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) [16];
- Модельна навчальна програма «Музичне мистецтво. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. (Автори: Ференц Є., Фрінг Е. та ін.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) [18];
- Модельна навчальна програма «Драматургія і театр. 5–6 класи» (міжгалузевий інтегрований курс). (Автори: Старагіна І. П., Чужинова І. Ю., Івасюк О. М.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) [13].

Модельні навчальні програми мають різне змістове наповнення, побудову та логіку викладу матеріалу. Спираючись на обрану модельну навчальну програму, заклади освіти можуть розробляти власні **навчальні програми**.

Зверніть увагу

Сприймання творів музичного мистецтва. Як відомо, точкою відліку занурення в мистецтво (зокрема музичне), як результату естетичного пізнання світу є сприймання. Художнє сприймання виражає прагнення особистості до усвідомлення змісту, втіленого автором. Музичному сприйманню – як різновиду естетичного сприймання та виду художньо-пізнавальної діяльності, притаманні особливості сприймання мистецтва в цілому та такі, що обумовлені специфікою музики як виду мистецтва. Музичне сприймання, що є взаємодією емоцій, уяви, осягненням змісту і форми, передбачає глибоке осмислення слухачем емоційного змісту та цілісного художнього образу твору музичного мистецтва; це складний художньо-пізнавальний акт процесу пізнання музичного мистецтва.

Зрозуміло, що при виборі творів музичного мистецтва для сприймання здобувачів освіти навчально-виховного закладу середньої освіти слід враховувати їх вікові особливості, оскільки емоційний відгук на мистецтво різних вікових груп учнів має свої особливості, зокрема: міра вираженості емоційної реакції-відгуку на твір мистецтва, здатність об'єктивного усвідомлення художніх образів, широта диференціювання елементів мистецького твору, фіксація характерних ознак формотворення, оцінка багатства відтінків змісту художнього твору, повнота сформованого образу твору тощо.

Важливо пам'ятати, що у виборі музики для *молодших школярів* слід враховувати властивий їх сенсомоторний характер музичного сприймання, що тісно пов'язаний з потребою в рухових переживаннях. Відтак, їм ближча ритмізована та мальовнича музика, що відповідає їх досвіду й потребі в активних виявах. Також у молодших школярів домінує емоційність сприймання, зокрема його зорова сторона, що яскраво виявляється в музично-побутових враженнях дітей та спеціально організованих навчальних ситуаціях музичного сприймання. Так, діти легше відгукуються на «зоровий образ», рух, подію, інтерпретуючи музику як частину звичної для них наочно-образної картини життя. У *3–4 класах* емоційність сприймання учнів поступово доповнюється прагненням зрозуміти, що виражає музика, у чому її зміст тощо. Період *молодшого підліткового віку* (5–7 кл.) характеризується формуванням морально-естетичних переконань, принципів, художніх смаків та ідеалів, закладенням системи ціннісних ставлень та основ світогляду, зокрема і через мистецтво тощо [31].

Орієнтовний репертуар для сприймання творів музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти

I клас

Адамцевич Є. Запорізький марш.

Бах Й. С. Жарт.

Бетховен Л. Весела. Сумна. Соната № 14, Ч. 1.

Вівальді А. Пори року.

Косенко В. Дощик. Не хочуть купити ведмедика. Купили ведмедика («24 дитячі п'єси для фортепіано»).

Леонтович М. Щедрик.

Лисенко М. Увертюра до опери «Тарас Бульба».

Моцарт В. А. Менует.

Рамо Ж. Перегук птахів.

Ревуцький Л. Колискова.

Сен-Санс К. Слон. Пташиний двір (із сюїти «Карнавал тварин»).

Українська народна пісня «Котику сіренький». Обробка М. Вериківського.

Українські народні пісні «Вийди, вийди, сонечко», «Ой є в лісі калина», «Галя по садочку ходила». Обробка Л. Ревуцького.

Українські народні пісні: «Ой там на горі», «За світ встали козаченьки», «Реве та стогне Дніпр широкий».

Штраус Й. Казки віденського лісу. Весняні голоси.

Шуман Р. Дід Мороз («Альбом для юнацтва»)

Щуровський Ю. Варіації на тему пісні «Ой є в лісі калина».

II клас

Барвінський В. Твори на українські народні теми: «Пісня», «Гумореска», «Пісня і танок».

Беркович І. Концерт для фортепіано з оркестром № 2, Ч. 3.

Бетховен Л. Бабак. Тема з варіаціями.

Бізе Ж. Марш Тореодора з опери «Кармен».

Гріг Е. Ранок із сюїти «Пер Гюнт».

Коваль М. Войовничий марш з опери «Вовк і семеро козенят».

Колядка «Ой коляда-колядниця».

Сен-Санс К. Королівський марш лева.

Сильванський М. Пташка і кицька.

Степовий Я. Лугом іду.

Татарченко Г. Гей ви, козаченьки.

Українська народна пісня «Ходить сонко по вулиці». Обробка Є. Льонка.

Українські народні пісні: «Ой сивая тая зозуленька», «Ой лопнув обруч», «Журавель».

Український народний танець «Козачок».

Фільц Б. Коломийка.

Шуман Р. Перша втрата. Сміливий вершник («Альбом для юнацтва»).

Щедрівка «Ой там, за горою».

III клас

Альбіноні Т. Адажіо.

Барвінський В. Цикл «Наше сонечко грає на фортепіанні»: 20 дитячих п'єс на теми українських народних пісень.

Бетховен Л. Симфонія № 5, Ч. 3.

Бізе Ж. Увертюра до опери «Кармен».

Брамс Й. Угорський танець № 2.

Гріг Е. Халінг. Пісня Сольвейг із сюїти «Пер Гюнт».

Дремлюга М. Лірична пісня.

Дунаєвський І. Увертюра до фільму «Діти капітана Гранта».

Завадський М. Шумка.

Кирейко В. Награвання Лукаша з опери «Лісова пісня».

Колодуб Ж. Гуцульський танець.

Косенко В. Гумореска. Колискова («24 дитячі п'єси для фортепіано»).

Лисенко М. Експромт. Календарно-обрядові пісні з опери «Зима і Весна».

Массне Ж. Елегія.

Моцарт В. А. Рондо в турецькому стилі.

Різолі М. Варіації на тему української пісні «Ой на горі жито».

Сокальський В. Симфонія соль-мінор, Ч.1.

Українська народна пісня в обробці М. Леонтовича «Гра в зайчика».

Українська народна пісня «Ой на горі жито». Обробка К. Стеценка.

Фільц Б. Весняне рондо.

Шопен Ф. Прелюдії № 7, 20. Мазурка № 5.

Шуберт Ф. Військовий марш. Вальс. Алегретто.

IV клас

Барвінський В. Народні пісні для голосу з фортепіано: «Вийшли в поле косарі», «Ой зійди, зійди, ясен місяцю».

Бах Й. С. Прелюдія до-мажор із I тому ДТК.

Бетховен Л. Обробка української народної пісні «Їхав козак за Дунай».

Гершвін Дж. Колискова з опери «Поргі і Бесс».

Дворжак А. Слов'янські танці.

Калачевський М. Українська симфонія, Ч. 2.
Кодай З. Чардаш з опери «Хари Янош».
Колодуб Л. Троїсті музики.
Лисенко М. Баркарола.
Моцарт В. А. Варіації на тему французької пісні «Пастух».
Мясков К. Литовський танець.
Стеценко К. Вечірня пісня.
Українські народні пісні «Дума про козака Голоту», «Дівка в сінях стояла», «Ой ходить сон коло вікон», «Пісня про Байду».
Хачатурян А. Гопак із балету «Гаяне».
Шопен Ф. Мазурка ля мінор.
Щедрівки «Чи дома, дома», «Слава нашим господарям».

V клас

Барвінський В. Цикл «6 мініатюр на українські народні теми» («Заколисана пісня», «Український танок», «Гумореска», «Лірницька пісня», «Думка», «Марш»).

Ведель А. Херувимська.

Глюк К. Мелодія з опери «Орфей та Евридика».

Гулак-Артемівський С. Увертюра, Дует Одарки та Карася, фінальна сцена та хор «Там за тихим за Дунаєм» з опери «Запорожець за Дунаєм».

Дакен Л. Зозуля.

Дебюссі К. Симфонічна сюїта «Море» (Ч. 2 «Гра хвиль»). Місячне сяйво.

Джоплін С. Регтайм.

Колодуб Л. Український народний танець «Аркан», «Гопак» («Гречаники»), Гуцульський танець, українська народна пісня «Ой на горі та жінці жнуть».

Монті В. Чардаш.

Моцарт В. А. Симфонія № 40, Ч. 1.

Українські народні пісні «Грицю, Грицю, до роботи», «Вийди, вийди, сонечко».

Обробка Ж. Колодуб.

VI клас

Барнич Я. Гуцулка Ксеня.

Березовський М. Соната до-мажор.

Бріттен Б. Вінок колядок (№ 2, 5, 10).

Гайдн Й. Симфонія № 101.

Гендель Г. Аллілуйя з ораторії «Месія».

Гриньків Р. Варіації на тему української народної пісні «Йшли корови із діброви».

Гріг Е. Ноктюрн.
Дичко Л. Веснянка з кантати «Пори року».
Косенко В. Сюїтний цикл для фортепіано «11 етюдів у формі старовинних танців».
Лисенко М. Елегія. Українська сюїта.
Малатс Х. Іспанська серенада.
Малер Г. Симфонія № 1, Ч. 3. Симфонія № 5, Ч. 2.
Ревуцький Л. Пісня.
Скорик М. Карпатська рапсодія (для скрипки та фортепіано).
Українські народні пісні «Не щибечи, соловейко», «Ой за гаєм, гаєм», «Ой ходила дівчина бережком». Обробка Ю. Щуровського.

VII клас

Барвінський В. Народні пісні для голосу з фортепіано: «Ой ходить сон», «Ягіл-ягілочка», «Ой ходила дівчина бережком».
Бах Й. С. Токата і фуга ре-мінор.
Бетховен Л. Симфонія № 9, фінал («Ода до радості»)
Брамс Й. Вальс № 15.
Гершвін Дж. «Hello Dolly!».
Джойс А. Старовинний вальс «Осінній сон».
Кальман І. Арія «Карамболіна, Карамболетта» з оперети «Фіалка Монмартру».
Арія Містера Ікс з оперети «Принцеса цирку».
Лисенко М. Пісня Петра та пісня Наталки з опери «Наталка Полтавка».
Ревуцький Л. Гумореска.
Станкович Є. Фрагменти з фольк-опери «Коли цвіте папороть».
Українська народна пісня «Вербовая дощечка». Обробка М. Дремлюги.

VIII – XI класи *

*Орієнтовний репертуарний список творів та уривків (також для інструментальних перекладень).

Адан А. Жізель.
Айвз Ч. Сонати.
Аркас М. Катерина.
Барвінський В. Прелюдії.
Барток Б. Мікрокосмос.
Українські народні пісні «Ягілочка», «Щебетала пташечка», «Край долини мак». Обробка Я. Степового.
Берд У. Волинка. Флейта і барабан.
Бетховен Л. Сонати (за вибором).

Бріттен Б. Воєнний реквієм.
Вагнер Р. Увертюри до опер «Трістан та Ізольда», «Перстень Нібелунга» тощо.
Ведель А. Світе тихий.
Вербицький М. Літургія. Заповіт.
Верді Дж. Ріголетто. Отелло.
Віла Лобос Е. Ляльки.
Гайдн Й. Сонати (за вибором).
Гендель Г. Ораторії (за вибором).
Гершвін Дж. Три прелюдії для фортепіано.
Глієр Р. Концерт для голосу з оркестром.
Гріг Е. Ліричні п'єси.
Дакен Л. К. Зозуля.
Калачевський М. Українська симфонія (фрагменти).
Комітас. Літургія для чоловічого хору.
Куперен Ф. Будильник.
Леонтович М. Козака несуть.
Лисенко М. Друга рапсодія «Думка-Шумка», Молитва за Україну.
Ліст Ф. Кампанелла.
Людкевич С. Кавказ.
Люллі Ж. Б. Гавот.
Моцарт В. А. Сонати (за вибором).
Ніщинський П. Закувала та сива зозуля.
Онеггер А. Пасифік 231.
Орф К. Сценічна кантата «Карміна Бурана».
Пуччіні Дж. Мадам Баттерфляй.
Рамо Ж. Ф. Тамбурін. Рігодон.
Скорик М. Блюз.
Сметана Б. Симфонічна поема «Влтава».
Чюрльоніс М. Прелюдії.
Шенберг А. Місячний П'єро.
Шуберт Ф. Пісенний цикл «Зимовий шлях».

Завдання 3. Виступ-презентація.

Поміркуємо

Естрада справедлива, а тому жорстока: вона виявляє талант, але й нещадно оголює безталанність

Берта Рейнгальд

[цит за 93, с. 198]

Змістовий модуль II. Художньо-виконавський розвиток в опануванні різностильового репертуару (засвоєння різних методів роботи над музичним твором)

Завдання 1. Анотації на музичні твори.

Напишіть **анотацію** за планом:

1. Мета і педагогічна доцільність вивчення музичного твору.
2. Композитор, характерні особливості його творчості.
3. Історія написання твору.
4. Образно-емоційна характеристика твору.
5. Жанрові особливості та форма твору.
6. Аналіз засобів музичної виразності (лад, тональність, фактура, мелодія, метро-ритм тощо).
7. Аналіз засобів виконавської виразності (динаміка, артикуляція, тембральне забарвлення, педаль, темп тощо).
8. Методичні рекомендації до роботи над твором.
9. Редакції твору великої форми (на вибір – Й. Гайдн, В. Моцарт, Л. Бетховен).

Поміркуємо

Після ретельного розбору темп повинен неухильно зростати і прагнути до потрібного руху. Складні місця слід виокремлювати, вчити їх у різних темпах – при всьому цьому слідкувати за потрібним звучанням. Голосне стакато при опрацюванні технічних місць вибиває учня з художньої музичної сфери... Вчити слід повільно, але виразно. Постійно повільно грати не можна, оскільки при цьому втрачаються рухи, характерні для швидкої гри.

Костянтин Михайлов

[Цит. за 165, с. 109]

Тональність, темп та музичний розмір твору:

Визначте основні завдання до виконання твору великої форми:

Визначте стиль, форму та жанрові особливості твору:

Випишіть музичні терміни, які зустрічаються у цьому творі:

Зверніть увагу

Редакції клавірних сонат Й. Гайдна

У період з другої половини ХІХ ст. до першої третини ХХ ст. під впливом романтичного музичного мистецтва з'явилося безліч редакцій **сонат Й. Гайдна** (Г. Рімана, М. Пресмана, Б. Бартока, К. Песлера, Г. Цілхера, К. Мартінсена, Л. Ройзмана, К. Лендон). В них зміни оригінального тексту насамперед стосувалися авторських ліг та артикуляції: дрібні ліги замінювалися довгими фразувальними лігами, які були зумовлені прагненням редакторів до широкого дихання та наспівності. Прикладом використання таких ліг є редакція *Г. Рімана* (1895).

Редакція **Б. Бартока** (1912) є також прикладом «романтизованого» підходу до інтерпретації сонат Й. Гайдна. Угорський музикант значно збагачує динаміку сонат, використовуючи позначення *fortissimo*, *pianissimo*, супроводжуючи їх вказівками *molto espressivo*, *pesante*, *tranquillo*, *agitato*. Крім того, Б. Барток деталізує і сам процес динамічних змін. В його редакції можна знайти позначення *crescendo*, *diminuendo*, *crescendo molto*, *diminuendo molto*. Іноді підсиленню звучності відповідає *accelerando*, а ослабленню звука – *allargando*. Для редакції Б. Бартока характерна велика агогічна свобода, він робить більш рельєфним приховане голосоведіння за допомогою дописування окремих голосів і штилів.

У 1920 р. у видавництві Брейткопф і Гертель вийшли три томи клавірних сонат Й. Гайдна під редакцією **К. Песлера**. Це видання, засноване на автографах композитора, надалі використовували у своїй роботі інші редактори сонат Й. Гайдна.

З 1930-х рр. з'явилися редакції, які можна назвати «напівуртекстами» (Уртекст (нім. *Urtext*) – видання музичного твору, завданням якого є найбільш точне відображення початкового композиторського задуму у всіх його деталях). В них позначення автора та редактора надруковані різним шрифтом. Це редакція **Г. Цілхера** (Edition Breitkopf, 1932 р., в 4-х томах, 44 сонати) і дуже поширене видання сонат Й. Гайдна під редакцією **К. Мартінсена** (Edition Peters, 1937 р., в 4-х томах, 43 сонати). У 1960–1966 рр. видавництво «Музика» опублікувало три томи вибраних сонат під редакцією **Л. Ройзмана**. У ці роки вийшли друком клавірні уртексти Й. Гайдна у США (1959), Угорщині (1961), Німеччині (1963–1965), Австрії (1964–1966).

Серед численних редакторських видань вирізняється «Віденський уртекст» **К. Лендон**, що містить 62 сонати. Однією з важливих переваг цього видання є хронологічний порядок розміщення сонат, де нотний текст ґрунтується на автографах композитора і рукописних копіях. В результаті такого принципово нового підходу до існуючої редакторської практики, нотний

запис сонат у «Віденському уртексті» значно прояснився. Зникли «романтичні» довгі ліги, зменшилася кількість динамічних вказівок, відсутні педальні позначки, в поодиноких випадках дрібним шрифтом подано орієнтовну розшифровку мелізмів. Рельєфнішими стали численні дрібні штрихи, що важливо при інтерпретації музики епохи класицизму.

Редакції клавірних сонат В. А. Моцарта

Найбільшої уваги серед редакцій сонат В. А. Моцарта заслуговує німецьке видання під редакцією **К. Мартінсена** та **В. Вайсмана**, що ставить собі за мету створення автентичного нотного тексту, який відновлює стиль Моцарта з усією ясністю й точністю. По суті, це Urtext з мінімальними та обумовленими редакторськими доповненнями інтерпретаційного характеру.

Особливістю редакції клавірних сонат В. А. Моцарта **Б. Бартока**, як і в редакції клавірних сонат Й. Гайдна, є виписування найдрібніших деталей – агогічних і артикуляційних позначень та темпова свобода. Б. Барток збагачує динаміку сонат, використовуючи крайні вказівки гучності (pp або ff), розширену шкалу гучності автор ділить на численні проміжні щаблі, диференціюючи за допомогою вказівок росо sf, meno f, molto тощо, згасанню сили звуку відповідають приписувані Б. Бартоком уповільнення темпу, зростанню – прискорення.

За допомогою дописування додаткових тривалостей і штилів редактор перетворює приховане голосоведіння у рельєфне. «Поліфонізація» фактури в редакції Б. Бартока у поєднанні з густою педалізацією і частими вказівками legato в різних модифікаціях (аж до molto legato і legatissimo) робить звукову тканину дуже повною, щільною, насичено-співучою.

У редакції моцартівських сонат та концертів **О. Гольденвейзера**, представлено зафіксований досвід вивчення творчості великого віденського класика.

У нотних текстах творів В. А. Моцарта ми зустрічаємо аббревіатури K або KV, якими позначається каталог Кехеля – це повний список творів композитора в хронологічному порядку. До теперішнього часу було випущено вісім редакцій каталогу. Перша редакція списку всіх творів В. А. Моцарта, складеного Людвігом фон Кехелем, вийшла у 1862 р. під назвою «Хронологічний та тематичний каталог повних музичних творів Вольфганга Амадея Моцарта». У каталозі були перераховані всі відомі Л. Кехелю твори В. А. Моцарта з номера 1 (фрагмент для клавесина, написаний В. А. Моцартом в дитинстві) до номера 626 (Реквієм). Друга редакція була надрукована у 1905 р. і містила незначні виправлення і додавання. Істотні зміни були внесені в третю редакцію каталогу, складену Альфредом Ейнштейном в 1936 р., який вніс виправлення в

хронологічний порядок, прибрав деякі твори, що були підробками, а також додав нові твори, невідомі Л. Кехелю. Крім того, він додав в хронологічну схему неповні і загублені твори. У шостій редакції (1964 р.) було запропоновано приписувати до номерів творів малі літери для маркування раніше невідомих творів. Сьома (1965 р.) і восьма (1983 р.) редакції стали передруком шостого видання без будь-яких змін.

Редакції сонат Л. Бетховена

Редагування сонат **Л. Бетховена** має глибоку історію. Ним займалися такі видатні музиканти, як К. Черні, І. Мошелес, І. Крамер, А. Гензельт, Ф. Ліст, Г. Бюлов, Г. Кліндтворт, Г. Ріман, Е. д'Альбер, Ф. Лямонд, М. Пауер, А. Казелла, А. Шнабель, Л. Вейнер, К. Мартінсен та ін. Проте найбільш широко використовуваними та базовими є редакції фортепіанних сонат Л. Бетховена **О. Гольденвейзера** та **А. Шнабеля**.

Редакцію О. Гольденвейзера, як більш аскетичну та зрозумілу для створення інтерпретаційного плану використовують для роботи з учнями мистецьких шкіл та музичних коледжів. Редакція А. Шнабеля є більш складною та потребує значного виконавського досвіду, знань і професійного рівня.

Редакції **О. Гольденвейзера** фортепіанних сонат Л. Бетховена є результатом багаторічної роботи над рукописами та перевиданнями, вичищенням тексту від різних вільних тлумачень, глибоким вивченням стилю та виразових засобів, які були притаманні стилю композитора. Редакції (1937 та 1955 рр.) супроводжувалися коментарями дослідника, що значно полегшило трактування композиторського тексту і музичної мови.

Порівнюючи перше (1937 р.) і друге (1955 р.) видання сонат, варто зауважити, що в другому були внесені зміни до аплікатури та педалізації; але, головне – були внесені зміни до ліг (бетховенські ліги доповнилися лігами «синтаксичними», залежно від розуміння редактором змісту музики), збережено динамічні відтінки композитора.

Редакція фортепіанних сонат дає можливість ретельно вивчити особливості композиторського тексту Л. Бетховена, всі виконавські ремарки (як графічні, так і вербальні) виставлені з кропіткою точністю у відповідності до оригіналів тексту. З особливою обережністю О. Гольденвейзер ставився до питань педалізації, яка проставлена дуже скупко, обережно й аскетично. Розшифровка мелізмів розміщена на додатковому нотеносці та надається редактором у відповідності до особливостей епохи, традицій і стилю композитора.

Теоретичним доповненням до нотного видання сонат є монографія О. Гольденвейзера «32 сонати Бетховена», у якій автор роз'яснює проблеми,

пов'язані зі стилістикою, розумінням та трактовкою тексту (виконавськими знаками, педалізацією, орнаментикою тощо).

Вивчаючи фортепіанні сонати Л. Бетховена, варто познайомитися з редакцією **А. Шнабеля**, одного з найяскравіших виконавців музики Л. Бетховена. Редакція А. Шнабеля бетховенських сонат є досить складною та унікальною, вона відображає особливості композиторського й редакторського художнього мислення. Редакцією бетховенських сонат, яка вийшла у 1927 р., й до сьогодні користуються професійні музиканти.

Редакція А. Шнабеля вирізняється текстологічними вказівками; розшифровкою мелізмів; темповими характеристиками; метрономічними вказівками; ферматами і люфтпаузами; групуванням тактів, динамічними й артикуляційними позначками; педалізацією та аплікатурою. Особливу складність складають метро-ритмічні ремарки А. Шнабеля, що розкривають закономірності темпоритму композитора. Аналіз редакції А. Шнабеля дає можливість виявити велику кількість темпових змін, що відбуваються на рівні незначних відхилень від основного темпу.

Особлива увага приділена розшифровці фермат і люфтпауз в тексті сонат Л. Бетховена, які розділяються за смисловими функціями. Люфтпаузу А. Шнабель трактує як експресивний елемент музичної мови, виявляючи особливе значення її між розділами форми, що пов'язане з драматургією циклу. Достатню складність для виконання складає сфера звуковедення, що є основою виконавської інтерпретації. А. Шнабель наголошував, що природа інтонування йде від особливостей мовної виразності; мелодичні лінії редактор будує за принципом об'єднуючої інтонації, що зв'язує великі фрази. Всі артикуляційні вказівки пов'язані з інтонаційними та ритмічними особливостями.

Значний інтерес викликають й аплікатурні рішення редактора, які втілюють особливості інтонаційних, артикуляційних, агогічних, ритмічних та звукових завдань. Аплікатуру підібрано не на основі фізичного комфорту та зручності, а за смисловими параметрами, що потребує від піаністичної руки гнучкості.

У розшифровці мелізмів, А. Шнабель продовжує виконавські традиції XVIII ст. Надано рекомендації з техніки виконання трелей, використовуючи динамічні, ритмічні, артикуляційні засоби виразності.

Поміркуємо

Не можна мислити в галузі музики, не маючи бодай схематичного мислення в галузі архітектури, скульптури, живопису, мозаїки, поезії, прози, балету, танцю.

Болеслав Яворський

[Цит. за 277, с. 111]

Зверніть увагу

Твори розгорнутої форми потребують достатньої підготовки у технічному та художньому планах, оскільки вони досить об'ємні за розмірами, зазвичай написані у складних тричастинних формах або у вільній формі. Серед кола проблем при виконанні творів розгорнутої форми – опанування технічними труднощами, які передбачають вільне володіння різними видами техніки, прийомами звуковидобування, артикуляцією; робота над засобами музичної виразності, які втілюють стильові ознаки твору, вміння яскраво розкрити емоційний та художньо-образний зміст музичного твору. Найголовнішим завданням виконання твору розгорнутої форми є цілісність форми, об'єднання всіх компонентів у єдину структуру, створення єдиного художнього цілого тощо.

Твори розгорнутої форми займають значне місце у творчості композиторів-романтиків, які використовували вільні форми для глибокого розкриття внутрішнього світу особистості, для відображення розвитку, закладеного у програмі твору.

Наприкінці ХІХ століття вільні форми зайняли важливе місце і у творчості композиторів-імпресіоністів. Форми вільного імпровізаційного плану давали змогу композиторам передати у музиці почуття, враження, невловимо тонкі нюанси, мінливість навколишнього світу.

До творів *розгорнутої форми* музикознавці відносять рапсодії, балади, інтермецо, фантазії, скерцо, гуморески, експромти, поеми та ін., а також твори вільної форми з програмними назвами. Зупинимось детальніше на деяких видах творів розгорнутої форми.

Рапсодія – масштабний концертний інструментальний твір на народні теми, в перекладі з грецької мови термін «рапсод» означає «той, хто складає пісню». Першим рапсодом вважали Гомера, розділи його знаменитих поем Іліада і Одісея називали рапсодіями, їх виконували співаки під супровід музичного інструмента кіфари або ліри. Інструментальні рапсодії з'явилися на початку ХІХ століття в період романтизму. Характерними особливостями рапсодій є вільна форма викладу музичного матеріалу, поєднання двох образних сфер – епічності й танцювальності, зв'язок з народними інтонаціями,

імпровізаційність та виконавська віртуозність. Найяскравішим композитором, що працював у жанрі рапсодії, став Ф. Ліст, який написав 19 угорських рапсодій та «Іспанську рапсодію». Окрім Ф. Ліста, популярності набули рапсодії Й. Брамса, «Слов'янські рапсодії» А. Дворжака, «Іспанська рапсодія» М. Равеля, «Рапсодія в стилі блюз» Д. Гершвіна, рапсодії Б. Бартока тощо. Рапсодії для фортепіано творили й *українські композитори*. Так, М. Завадський написав дві рапсодії, створивши український різновид рапсодії – «Думка-Шумка», який дістав розвиток у творчості М. Лисенка (Перша рапсодія на українські народні теми тв. 8, Друга рапсодія на українські народні теми «Думка-Шумка» тв. 18). Ці твори – яскравий зразок використання українських народно-танцювальних та народнопісенних джерел у поєднанні з європейськими засобами музичного письма. Також до рапсодій зверталися І. Левицький («Українська рапсодія»), В. Барвінський («Українська рапсодія»), М. Скорик («Карпатська рапсодія»), Л. Затуловський («Буковинська рапсодія»), В. Кирейко, Л. Шукайло та ін.

Музичний жанр **балади** виник в епоху романтизму завдяки впливу літературної балади. Це розгорнута епічна п'єса, в основі якої лежить розповідь, легенда або історичний переказ. Вперше твір у жанрі балади був написаний композитором Ф. Шубертом у вокальній музиці («Лісовий цар» на слова В. Гете). У його баладах поєдналися реальність і фантастичні образи, конфліктність і сильні емоції. Засновником інструментальної балади став Ф. Шопен, створивши 4 фортепіанні балади, для яких властиве зіставлення епічної розповідності та героїко-драматичних образів, ліризм, мрійливість. Також в жанрі інструментальної балади творили Й. Брамс, Е. Гріг, Ф. Ліст, Г. Форте та ін. В Україні була поширена фольклорна балада («Бондарівна», «Ой, Морозе-Морозенку», «Ой не ходи, Грицю», «Ой на горі вогонь горить», «Козака несуть»). Під впливом Ф. Шопена, Ф. Ліста до жанру балади звернулися українські композитори – Т. Безуглий (Дві балади на теми козацьких похідних пісень – «Конашевич-Сагайдачний» та «Українська балада»), М. Вілінський («Балада у формі варіацій на українську народну тему «Ой у полі жито копитами збито»), С. Борткевич, В. Кирейко, М. Колесса, В. Косенко, М. Лисенко, С. Людкевич, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, Я. Степовий, В. Сіренко та ін. У другій половині ХХ століття балада набула розвитку в авторській пісні та рок-музиці. Сформувався жанр рок-балади, який являє собою повільну, мелодичну ліричну композицію.

Назва жанру **фантазія** походить від грецького слова «фантас», що означає «уява». Це розгорнутий фортепіанний твір вільної побудови імпровізаційного характеру. За походженням фантазія пов'язана з традиціями

виконавської імпровізації XVI–XVII століть. Найбільше поширення фантазії набули в клавірній та органній творчості композиторів у XVIII столітті. Фантазії виконувалися як прелюдії, віртуозні п'єси, вступні частини перед виконанням інших творів – фуґи, сонати тощо. Добре відомі фантазії Й. С. Баха, К. Ф. Е. Баха, Л. ван Бетховена, В. Моцарта. Композитори-романтики, звертаючись до жанру фантазії, синтезували в ньому елементи різних музичних форм і жанрів, зокрема циклічні, сонатні й варіаційні форми: соната-фантазія, концерт-фантазія, рондо-фантазія, фантазія-експромт, полонез-фантазія тощо (Й. Брамс, Ф. Ліст, Ф. Мендельсон, Ф. Шопен, Ф. Шуберт, Р. Шуман). До жанру фантазії зверталися і композитори ХХ століття: О. Мессіан, А. Шенберг, К. Дебюссі. Українські композитори використовували у фантазіях варіаційну, контрастно-складену або вільну побудову з використанням народного тематизму або авторських тем, зокрема М. Лисенко («Фантазія на дві українські теми»), Д. Січинський (Фантазія на тему української народної пісні «Ой у полі криниченька»). Концертність, віртуозність, імпровізаційність жанру фантазії яскраво виявляються у творчості українських композиторів ХХ століття – І. Вимера, О. Жука, Г. Жуковського, В. Черненка, Б. Фільц, А. Штогаренка, О. Яковчука та ін.

У XIX столітті як самостійні інструментальні твори розгорнутої форми з'явилися **інтермецо** (італ. *intermezzo*, від лат. *intermedius* – що знаходиться посередині, проміжний). Інтермецо – це жанр, який може бути як самостійним твором, так і частиною циклічної композиції. Його особливою рисою є концентрація на певному емоційному стані або настрої, передача ліричних та глибоких людських почуттів. Першим таке трактування інтермецо використав Р. Шуман, який написав 6 інтермецо для фортепіано (тв. 4). Цикли інтермецо тв. 116, 117, 118, 119 написані Й. Брамсом. Цікаві зразки жанру представлено творами С. Геллера, Е. Гріґа, К. Дебюссі, М. Понсе, М. Регера. У ХХ столітті жанр сольного інтермецо використовувався досить часто як у зарубіжній, так і вітчизняній композиторській практиці: Інтермецо для струнного квартету З. Кодая, Інтермецо для фортепіано та фаґоту Ж. Алена, Інтермецо для великого симфонічного оркестру Б. Мартіну, *Intermezzo* для 24 струнних К. Пендерецького, як частина циклу – IV частина септету П. Хіндеміта, ліричний центр сюїти А. Шенберга тощо. В українській музиці у жанрі інтермецо написані інструментальні твори для оркестрів, ансамблів, соло тощо – Інтермецо Л. Грабовського, М. Дремлюги, Г. Жуковського, О. Ківи, Б. Кудрика, Н. Нижанківського, М. Скорульського, Г. Саська, В. Сильвестрова, Б. Фроляк, Л. Шукайло та багато інших.

Експромт – інструментальна п'єса імпровізаційного характеру вільного трактування жанру й форми. Як окремий музичний жанр виник у добу

романтизму у зв'язку з особливим значенням, що його надавали імпровізаційність, безпосередність ліричного вислову. Вперше термін «експромт» застосував чеський композитор Я. Воржишек у 1817 році. Родоначальником жанру вважається Ф. Шуберт, який у віці 30-ти років, за рік до смерті відкрив новий жанр романтичної мініатюри – написав 8 експромтів (тв. 90 і тв. 142) та 6 музичних моментів. Експромти Ф. Шуберта є одними з найяскравіших фортепіанних творів композитора, в яких знайшли відображення лірико-драматичні та трагічні образи емоційно насиченого життя музиканта-романтика. Експромти також представлені у творчості Ф. Шопена (3 експромта і Фантазія-експромт), Ф. Ліста (Вальс-експромт), Р. Шумана, Е. Гріга, Г. Форе, Ф. Пуленка та ін. В українській музиці жанр експромта найвагомніше представлений у фортепіанній творчості М. Лисенка, Г. Ляшенка, Я. Степового, В. Кирейка та ін.

Скерцо – віртуозний твір, написаний в швидкому темпі (з італійської *scherzo* – «жарт»). Для цієї п'єси характерні гострі ритмічні звороти, контрастне зіставлення художніх образів, зміна настроїв, різноманітна образна сфера, але обов'язково гумористична. У самій природі жанру закладено прагнення продемонструвати блискуче володіння інструментом, віртуозність, артистизм, ефектність. Для фортепіано скерцо було написано такими яскравими представниками романтичного напрямку в музиці, як Ф. Шопен, Ф. Шуберт, Р. Шуман, В. Брамс, Е. Гріг, а також українські композитори В. Барвінський, А. Гуссаковський, М. Дремлюга, М. Колесса, Б. Фільц, Л. Шукайло, котрі зробили свій неоціненний внесок у розвиток жанру скерцо у фортепіанній музиці.

Гумореска – музична п'єса жартівливого, гумористичного характеру. Назву «гумореска» вперше застосував Р. Шуман до своєї фортепіанної п'єси тв. 20; композитор виходив з розуміння терміна в дусі Жана Поля Ріхтера, розуміючи гумор як вдале поєднання мрійливості й жарту. Р. Шуман поєднував у «Гуморесці» ліричні і скерцозні елементи. Низка композиторів ХІХ століття застосовували термін «гумореска» для позначення як окремої п'єси, так і циклу невеликих п'єс. Гуморески Е. Гріга (4 гуморески для фортепіано, тв. 6) – жанрові замальовки, в яких знайшли відображення самотутні риси норвезької народної музики. У гуморесках А. Дворжака (Вісім гуморесок для фортепіано, тв. 101) яскраво виявився ліричний початок (особливо в найбільш відомій гуморесці № 7 *Ges-dur*), у М. Регера – скерцозність (П'ята гумореска, тв. 20, Гумореска тв. 32, № 6 та ін.). До написання гуморесок зверталися українські композитори В. Барабашов, В. Барвінський, С. Людкевич, М. Сільванський, І. Шамо та багато інших.

Поема (фр. Poème) – інструментальна п'єса лірико-драматичного характеру, яка має вільну побудову та відзначається емоційною насиченістю. Найчастіше пишеться для фортепіано, іноді для смичкових інструментів із супроводом фортепіано чи оркестру (Поема для скрипки та фортепіано З. Фібіха та Поема для скрипки та оркестру Е. Шоссона). Прообразом жанру поеми стали симфонічні поеми, написані Ф. Лістом. Ініціативу творця симфонічної поеми підхопили й інші композитори-романтики – Б. Сметана, Я. Сібеліус та ін. Поеми часто мають програмні заголовки та визначення. Поемою також називаються великі одночастинні оркестрові програмні твори. Прикладом таких творів є поеми Р. Штрауса. В українській фортепіанній музиці жанр поеми представлений у творчості М. Дремлюги, О. Жука, В. Квасневського, Ж. Колодуб, В. Косенка, Ф. Надененка, З. Фібіха, М. Фоменка, А. Штогаренка та ін.

Орієнтовний репертуар творів розгорнутої форми

1. Альбеніс І. Кордова.
2. Бабаджанян А. Експромт.
3. Барабашов В. Гумореска.
4. Барвінський В. Скерцо з «Української сюїти». Гумореска з циклу «Шість мініатюр на українські теми». Прелюдії.
5. Білаш О. Гуцульська писанка
6. Беркович І. Токата.
7. Бобалік Я. Камертон душі. Таємна музика.
8. Богданов Ф. Поема-легенда
9. Борткевич С. Балада, тв. 10, № 1. Лірика нова, тв. 59 № 1. Прелюдії, тв. 33, 66.
10. Брамс Й. Балади. Рапсодії. Інтермецо. Фантазії.
11. Вебер К. Блискуче рондо. Запрошення до танцю.
12. Витвицький Й. Коломийка. Шумка.
13. Воробкевич І. Думка.
14. Гріг Е. Імпровізації. Принцеса. З карнавалу. Навесні. Весільний день у Трольхаугені. «Пісня Сольвейг», «Танець Анітри» з сюїти «Пер Гюнт». Серце поета. Похід гномів. Ноктюрн. Скерцо.
15. Дремлюга М. Дума. Скерцо. Поема на тему української народної пісні «Люб-нелюб».
16. Дворжак А. Гуморески. Спогад, тв. 85 № 6.
17. Дебюссі К. Дитячий куточок. Арабески E-dur, G-dur. «Місячне сяйво» з «Бергамаської сюїти». Прелюдії.

18. Довженко В. Дума. Ліричний вальс.
19. Жульєва Л. Концертна п'єса «Косарі».
20. Заремба В. Українська думка.
21. Захаров П. Пісня про Україну. Концертний експромт на тему української різдвяної колядки «Щедрик».
22. Калачевський М. Ноктюрн. Баркарола.
23. Квасневський В. Скерцо. Балада. Елегія. Ноктюрн. Прелюд. Мазурка. Ліричний настрій.
24. Кирейко В. Українська рапсодія.
25. Колесса М. Концертний вальс, тв. 22 № 1. Фантастичний прелюд.
26. Кос-Анатольський А. Сюїта «Сині гори» (I ч.). Буковинська сюїта.
27. Косенко В. Мазурки, тв. 3 № 2, 3. Поема-легенда, тв. 12, № 1. Токатина.
28. Лисенко М. Експромт. Ноктюрн, тв. 9. Баркарола «Пливе човен». Рапсодія на українські народні теми «Думка-Шумка». Меланхолійний вальс.
29. Ліст Ф. Рапсодії. Сонети Петрарки. Ноктюрн «Мрії кохання». Женевські дзвони. Забутий вальс № 1. Експромт. Лорелея. Утіха № 3. Заручини. Вальс-експромт.
30. Людкевич С. Пісні ночі. Романс. Скерцо. Гумореска.
31. Лятошинський Б. Прелюдія gis-moll, тв. 40, № 4, №5.
32. Мендельсон-Бартольд Ф. Рондо-капрічіозо. Пісні без слів, тв. 19, № 5; тв. 30 № 4; тв. 38, № 3, № 5; тв. 38, № 6; тв. 53, № 3, № 6.
33. Моцарт В. А. Фантазія c-mol К. 475. Капрічіо (фантазія) C-dur К. 395. Фантазія d-moll К. 397. Фантазія c-moll К. 396.
34. Надененко Ф. Поема.
35. Нижанківський Н. Інтермецо. Коломийка. Спомин. Вальс.
36. Ревуцький Л. Гумореска. Вальс.
37. Сібеліус Я. Арабеска. Ноктюрн. Колискова.
38. Сіренко В. Балади.
39. Сільванський М. Ярмарок (Токата).
40. Скорик М. Партита № 5. Мелодія до кінофільму «Високий перевал». Коломийка. Токата.
41. Степовий Я. Прелюд пам'яті Т. Г. Шевченка.
42. Філіпенко В. До тебе.
43. Фільц Б. Токата з «Київського триптиха». Фантазія в стилі думи.
44. Фоменко М. Поема Карпат. Лірична поема.
45. Хачатурян А. Поема.
46. Шамо І. Гумореска. Прелюдія fis-mol. Веснянка з «Української сюїти». «Весняний дощ» з сюїти «Гуцульські акварелі».
47. Шамо Ю. Токата. Імпровізація і токатина.

48. Шопен Ф. Скерцо. Прелюдії. Вальси. Ноктюрни. Полонези. Фантазія-експромт.
49. Штогаренко А. Поема. Предюдія e-moll.
50. Шуберт Ф. Експромти. Скерцо D-dur, Des-dur.
51. Шуман Р. Фантастичні п'єси. Інтермецо. Арабески.
52. Шуман Р. – Ліст Ф. Присвята.
53. Якименко Ф. Елегія.

Питання до колоквиуму

1. Основні компоненти виконавської майстерності піаніста.
2. Основні типи п'єс малої форми.
3. Специфіка роботи над п'єсами кантиленного характеру.
4. Характеристика жанрів: прелюдія, баркарола, ноктюрн, елегія.
5. Визначні українські композитори ХХ ст.
6. Фортепіанна музика у творчості українських композиторів: Н. Нижанківського, В. Барвінського, Л. Ревуцького, І. Шамо, М. Колесси, М. Скорика.
7. В. Косенко. Цикл «24 дитячі п'єси» – загальна характеристика.
8. Видатні українські піаністи-педагоги.
9. Українські піаністи-виконавці.
10. Методичні праці з фортепіанної педагогіки та виконавства.

Рекомендована література

1. Молчко У. Фольклорні джерела музичної спадщини Нестора Нижанківського. *Народна творчість та етнографія*, 2003. № 1–2. С. 99–106.
2. Німилович О. Фортепіанна творчість Василя Барвінського. Дрогобич : Коло, 2001. 78 с.
3. Олійник О. С. Українська радянська фортепіанна музика для дітей : монографія. Київ : Наукова думка, 1979. 108 с.
4. Олійник О. С. Фортепіанна творчість В. Косенка. Київ : Наукова думка, 1977. 52 с.
5. Снегірьов О. М. Піаністи України ХХ ст. / Київське держ. вище музичне училище ім. Р. М. Глієра ; Всеукраїнська національна асоціація піаністів-лауреатів міжнародних конкурсів ; Міжнародний благодійний фонд конкурсу Володимира Горовіца. Київ, 2001. 157 с.

6. Хурсина Ж. Выдающиеся педагоги-пианисты Киевской консерватории. Київ : Музична Україна, 1990. 131 с.
7. Юзюк З. І. Фортепіанна музика для дітей у творчості В. Барвінського, Н. Нижанківського та М. Скорика: до ювілею композиторів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія Мистецтвознавство* / редкол. : М. Є. Станкевич, О. М. Голубець, Л. А. Кондрацька [та ін.] ; голов. ред. О. С. Смоляк. Тернопіль : ТНПУ, 2013. Вип. 2. С. 107–115.

Поміркуємо

... мало геніальної музичної обдарованості, мало піаністичних даних, мало! Потрібна величезна внутрішня культура, одвічна зануреність розуму й серця в безсмертну спадщину, створену людством за три-чотири тисячоліття культурного існування. Адже музика... завжди існує і співіснує поряд з літературою, живописом, скульптурою. Мистецтва взаємопроникають одне в одне, відображаючи життя – кожне своїми засобами.

... вивчайте літературу, зокрема, поезію, живопис, скульптуру, глибше ставтеся до самого життя. Спробуйте йти від того виду мистецтва, який вам духовно ближчий, і ви обов'язково почувєте в музиці асоціації з улюбленими образами, сюжетами, поетичними прийомами.

Генріх Нейгауз
[135, с. 220–221]

Важливо

Краєзнавчий аспект навчальної дисципліни. Важливість значення краєзнавчого компонента освіти, зокрема і мистецької / музично-педагогічної, визначається актуальністю проблеми збереження й розвитку національної самобутності та національної культури, у тому числі і регіональної, як основи національної незалежності, державного суверенітету й успішного державотворення, що є завданнями стратегічного значення. Про це зазначено у низці державних нормативно-правових документів, зокрема: Законі України «Про освіту», Законі України «Про вищу освіту», «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Заходах щодо її реалізації до 2025 року», Указі Президента України «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» тощо [5; 6; 8].

На вагомості краєзнавчого підходу в освітньому процесі наголошується і в *Концепції* (автор Л. М. Масол) та *Комплексній програмі художньо-*

естетичного виховання учнів у ЗЗСО та позашкільних навчальних закладах (автори: Л. М. Масол, О. А. Комаровська, Н. І. Ганнусенко, С. А. Ничкало, В. В. Рагозіна та ін.), що вкрай важливо у контексті підготовки майбутніх вчителів мистецтва (музичного мистецтва) у фортепіанному класі. Так, краєзнавчий підхід передбачає опанування мистецтва, культури рідного краю з максимальним використанням виховного потенціалу художньо-естетичного середовища. Мистецтво, завдяки універсальності художньо-образної мови передає зрозумілу всім народам смислову інформацію, даючи змогу вступати у невербальний діалог з різними культурами минулого і сучасності, що особливо важливо з огляду на сучасний полікультурний простір молодого покоління. Наголошується на мистецькій спадщині, зокрема і регіональній, як ефективному засобу виховання патріотизму та національної самосвідомості, що передає ціннісне ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки. Художньо-естетичне виховання забезпечує формування патріотизму та національної свідомості у молоді, ґрунтуючись на принципі органічного поєднання універсального (загальнолюдського, полікультурного), національного (державного) та регіонального (етнолокального, краєзнавчого) компонентів освіти та виховання з безумовним пріоритетом їх національної спрямованості [10].

Краєзнавчий підхід органічно реалізовується у тому числі і через змістове / репертуарне наповнення індивідуальних занять навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент», зокрема через її теоретичний, методичний та практичний компоненти, а також самостійну роботу здобувачів вищої освіти (підготовка індивідуальних науково-дослідних завдань / індивідуальних навчальних завдань краєзнавчого змісту), що оптимізує та збагачує процес індивідуального творчого розвитку студента-музиканта як майбутнього вчителя мистецтва (музичного мистецтва).

Пропонуємо ознайомитися з орієнтовним переліком творів композиторів Рівненського (Волинського) краю, який не претендує на те, щоби називатися повним, а лише слугує орієнтиром для самостійного творчого пізнання мистецтва рідного краю у напрямку усвідомлення історичного та естетичного значення культури й мистецтва Рівненщини (Волині) в контексті загального національного розвитку як важливого чинника осягнення цілісної художньої картини світу.

Композитори Волині (твори для фортепіано)

- Вериківський М. І.** Програмний цикл «Волинські акварелі». Прелюдії. Фортепіанні твори М. Вериківського: навч.-метод. посібник / упоряд.: І. Гринчук, О. Горбач. Тернопіль : Астон, 2016. 106 с.
- Герасимчук В. Г.** Альбом для молодого піаніста. Варіації для фортепіано. Соната для фортепіано № 1 (с-moll). Соната для фортепіано № 2 (Es-dur).
- Задерацький В. П.** 24 прелюдії. 24 прелюдії і фуги. П'ять програмних циклів.
- Задерацький В. П.** Два дитячі фортепіанні концерти на українські теми.
- Косенко В. С.** 24 дитячі п'єси для фортепіано. 11 етюдів у формі старовинних танців. Шість поем. Дві поеми-легенди. Сонати. Концертні вальси. Прелюдії. Мазурки. Менуети. Етюди. Ноктюрн-фантазія.
- Казимир Любомирський.** Фортепіанні п'єси. Нотне видання. Ред.-упор. С. Кульчинський. Рівне, 2022. 52 с.
- Корейчук М. П.** Вокальні та інструментальні композиції: навчально-репертуарний посібник. Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне : Волинські обереги, 2021. 140 с.
- Корейчук М. П.** Інструментальні мініатюри: навчально-репертуарне видання. Частина II. Рівне : Волинські обереги, 2023. 16 с.
- Корейчук М. П.** Вокально-хорові та інструментальні твори [Ноти] : навч. посіб. для вузів. Рівне : Волин. обереги, 2004. 192 с.
- Лисенко-Дністровський М. В.** Фортепіанний цикл «Музичні сходинки».
- Лятошинський Б. М.** Прелюдії. Цикл «Відображення». Балада. Дві сонати. Сюїта. Рондо. Концертний етюд.
- Мірецький Г. А.** Бенефіс з небуття : повне збір. творів у 6 т. Т. 3. Твори для фортепіано, органу, 2013. 89 с. (Дві прелюдії. а-moll, fis-moll. Тв. 33. Прелюдія As-dur, Тв. 35. Полонез. Тв. 34. Мазурка. Тв. 32. Фуга. с-moll. Тв. 38. Фуга. b-moll. Тв. 37. Соната «Магічна». G-moll. Тв. 30. Дев'ять простих варіацій на українську тему. Тв. 31).
- Яковчук О. М.** Білоцерківський альбом : цикл п'єс для фортепіано. Київ : Фоліант, 2018. 24 с. (Світанок в Олександрії. На Палієвій горі. Юр'їв град. Водограй. Черепаха. Китайський місток. Ротонда під дощем. Полювання Діани. Античний воїн. Меркурій. Надвечірня. Рось).
- Рунчак В. П.** Варіації на народну тему (для фортепіано). Homo Ludens № 2.

Важливо

Словник музичних термінів

Повторіть італійські музичні терміни, необхідні для музиканта

Темп, характер руху

Швидкі темпи

Allegro	<i>Аллегро</i>	Швидко, весело
Vivo	<i>Виво</i>	Жваво, швидко
Presto	<i>Престо</i>	Швидко

Помірні темпи

Moderato	<i>Модерато</i>	Помірно, стримано
Andante	<i>Анданте</i>	В темпі кроку
Andantino	<i>Андантіно</i>	Швидше, ніж Andante
Allegretto	<i>Аллегретто</i>	Повільніше, ніж Allegro , швидше, ніж Andante

Повільні темпи

Largo	<i>Лярго</i>	Широко, повільно
Lento	<i>Ленто</i>	Повільно, протяжно
Adagio	<i>Адажіо</i>	Повільно
Grave	<i>Граве</i>	Повільно, поважно, суворо

Уточнення темпу

Mosso	<i>Моссо</i>	Рухливо, жваво
con moto	<i>Кон мото</i>	З рухом
A tempo	<i>А темпо</i>	У попередньому темпі
L'istesso tempo	<i>Лістессо темпо</i>	Той же темп
Tempo primo	<i>Темпо прімо</i>	Початковий темп
Tempo rubato	<i>Темпо рубато</i>	Вільний темп

Прискорення темпу

Accelerando	<i>Аччелерандо</i>	Прискорюючи
Stretta	<i>Стретта</i>	Прискорюючи
Stringendo	<i>Стрінджендо</i>	Прискорюючи
Piu mosso	<i>Піу моссо</i>	Рухливіше

Сповільнення темпу

Allargando	<i>Алляргандо</i>	Сповільнюючи, розширюючи
Rallentando	<i>Ралентандо</i>	Уповільнюючи, затримуючи
Ritenuuto	<i>Рітенуто</i>	Поступово затримуючи
Ritardando	<i>Рітардандо</i>	Уповільнюючи
Morendo	<i>Морендо</i>	Завмираючи
Meno mosso	<i>Мено моссо</i>	Повільніше

Динамічні відтінки

Crescendo	<i>Кресчендо (крешендо)</i>	Поступово збільшуючи силу звуку
Rinforzando	<i>Рінфорцандо</i>	Раптово посилюючи
Subito piano	<i>Субіто піано</i>	Раптово тихо
Subito forte	<i>Субіто форте</i>	Раптово голосно
Calando	<i>Каландо</i>	Затишаючи, зменшуючи силу звуку
Diminuendo	<i>Дімінуендо</i>	Поступово зменшуючи силу звуку
Smorzando	<i>Сморцандо</i>	Завмираючи
Mezzo forte	<i>Меццо форте</i>	Напівголосно
Mezzo piano	<i>Меццо піано</i>	Напівтихо

Уточнювальні терміни

Poco	<i>Поко</i>	Трохи, небагато
Poco a poco	<i>Поко а поко</i>	Поступово, потрохи
Assai	<i>Ассай</i>	Дуже, вельми
Molto	<i>Мольто</i>	Дуже, багато, вельми
Non troppo	<i>Нон троппо</i>	Не занадто
Sempre	<i>Семпре</i>	Завжди, постійно
Simile	<i>Сіміле</i>	Точно так, як раніше
Segue	<i>Сегуе</i>	Продовжувати, як раніше
Al fine	<i>Аль фіне</i>	До кінця
Da capo al segno	<i>Да капо аль сеньо</i>	З початку до знака
Attacca	<i>Аттакка</i>	Без перерви перейти до наступної частини
Ad libitum	<i>Ад лі бітум</i>	За бажанням
A piacere	<i>А п'ячере</i>	За бажанням, довільно
Alla marcia	<i>Алля марч'я</i>	В стилі маршу
Alla polacca	<i>Алля полякка</i>	В темпі полонезу

Una corda	<i>Уна корда</i>	На лівій педалі
Tre corde	<i>Тре корде</i>	Грати без лівої педалі
Con due pedali	<i>Кон две педалі</i>	Натиснути обидві педалі
Senza pedale	<i>Сенца педале</i>	Без педалі
Con mano destra (m.d.)	<i>Кон mano сестра</i>	Правою рукою
Con mano sinistra (m.s.)	<i>Кон mano міністра</i>	Лівою рукою

Емоційні відтінки

Agitato	<i>Аджітато</i>	Схвильовано
Amabile	<i>Амабіле</i>	Приємно
Amoroso	<i>Аморозо</i>	Ніжно, з любов'ю
Animato	<i>Анімато</i>	Натхненно, з душею
Appassionato	<i>Аппассьонато</i>	Палко, пристрасно
Ardente	<i>Арденте</i>	З жаром
Brillante	<i>Бріллянте</i>	Блискуче
Buffo	<i>Буф</i>	Комічно
Burlesco	<i>Бурлеск</i>	Смішно, дивно
Bel canto, belcanto	<i>Бель канто</i>	Прекрасний спів
Capriccioso	<i>Карічіозо</i>	Капризно
Con amore	<i>Кін amore</i>	З любов'ю
Con brio	<i>Кон бріо</i>	З жаром, пристрасно
Con affetto	<i>Кон афетто</i>	З почуттям
Cantabile	<i>Кантабіле</i>	Наспівно
Comodo	<i>Комодо</i>	Зручно
Dolce	<i>Дольче</i>	Ніжно, ласково, приємно
Doloroso	<i>Долорозо</i>	Сумно, журливо
Eroico	<i>Ероіко</i>	Героїчно
Espressivo	<i>Еспрессіво</i>	Виразно
FleBILE	<i>Флебїле</i>	Жалібно
Festivo	<i>Фестіво</i>	Святково
Foco, con fuoco	<i>Фоко, кон фуоко</i>	Вогонь, з вогнем
Funebre	<i>Фунебре</i>	Похоронно
Furioso	<i>Фурьуозо</i>	Шалено
Gagliardo	<i>Гальярдо</i>	Бурхливо, сильно
Giocoso	<i>Джіокозо</i>	Грайливо
Grandioso	<i>Грандіозо</i>	Велично
Grazioso	<i>Граціозо</i>	Граціозно
Impetuoso	<i>Імпетуозо</i>	Стрімко, бурхливо
Innocente	<i>Інноченте</i>	Невинно, просто

Giusto	<i>Джусто</i>	Правильно, точно
Tempo giusto	<i>Темпо джьюсто</i>	Темп, який відповідає характеру твору
Lagrimoso	<i>Лагрімозо</i>	Плачевно
Lamentoso	<i>Ламентозо</i>	Жалібно
Leggiero	<i>Леджьеро</i>	Легко
Limpido	<i>Лімпідо</i>	Прозоро, ясно
Lugubre	<i>Люгубре</i>	Похмуро
Lusingando	<i>Люзінгандо</i>	Улесливо
Mistico	<i>Містіко</i>	Містично
Maestoso	<i>Маестозо</i>	Урочисто, велично
Malinconico	<i>Малінконіко</i>	Меланхолійно
Marcato	<i>Маркато</i>	Підкреслюючи
Parlando	<i>Парландо</i>	Говірком
Patetico	<i>Патетіко</i>	Пристрасно
Piangendo	<i>Пьянджендо</i>	Плачевно
Pomposo	<i>Помпозо</i>	Велично, пишно, урочисто
Recitando	<i>Речітандо</i>	Розповідаючи
Religioso	<i>Реліджьюзо</i>	Благоговійно
Rigoroso	<i>Рігорозо</i>	Строго, точно
Rustico	<i>Рустіко</i>	В сільському стилі
Pesante	<i>Пезанте</i>	Важко
Risoluto	<i>Різолото</i>	Рішучо
Scherzo	<i>Скерцо</i>	Жарт
Semplice	<i>Семпліче</i>	Просто
Severo	<i>Северо</i>	Строго, серйозно
Sonoro	<i>Соноро</i>	Звучно, дзвінко
Sostenuto	<i>Состенуто</i>	Стримано
Sotto voce	<i>Сотто воче</i>	Напівголосно
Spirituoso	<i>Спіритуозо</i>	Палко, гаряче
Teneramente	<i>Тенераменте</i>	Ніжно, ласкаво
Tranquillo	<i>Транкуїлло</i>	Спокійно
Vigorouso	<i>Вігорозо</i>	Бадьоро, сміливо, енергійно

Мій робочий словник музичних термінів

Швидкі темпи

Помірні темпи

Повільні темпи

Прискорення темпу

Сповільнення темпу

Динамічні відтінки

Уточнювальні терміни

Емоційні відтінки

ВИМОГИ ДО ДЕРЖАВНОГО ІСПИТУ **з навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент»**

Програма державного іспиту з основного музичного інструменту є нормативним документом Рівненського державного гуманітарного університету, який розроблено на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів відповідно до навчального плану спеціальності 014 «Середня освіта. Музичне мистецтво» денної та заочної форм навчання. Програму складено з урахуванням змісту навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент» (фортепіано).

Мета державного іспиту – виявити рівень інструментально-виконавської компетентності здобувачів першого бакалаврського рівня вищої освіти та готовності майбутніх учителів мистецтва (музичного мистецтва) до інструментально-виконавської діяльності в навчальних закладах освіти.

Завдання державного іспиту – виявити у здобувача освіти:

- знання різного за формою, жанром і стилями інструментального репертуару;
- рівень сформованості набутих за час навчання інструментально-виконавських умінь;
- здатність до виконавської інтерпретації музичних творів;
- сформованість навичок ілюстрування інструментальних творів з репертуару для сприймання творів музичного мистецтва;
- рівень сценічно-виконавської культури.

Іспит з основного музичного інструменту проводиться у вигляді сольного виступу відкритого типу. Структура державного екзамену передбачає виконання випускником на музичному інструменті напам'ять п'яти музичних творів, що вивчені заздалегідь за індивідуальною програмою:

- *поліфонічний твір,*
- *твір великої форми,*
- *твір розгорнутої форми,*
- *дві п'єси із шкільного репертуару для сприймання музики в навчальних закладах загальної середньої освіти.*

Поліфонічний твір може бути представлений творами вітчизняних і зарубіжних композиторів XVIII–XXI століття композиторів від епохи бароко до сучасної музики – клавирні, органні та хоральні твори поліфонічного складу контрастно-тематичного, імітаційного та підголоскового виду (прелюдії і фуги,

інвенції, партити, токати, частини клавірних сюїт). У процесі виконання поліфонічного твору здобувач освіти повинен продемонструвати володіння різними видами поліфонічної техніки, вміння передавати самостійність і пластичність голосоведення, рельєфне виконання всіх елементів музичної тканини, логіку музичного розвитку, відповідність стилю тощо.

Твір великої форми можна представити класичними сонатами, варіаціями, рондо, інструментальними концертами. У процесі виконання твору великої форми здобувач освіти повинен продемонструвати логіку, конструктивність та цілісність форми, вміння розкрити драматургію музичного твору, опанувати темпо-метро-ритмічні, темброво-динамічні та артикуляційні особливості відповідно до стилю музичного твору, високий виконавський рівень тощо.

Твір розгорнутої форми може бути представлений концертними творами вітчизняних та зарубіжних композиторів XVIII–XXI ст. кантиленного або віртуозного характеру. Виконуючи музичні твори, різні за стилем, змістом і жанром, здобувач освіти повинен продемонструвати здатність до виконавської інтерпретації п'єс кантиленного та віртуозного характеру, техніку гри на інструменті (метроритмічну чіткість, штрихову техніку, доцільність аплікатурних прийомів), різні засоби музично-художньої виразності (фразування, динаміка, педалізація, агогіка), вміння реалізувати виконавські задуми засобом дотримання авторських вимог, яскраво розкрити емоційний та художньо-образний зміст музичного твору тощо.

IV. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ *Критерії оцінювання виконавського рівня здобувачів освіти з навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент»*

Оцінка «**відмінно**» **A (90–100 балів)** – усвідомлене та грамотне виконання програми на високому художньому та технічному рівні відповідно до особливостей епохи та стилю композитора. Високий рівень зрілості музичного мислення, технічної підготовки, творче відношення до твору, переконливість трактування. Повне та яскраве розкриття емоційно-художнього змісту виконуваних творів. Належна артистично-сценічна культура.

Оцінка «**дуже добре**» **B (82–89 балів)** – достатньо високий ступінь зрілості музичного мислення, грамотне виконання музичного твору з дотриманням стильових особливостей епохи та композитора, достатній рівень технічної підготовки, правильне застосування музично-виразових засобів для розкриття музичного образу твору, незначні технічні похибки під час виконання. Уміння подолати надмірне хвилювання.

Оцінка «**добре**» **C (74–81 балів)** – усвідомлене виконання програми на достатньому художньому і технічному рівні. Виконання твору з окремими неточностями у відтворенні динамічних відтінків, штрихів, звуковидобуванні. Недостатня виразність та емоційність. Недостатня артистично-сценічна культура.

Оцінка «**задовільно**» **D (64–73 балів)** – задовільний художньо-технічний рівень виконання програми, обмежений обсяг технічної підготовки (невизначна, нечітка гра, недостатній рівень володіння технікою), недостатня переконливість трактування музичного твору. Виконання твору з текстовими, технічними, штриховими, артикуляційними та інтонаційними неточностями та/або помилками, поверхова передача стильових особливостей твору, відсутність артистично-сценічної культури.

Оцінка «**достатньо**» **E (60–63 бали)** – виконання програми невпевнене, на слабкому художньо-технічному рівні, недостатнє розуміння та втілення художнього образу, наявність значних технічних та текстових помилок. Ритмічні неточності, темпова нестабільність, не завжди вмотивоване та переконливе застосування музично-виразових засобів для розкриття художнього образу. Відсутність артистично-сценічної культури.

Оцінка «**незадовільно з можливістю повторного складання**» **FX (35–59 балів)** – низький художньо-технічний рівень виконання програми, недостатній обсяг розвитку піаністичних умінь та навичок, велика кількість технічних, штрихових, артикуляційних неточностей та/або помилок, нерозуміння драматургії музичного твору, слабка знання музичного тексту,

зупинки при виконанні твору. Невміння психологічно налаштуватися на виконання музичного твору і подолати хвилювання.

Оцінка «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням навчальної дисципліни» F (0–34 бали) – незнання нотного тексту (або його демонстрація на рівні окремих фрагментів), зупинки при виконанні твору, велика кількість технічних і текстових помилок, відсутність суто піаністичних професійних навичок. Невміння психологічно налаштуватися на виконання програми і подолати хвилювання.

***Критерії оцінювання інструктивно-технічного матеріалу
(30 балів)***

25–30 балів – «5» («відмінно»);

19–24 бали – «4» («добре»);

13–18 балів – «3» («задовільно»);

7–12 балів – «2» («незадовільно»);

1–6 балів – «2» («незадовільно») (з обов'язковим повторним курсом)

Оцінка 25–30 балів («відмінно») виставляється при виконанні програми високої складності, на високому художньому рівні, текстуально правильно, стилістично достовірно, технічно довершено, емоційно, артистично, надійно.

Оцінка 19–24 бали («добре») отримується здобувачем освіти при виконанні програми достатньої складності, текстуально правильно, стилістично достовірно, емоційно, артистично, відносно надійно.

Оцінка 13–18 балів («задовільно») виставляється при виконанні помірно складної програми, текстуально правильно, стилістично достовірно, з невеликими технічними помилками, емоційно збіднено, артистично, але не зовсім надійно.

Оцінка 12 і менше балів («незадовільно») виставляється студенту при виконанні творів недостатньої (згідно вимог програми) складності, з текстовими помилками, стилістично недостовірно, технічно не досконало, не емоційно, не надійно.

***Критерії оцінювання сольного-виконавського репертуару
(50 балів)***

45–50 балів – «5» («відмінно»);

38–44 бали – «4» («добре»);

30–37 балів – «3» («задовільно»);

18–29 балів – «2» («незадовільно»);

1–17 балів – «2» («незадовільно») (з обов'язковим повторним курсом)

Оцінка 45–50 балів («відмінно») виставляється при виконанні програми високої складності, на високому художньому рівні, текстуально правильно, стилістично достовірно, технічно довершено, емоційно, артистично, надійно.

Оцінка «відмінно» у виконанні поліфонічного твору:

Слухання багатоголосся, диференціація поліфонічної фактури (тема, протискладнення, інтермедії), рельєфне звучання кожного голосу, адекватне розуміння емоційно-образного змісту твору, особливостей інтонаційного, мелодичного та гармонічного розвитку .

Оцінка «відмінно» у виконанні твору великої форми:

Виразність, осмисленість, ясність у процесі передачі формотворчих компонентів твору (розділи – експозиція, розробка, реприза), переконливе прочитання засобів музичної виразності, точне виконання штрихів, диференційоване звучання фактури, метроритмічна і темпова стійкість виконання, володіння різними прийомами педалізації.

Оцінка «відмінно» у виконанні п'єси:

Яскрава передача емоційно-образної сфери твору, переконливе втілення авторського задуму, диференціація звучання мелодії та акомпанементу, виразне інтонування мелодії, володіння різними прийомами звуковидобування і педалізації, різними видами фортепіанної фактури.

Оцінка 38–44 бали («добре») виставляється здобувачу освіти при виконанні програми достатньої складності, текстуально правильно, стилістично достовірно, емоційно, артистично, відносно надійно.

Оцінка «добре» у виконанні поліфонічного твору:

Слухання багатоголосся, недостатньо диференційоване звучання поліфонічної фактури (тема, протискладнення, інтермедія), рельєфне інтонування кожного голосу; адекватне розуміння емоційно-образного змісту твору при незначних недоліках інтонаційного, мелодичного та гармонічного розвитку.

Оцінка «добре» у виконанні твору великої форми:

Виразність, осмисленість, ясність виконання в процесі передачі формотворчих компонентів твору (розділи – експозиція, розробка, реприза), незначні недоліки при виконанні штрихів, артикуляційних позначень, диференційованому звучанні фактури, метроритмічна і темпова стійкість виконання, володіння різними прийомами педалізації.

Оцінка «добре» у виконанні п'єси:

Виразна передача емоційно-образної сфери твору, диференціація звучання мелодії та акомпанементу, незначні недоліки в інтонуванні мелодії, різних прийомів звуковидобування і педалізації, різних видів фортепіанної фактури.

Оцінка 30–37 балів («задовільно») виставляється при виконанні помірно складної програми, текстуально правильно, стилістично достовірно, з незначними технічними помилками, емоційно збіднено, артистично, але не зовсім надійно.

Оцінка «задовільно» у виконанні поліфонічного твору :

Недостатньо точно передана диференціація поліфонічної фактури (тема, протискладнення, інтермедії), неглибоке розуміння емоційно-образного змісту твору при значних недоліках інтонаційного, мелодичного та гармонічного розвитку .

Оцінка «задовільно» у виконанні твору великої форми:

Невиразне, недостатньо осмислене виконання в процесі передачі формотворчих компонентів твору, недоліки при виконанні штрихів, артикуляційних позначень, диференційованому звучанні фактури, метроритмічна і темпова нестійкість виконання, слабке володіння різними прийомами педалізації.

Оцінка «задовільно» у виконанні п'єси:

Невиразна передача емоційно-образної сфери твору, недостатня диференціація звучання мелодії та акомпанементу, недоліки в інтонуванні мелодії, різних прийомів звуковидобування і педалізації, різних видів фортепіанної фактури.

Оцінка 29 і менше балів («незадовільно») виставляється здобувачу освіти при виконанні творів недостатньої (згідно вимог програми) складності, з текстовими помилками, стилістично недостовірно, технічно не завершено, не емоційно, не надійно.

Оцінка «незадовільно» у виконанні поліфонічного твору:

Відсутнє диференційоване звучання поліфонічної фактури (тема, протискладнення, інтермедії), нерозуміння емоційно-образного змісту твору, інтонаційних та гармонічних особливостей його розвитку.

Оцінка «незадовільно» у виконанні твору великої форми:

Відсутня ясність у передачі формотворчих компонентів твору (розділи – експозиція, розробка, реприза), неточності в передачі засобів музичної виразності, штрихів, артикуляційних позначень, педалізації; метроритмічна і темпова нестабільність виконання.

Оцінка «незадовільно» у виконанні п'єси:

Невпевнене, невиразне виконання, нерозуміння авторського задуму твору; невміле володіння різними прийомами звуковидобування; відсутність диференційованого звучання мелодії і акомпанементу; недоліки метроритму, педалізації.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90–100	A	Відмінно	зараховано
82–89	B	Добре	
74–81	C		
64–73	D	Задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

V. ДОДАТКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА СКРИНЯ

Нормативно-правове забезпечення

1. Академічна доброчесність. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <http://surl.li/qkfo>
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти від 1.09.2020 р. № 1392-2011-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
3. Державний стандарт базової середньої освіти від 30.09.2020 р. № 898. URL: <http://surl.li/szlx>
4. Державний стандарт початкової освіти від 24.07.2019 р. № 688-2019-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
5. Закон України «Про вищу освіту» від 28.05.2023 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
6. Закон України «Про освіту» від 2.07.2023 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах (від 25.02.2004 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
8. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Заходи щодо її реалізації до 2025 року № 586 від 23.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
9. Концепція «Нова українська школа» від 27.10.2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
10. Концепція та Комплексна програма художньо-естетичного виховання в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах від 25.02.2004 № v1_11290-04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
11. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (від 25.02.2004 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
12. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах України. *Педагогічна газета*, 2001. №12.
13. Модельна навчальна програма «Драматургія і театр. 5–6 класи» (міжгалузевий інтегрований курс). (Автори: Старагіна І. П., Чужинова І. Ю., Івасюк О. М.). «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL: <http://surl.li/cxlem>

14. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. (Автори: Івасюк О. М., Комаровська О. А., Кізілова Г. О., Лемешева Н. А. та ін.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL: <http://surl.li/cqfxp>
15. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. (Автори: Комаровська О. А., Лемешева Н. А.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/mystets-ka-osvitnia-haluz/>
16. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. (Автор Кондратова Л. Г.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL: <http://surl.li/bgkjh>
17. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. (Автори: Масол Л. М., Просіна О. В.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/830/83023/Mystetstvo_5-6-kl_Masol_Prosina_14_07_1.pdf
18. Модельна навчальна програма «Музичне мистецтво. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. (Автори: Ференц Є., Фрінг Е. та ін.). *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL: <https://nushub.org.ua/resource/modelna-navchalna-programa-muzyczne-mysteczto-5-6-klas-ferencz-ta-in-pdf/>
19. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Музичне мистецтво)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)». Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет, 2022. 22 с. URL: https://rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2022/osv_prog_bak_014_so_muzmis_2022.pdf
20. Рекомендація Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18.12.2006 № 994_975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text
21. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5.09.2017 р.) від

23.10.2018 р. № 1/9-650. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>

22. Типова освітня програма 3–4 клас, освітня галузь «Мистецтво» (Комаровська О. А. та ін.) за кер. Савченко О. Я. (Наказ МОН України № 1273 від 08.10.2019 р.). URL: <http://surl.li/wugx>
23. Типова освітня програма 1–2 клас, освітня галузь «Мистецтво» (Комаровська О. А. та ін.), кер. Савченко О. Я. (оновлена, Наказ МОН України № 1272 від 08.10.2019 р.). URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/5d9d8feb1ce4f316467013.pdf>

Мистецька педагогіка

24. Анікіна Т. О., Борисова С. В. Музична педагогіка: історія та теорія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Держ. заклад «Луганський нац. унів-т ім. Т. Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2011. 120 с.
25. Аристова Л. С. Методика музичного навчання та виховання: навч.-метод. посібник. Миколаїв : Іліон, 2018. 404 с.
26. Аристова Л. С. Методика музичного навчання та виховання: навч.-метод. посібник. Ч. 2. Миколаїв : Іліон, 2021. 444 с.
27. Бондаренко Л. А. Професійний саморозвиток майбутнього вчителя музичного мистецтва у змісті мистецької освіти. Музичне мистецтво в освіто логічному дискурсі, 2016. № 1. С. 71–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/maed_2016_1_16
28. Гергуль С. Проблема самоосвіти вчителя в історії педагогічної думки. *Рідна школа*. 2003. № 7. С. 56–58.
29. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. і випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
30. Грінченко Т. Д. Методика викладання фахових дисциплін: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2020. 203 с.
31. Дідич Г. Зміст і структура процесу музичного сприймання. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка* (Серія : Педагогічні науки). 2016. Вип. 143. С. 27–31.
32. Естетизація навчально-виховного процесу в основній школі засобами мистецтва: метод. посібник / за ред. Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 160 с.

33. Знаменні та пам'ятні дати 2023 року : мистецько-освітній довідник. Випуск 9. / упор. В. І. Прокопчук, Л. П. Яковенко; наук. ред. та відпов. за випуск В. І. Прокопчук. Рівне : О. Зень, 2023. 206 с.
34. Карпенчук С. Г. Самовиховання особистості. Київ, 1998. 216 с.
35. Комаровська О. А., Миропольська Н. Є., Ничкало С. А., Руденко І. В. Мистецтво. Підручник для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти. Харків : Ранок, 2019. 192 с.
36. Комаровська О. А. Мистецька освіта: передчуття змін і готовність до них. *Мистецтво та освіта*. 2017. Вип. 3 (85). С. 10–15.
37. Комаровська О. А., Просіна О. В. Мистецька освіта: вектори реформування. Вісник НАПН України, 2020, 2 (1).
38. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток : монографія. Івано-Франківськ, НАІР, 2014. 412 с.
39. Корній Л. П. Історія української музики. Ч. 1. Підручник. Київ–Харків–Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1996. 314 с.
40. Корній Л. П. Історія української музики. Ч. 2. Підручник. Київ–Харків–Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1998. 387 с.
41. Корній Л. П. Історія української музики. Ч. 3. Підручник. Київ–Нью-Йорк, 2001. 480 с.
42. Костюк О. Г. Сприймання музики і художня культура слухача. Київ : Наук. думка, 1965. 121 с.
43. Лисько З. Музичний словник. Київ : Музична Україна, 1994. 168 с.
44. Лосєва Н. М. Саморозвиток викладача вищої школи: навч. посібник. Донецьк : ДонНУ, 2003. 336 с.
45. Львов О. Музикотерапія як напрямок. Історія, розвиток, перспективи, техніки. Форум психіатрії та психотерапії. Том 12. 2019. С. 126–139.
46. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
47. Масол Л. М. Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ : Генеза, 2018. 206 с.
48. Мистецько-освітній довідник «Знаменні та пам'ятні дати 2022 року» : навчально-методичний посібник. Випуск 8. / упор. В. І. Прокопчук, М. Ф. Смалько, Л. П. Яковенко; наук. ред. та відпов. за випуск В. І. Прокопчук. Рівне : О. Зень, 2022. 308 с.
49. Михалюк А. М. Формування виконавської культури майбутніх учителів музики: навчально-методичний посібник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 220 с.

50. Москаленко В. Лекції з музичної інтерпретації : навчальний посібник. Київ : НМАУ ім. П. Чайковського, 2013. 136 с. URL: <http://surl.li/gdkki>
51. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навчальний посібник. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 188 с.
52. Олексюк О. М., Ткач М. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі. Київ : Знання України, 2009. 123 с.
53. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2016. 274 с.
54. Падалка Г. М. Теорія та методика мистецької освіти. Наукова школа : колективна монографія / під наук. ред. А. В. Козир. 2-ге вид., доп. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 402 с.
55. Підготовка студентів музично-педагогічного факультету до навчально-виховної та творчої роботи у загальноосвітній школі: метод. рекомендації / ред. О. В. Машталер ; ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Кафедра теорії, історії музики і гри на музичних інструментах [Б. м. : б. в.], 2002. 83 с.
56. Пехота О. М., Костенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології: навч.-метод. посібник. Київ : А.С.К., 2003. 255 с.
57. Побережна Г., Комісаров О. Музична терапія у системі освіти в Україні. *Музична освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку*. Матеріали науково-практичної конференції. Київ, 2001. С. 157–161.
58. Прокопчук В. І. 3 рубрики «Маловідомі / малодосліджені мистецькі сторінки». *Мистецтво та освіта : наук.-метод. журнал*. 2022. № 1–2 (103–104). С. 70–73.
59. Прокопчук В. І. Мистецтво в діалозі культур: маловідомі / малодосліджені митці. *Мистецтво та освіта : наук.-метод. журнал*. 2022. № 4 (106). С. 56–62.
60. Прокопчук В. І. Музичне краєзнавство Рівненщини : навчально-методичний посібник. Рівне : О. Зень, 2021. 384 с.
61. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 248 с.
62. Рудницька О. П., Завадська Т. М., Козачук О. С. Українська фортепіанна музика першої половини ХХ століття : навч. посібник. М-во освіти і науки України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 145 с.
63. Рудницька О. П. Українське мистецтво у полікультурному просторі: навч. посібник. Київ : Екс об., 2000. 208 с.
64. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
65. Словник-довідник музичних термінів за книгами Ю. Є. Юцевича. URL: <http://term.in.ua/>

66. Солдан С. О., Король О. М., Черкасов В. Ф. [та ін.]. Музично-педагогічні системи та концепції ХХ століття: підручник / За заг. ред. Е. З. Тайнель; МОН України, Львівський національний ун-т ім. І. Франка. Вид. 2-ге. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 428 с.
67. Формування образного мислення: навч. посібник: в 3 ч. /Л. Масол (наук. кер.) та ін. Нью-Йорк; Київ, 2000 (НМЦ «Інтелект»).
68. Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Видання 3-тє, доповнене. Київ : НАКККіМ, 2016. 264 с.
69. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя. Київ : УДПІ, 1996. 170 с.
70. Юцевич Ю. Є. Музика: словник-довідник. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 352 с., 77 нотних прикладів та малюнків.

Музична педагогіка та виконавство

71. Аксельруд И. Э. Теоретико-практические основы художественного исполнения на фортепиано: учебно-методическое пособие для студентов музыкально-педагогических факультетов высших педагогических учебных заведений. Сумы, 1996. 100 с.
72. Алексеев А. Д. Из истории фортепианной педагогики. Киев : Муз. Украина, 1974. 162 с.
73. Багрій Т. В. Виконавська компетентність як ресурс творчого розвитку майбутнього педагога-музиканта. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Педагогіка, 2020. № 1. С. 53–59.
74. Берегуляк Л. І., Сидорець Т. В., Кукул О. М., Юзюк Н. Ф. Оптимізація навчально-виховного процесу на уроці фортепіано на кафедрах музично-педагогічного спрямування у ВНЗ: навчально-методичний посібник. Львів : ІМЦО м. Львова, 2018. 140 с.
75. Блажкевич Г. Й., Старух Т. М. Правда і міфи про львівських піаністів – основоположників фортепіанної школи. Львів : Сполом, 2002. 226 с.
76. Бойчев І. І. Чинники професійної успішності майбутнього музиканта-педагога як виконавця. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: Педагогічні науки*, 2015. Вип. 33. С. 12–15.

77. Бондаренко Л. А. Формування готовності майбутнього вчителя музики до професійного саморозвитку у процесі інструментально-виконавської підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 235 с.
78. Бурназова В. В. Професійна компетентність музиканта-інструменталіста: зміст, структура, методи розвитку. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2014. Вип. 1. С. 65–70.
79. Виконавська самостійність студента: етапи, умови, прийоми та форми розвитку. Методичні рекомендації для забезпечення самостійної роботи з дисципліни «Основний музичний інструмент» студентів першого рівня вищої освіти за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) / Укладач Т. О. Підварко. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького. 2020. 46 с.
80. Власенко Е. Основи викладання гри на фортепіано: навчальний посібник. Мелітополь, 2020. 94 с.
81. Вовк В., Ярова М. Розвиток інтересу до музично-виконавської діяльності через взаємодію викладача й студента. *Педагогічний дискурс*, 2015. Вип. 18. С. 36–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2015_18_7
82. Воевідко Л. М. Українські виконавські традиції у контексті художнього відтворення музичних творів. *Збірник наук. праць Кам'янець-Поділь. держ. ун-ту*. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2006. Вип. 9. С. 127–131.
83. Воробкевич Т. П. Методика викладання гри на фортепіано: підручник. Львів : Логос, 2001. 244 с.
84. Гаккель Л. Фортепианная музыка XX века: очерки. Л-д. : Сов. композитор, 1990. 288 с.
85. Гаркуша Л. І., Економова О. С. Формування професійних навичок і вмінь студентів на заняттях з основного музичного інструмента (фортепіано): навчально-методичний посібник. Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2013. 100 с.
86. Гнатів Т. Музична культура Франції рубежу ХІХ–ХХ століть: Клод Дебюссі, Моріс Равель : навч. посібник. Київ : Муз. Україна, 1993. 204 с.
87. Гончаренко Л. П. Методика викладання музичного інструмента (фортепіано) у вищій школі : метод. матеріали для самостійної роботи студента. Кіровоград, 2007. 35 с.
88. Григорьев Л., Платек Я. Современные пианисты. М. : Сов. композитор, 1990. 416 с.
89. Грінченко Т. Д., Лебедева С. Є. Розвиток естетичної свідомості у студентів музично-педагогічних факультетів на уроках фортепіано. *Актуальні*

- проблеми культурологічного та музично-естетичного виховання*, 2007. Вип. 3. С. 82–84.
90. Гуральник Н. П. Науково-педагогічна школа піаністів у теорії та практиці освіти і виховання: нач. метод. посібник для вищих освітніх закладів. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 276 с.
91. Гуральник Н. П. Піаністи і музичне навчання в класі фортепіано: історія, теорія, практика. *Проблеми педагогіки музичного мистецтва : збірник наук.-метод. статей / упоряд. О. Я. Ростовський*. Ніжин : НДПУ, 2004. С. 99–111.
92. Гуральник Н. П. Українська фортепіанна школа ХХ століття в контексті музичної педагогіки : історико-методологічні та теоретико-технологічні аспекти : монографія. Київ : НПУ, 2007. 460 с.
93. Дагілайська Е. М. Старкова і Б. Рейнгальд – педагоги-піаністи Одеської консерваторії. *Українське музикознавство: збірник наукових праць*, 1973. Вип. 8. Київ : Музична Україна. С. 187–200.
94. Демидова М. Г., Левицька І. М., Новська О. Р. Основний музичний інструмент: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем ОПП Середня освіта (Музичне мистецтво), спеціальність 014 Середня освіта (Музичне мистецтво); ОПП Музичне мистецтво, спеціальність 025 Музичне мистецтво. Одеса : Університет Ушинського, 2020. 200 с.
95. Залінг Г. Визначні німецькі піаністи першої половини ХХ ст. Про методику навчання гри на фортепіано. *Українське музикознавство*. Вип. 7. Київ : Музична Україна, 1972. С. 246–259.
96. Зильберквит М. А. Рождение фортепиано. М. : П. Юргенсон, 2006. 96 с.
97. Зильберман Ю. А. Семь очерков о Владимире Горовице: учебн. пособие. Киев : ТОВ Типографія «Клякса», 2011. 144 с.
98. Катрич О. Індивідуальний стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти). Дослідження. Київ-Дрогобич : Відродження, 2000. 100 с.
99. Кашкадамова Н. Б. Василь Барвінський про фортепіанне виконавство / ред.-упор. О. С. Смоляк. *Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури: статті та матеріали*. Тернопіль : Астон, 2003. С. 118–129.
100. Кашкадамова Н. Виконавська інтерпретація у фортеп'янному мистецтві ХХ сторіччя : підручник. Львів : КІНПАТРІ ЛТД, 2014. 350 с.
101. Кашкадамова Н. Б. Інтерпретація фортеп'янних творів Моцарта українськими піаністами. Вольфганг Амадей Моцарт: погляд з ХХІ

- сторіччя. Наукові збірки ЛДМА ім. М. В. Лисенка. Вип. 13. Львів : Сполом, 2006. С. 141–149.
102. Кашкадамова Н. Б. Історія фортеп'янного мистецтва ХІХ сторіччя : підручник. Тернопіль : Астон, 2006. 608 с., нот.
 103. Кашкадамова Н. Б. Мистецтво виконання музики на клавiшно-струнних інструментах (клавiкорд, клавесин, фортепіано) ХІV–ХVІІІ ст. : навч. посiбник для студ. музичних вузiв. Вищий держ. музичний iн-т iм. М. Лисенка. Киiв : Освiта України, 2009. 416 с.
 104. Кашкадамова Н. Роман Савицький – піаніст і педагог. *Фортеп'янне мистецтво у Львові : Статті. Рецензії. Матеріали.* Тернопіль : СМП «Астон», 2001. 400 с.
 105. Кашкадамова Н. Б. Фортеп'янне мистецтво у Львові : статті, рецензії, матеріали. Тернопіль : Астон, 2001. 400 с.
 106. Кашкадамова Н. Б. Фортепіанне мистецтво Шопена: наук.-метод. нарис. Вищий держ. музичний iн-т iм. М. Лисенка. Тернопiль : СМП «Астон», 2000. 80 с.
 107. Кашкадамова Н. Фортеп'янно-виконавське мистецтво України. Історичні нариси. Львів : КiНПАТРi ЛТД, 2017. 616 с.
 108. Кевин Баззана. Очарованный странник. Жизнь и искусство Глена Гульда. М. : Классика-XXI, 2007. 480 с.
 109. Кияновська Л. Еволюція галицької музичної культури ХІХ–ХХ ст. Тернопіль : Астон, 2000. 339 с.
 110. Кияновська Л. О. Українська музична культура: навч. посiбник для вищих навчальних закладiв культури i мистецтв I–II рiвня акредитацiї. Киiв : ДМЦНЗКМ, 2002. 160 с.
 111. Клиш В. Українська радянська фортепіанна музика (1917–1977). Киiв : Наукова думка, 1980. 313 с.
 112. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови. Львів : НТШ, 2000. 286 с.
 113. Колоквіум з дисципліни «Основний музичний інструмент (фортепіано)». Методичні рекомендації для студентів навчальних закладів вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) / Укладач Л. П. Яковенко. Рівне : РДГУ, 2021. 30 с.
 114. Корній Л., Сюта Б. Українська музична культура. Киiв : Музична Україна, 2014. 608 с.
 115. Котова Л. М. Емоційна стійкість як засiб формування iнструментально-виконавської надiйностi у студентiв музично-педагогiчних факультетiв : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Мелiтополь, 2000. 260 с.
 116. Кременштейн Б. Педагогика Г. Нейгауза. М. : Музыка, 1984. 88 с.

117. Лабанців-Попко З. Сто піаністів Галичини. Львів, 2008. 223 с.
118. Криштальський О. Р. Спогади про видатних львівських піаністів. *Спогади. Статті. Матеріали* / ред.-упор. Н. Б. Кашкадамова. Львів, 2000. С. 8–18.
119. Куркова К. Г. Педагогічний аспект передконцертної підготовки студентів (у класі фортепіано). *Актуальні проблеми культурологічного та музично-естетичного виховання*, 2004. Вип. 2. С. 43–45.
120. Курковський Г. В. Педагоги-піаністи Київської консерваторії. *Українське музикознавство*, Київ : Музична Україна. 1967, № 2. С. 264–280.
121. Лісовий В. А., Мельничук Я. М., Бойчук І. І. Основний музичний інструмент (фортепіано): навчально-методичний посібник. Чернівці : Рута, 2007. 69 с.
122. Любка Колесса – українська піаністка: *Статті та матеріали* / ред.-упор. Н. Кашкадамова, В. Бобицька. Львів : Літопис, 2010. 460 с.
123. Ліфоренко О. Борис Овсійович Милич. *Київська фортепіанна школа. Імена та часи*. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. С. 174–180.
124. Лопатюк Ю. О. Розвиток музичного мислення учнів у процесі вивчення поліфонічних творів у класі фортепіано : зб. наук. праць. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання* : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів та студентів, 4 квітня 2019 р. / за ред. Т. В. Белінської, ред. кол.: Л. П. Василевська-Скупа, Н. Є. Кравцова. Вінниця : ТВОРИ, 2019. С. 102–107.
125. Макарова Т. П. Підготовка студентів музично-педагогічного факультету до самостійної виконавської діяльності у класі фортепіано. ВДПУ ім. М. Коцюбинського. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця, 2002. Вип. 7. С. 157–159.
126. Макарова Т. П. Роль фортепіанної педалізації у розвитку слухової активності студентів. Наукове видання ВДПУ ім. М. Коцюбинського. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця, 2006. Вип. 17. С. 32–33.
127. Маккиннон Л. *Игра наизусть*. М. : Классика-XXI, 2004. 152 с.
128. Максимов О. Б. Виховання піаністів за методикою В. Барвінського: навч. посібник. Донець. держ. муз. акад. ім. С. С. Прокоф'єва. Донецьк : Схід. вид. дім, 2007. 128 с.
129. Марія Крушельницька. Спогади. Статті. Матеріали / упор. Т. Воробкевич, Н. Кашкадамова. Львів : Сполом, 2004. 208 с.
130. Мильштейн Я. И. Очерки о Шопене / предисл. В. В. Задерацкого. М. : Музыка, 1987. 174 с.
131. Мильштейн Я. И. *Советы Шопена пианистам*. М. : Музыка, 1967. 119 с.

132. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : дис... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 228 с.
133. Монсенжон Бруно. Рихтер: діалоги, днівники. М. : Классика-XXI, 2010. 480 с.
134. Науменко С. І. Психологія музичної діяльності. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2015. 408 с.
135. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Изд. 5. М. : Музыка, 1982. 300 с.
136. Некрасов Ю. І. Комплексне навчання гри на фортепіано: навч.-метод. посібник для вищ. муз. навч. закладів. Одеса : АстроПринт, 2000. 148 с.
137. Никон О. К., Остапчук М. М. Самостійна робота студентів з опанування курсу фортепіано: навчально-методичний посібник для студентів вищих мистецьких навчальних закладів освіти спеціальності «Музичне мистецтво» та «Середня освіта. Музичне мистецтво». Рівне : РДГУ, 2018. 126 с.
138. Новосядла І. Цикли фортепіанних п'єс для дітей у творчості сучасних українських композиторів: художньо-образний аспект. *Мистецтвознавчі записки* : Вісник НАКККиМ. Київ : Міленіум, 2010. Вип. 18. С. 81–89.
139. Павловська-Єжова Т. А. Дослідження педагогічної спадщини видатних українських піаністів як шлях до оптимізації фахової підготовки вчителів музики. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33688527.pdf>
140. Паньків Л. І., Василенко Н. А. Жанри української фортепіанної музики у контексті розвитку світової культури. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Серія : Психолого-педагогічні науки, 2013. № 1. С. 40–43. URL: <http://surl.li/gaicm>
141. Пастеляк Н. Поємність в українській фортепіанній музиці першої половини ХХ ст. Львів : Сполом, 1997. 128 с.
142. Питання фортепіанної педагогіки та виконавства: зб. статей / ред. та упоряд. А. Й. Корженевський. Київ : Музична Україна, 1981. 116 с. : нот.
143. Проців Л. Педагогічні засади Василя Барвінського. *Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури: статті та матеріали* / редактор-упорядник О. Смоляк. Тернопіль : Астон, 2003. С. 98–103.
144. Ревенко Н. В. Вітчизняний фортепіанний репертуар як складова інструментальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал* / голов. ред. А. А. Сбруюва. Суми : Вид-во Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. № 1 (65). С. 127–137.
145. Ростовський О. Я. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів у школі. Методичні рекомендації. Київ : Рад. школа, 1989. 69 с.

146. Рощина Т. Деякі проблеми української школи піанізму на рубежі століть. *Музичне виконавство*. Кн. 6. Київ : Науковий вісник НМАУ, 2000. Вип. 14. С. 41–49.
147. Рудницька О. П., Завадська Т. М., Козачук О. С. Українська фортепіанна музика: педагогічний репертуар для дітей та юнацтва: навч. посібник. М-во освіти і науки України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 167 с.
148. Рудницька О. П., Завадська Т. М., Козачук О. С. Фортепіанна музика: навч.-метод. посіб для студ. муз.-пед. фак.-тів. МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1999. Вип. 1. Фортепіанна музика українських композиторів. 195 с.
149. Рудницька О. П., Завадська Т. М., Козачук О. С. Фортепіанна музика: навч.-метод. посіб для студ. муз.-пед. фак.-тів. МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1999. Вип. 3. Педагогічний репертуар для дітей та юнацтва. 128 с.
150. Рябуха Н. Відображення романтичного звуковідчуття світу у фортепіанних творах Ф. Шопена і Ф. Ліста. *Культура України : збірник наук. праць*. Харків : ХДАК, 2016. Вип. 53. Серія: Мистецтвознавство. С. 18–28.
151. Савицький Р. (мол.) Звукозаписи Любки Колесси. Записки НТШ. Львів, 1996. Т. ССXXXII: Праці музикознавчої комісії. С. 408–414.
152. Савицький Р. Основні засади фортепіанної педагогіки: метод. посібник. Тернопіль : Астон, 2001. 68 с.
153. Склярів О. Д. Методика викладання курсу фортепіано. Формування і розвиток виконавчих навичок студентів : навч. посіб. для вищ. навч. закладів культури і мистецтв. Харків : Харківська держ. академія культури, 2002. 79 с.
154. Снегірьов О. М. Піаністи України. Вип. 1. Київ : КДВМУ, 1997. 76 с.
155. Снегірьов О. М. Піаністи України. Вип. 2. Київ : КДВМУ, 1998. 112 с.
156. Снегірьов О. М. Піаністи України. Вип. 3. Київ : КДВМУ, 1999. 79 с.
157. Снегірьов О. М. Піаністи України ХХ ст. Київ : КДВМУ, 2001. 159 с.
158. Степаненко М. Б. Клавір в історії музичної культури України XVI–XVII ст. *Українська музична спадщина*. Київ : Музична Україна, 1989. Вип. 1. С. 17–45.
159. Стотика І. Г., Власенко Е. А. Основи викладання гри на фортепіано : навч. посібник. Мелітополь, 2020. 94 с.
160. Суманська Т. С. Деякі аспекти спеціальної підготовки студентів на уроках фортепіано. *Актуальні проблеми культурологічного та музично-естетичного виховання*. 2004. Вип. 2. С. 45–47.
161. Суманська Т. С. Кілька порад з приводу дихання в музичній фразі та темброве співвідношення під час гри на фортепіано. *Актуальні проблеми*

- культурологічного та музично-естетичного виховання. 2007. Вип. 3. С. 26–28.
162. Тетерюк Ю. С. Педагогічні принципи професора Олега Криштальського. Ужгород : Ліра, 2007. 92 с.
163. Тимошук О. Є. Фортепіанні цикли для дітей у творчості українських композиторів: образно-художній аспект : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2011. 16 с.
164. Устименко Ю. С. Фортепіано для всіх. Педагогічні роздуми: навч. посібник. Дніпропетр. консерваторія ім. М. Глінки. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2008. 112 с.
165. Хурсина Ж. Выдающиеся педагоги-пианисты Киевской консерватории. Київ : Музична Україна, 1990. 131 с.
166. Шип С. Музична форма від звуку до стилю : навч. посібник. Київ : Заповіт, 1998. 368 с.
167. Шульгіна В. Д. Початкове музикування на фортепіано. Київ : НАКККіМ, 2010. 78 с.
168. Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка: для студ. вищ. навч. закладів. Вид. 3-тє, допов. Київ : НАКККіМ, 2016. 264 с.
169. Юник Т. І. Вдосконалення методики запам'ятовування музичного тексту як засіб розвитку виконавської майстерності студентів-піаністів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1996. 238 с.
170. Ярова М. В. Підготовка майбутнього вчителя музики до інструментально-виконавської діяльності. *Педагогічний курс*, 2012. Вип. 11. С. 370–374. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2012_11_90

Робота над музичним твором

171. Анотація на музичний твір: методичні рекомендації для студентів спеціальності 7.020207 «Музична педагогіка і виховання» та 7.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Музика» / уклад. : Буцяк В. І., Яковенко Л. П. Рівне : РДГУ, 2005. 40 с.
172. Бойчук І. І. Робота над різножанровими творами у класі фортепіано: навчально-методичний посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 68 с.
173. Борисова С. В. Про особливості самостійної роботи майбутніх учителів музики над музичним твором у процесі професійної підготовки. Вісник Луган. нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. 2003. № 7. С. 14–16.

174. Гордійчук Л. В. Самостійна робота над музичним твором: основні етапи та методи: методичні рекомендації. Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, факультет культури і мистецтв, кафедра музично-практичної підготовки. Луцьк : Надстир'я, 2017. 28 с.
175. Гордійчук Л. В., Цейко Н. О. Специфіка самостійної роботи студентів у класі фортепіано: методичні рекомендації для студентів спеціальності 025 «Музичне мистецтво». Луцьк : Терен, 2022. 48 с.
176. Касьяненко Л. О. Робота піаніста над фактурою: монографія (друге доповнене видання). Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2019. 218 с.
177. Деменко Б. Робота піаніста над поліритмічними труднощами. Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. Київ : Муз. Україна, 1981. С. 51–61.
178. Кашкадамова Н. Б. Історичні етапи інтерпретації фортеп'яних творів Миколи Лисенка. *Мистецтвознавчі записки*, 2009. № 16.
179. Корыхалова Н. П. За вторым роялем. Работа над музыкальным произведением в фортепианном классе. СПб. : Композитор, 2006. 552 с.
180. Кузенкова В. П. Форми і методи самостійної роботи студентів над художнім і технічним репертуаром. *З музично-педагогічного досвіду: збірник статей*. Харків : САГА, 2008. С. 87–96.
181. Левицька Галя. Основи сучасної педалізації. Львів : Сполом, 1997. 82 с.
182. Лось О. М., Сергеева Л. О. Удосконалення форм і методів самостійної роботи майбутніх учителів музики над творами великої форми. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Випуск 2, 2013. С. 58–61.
183. Підгаєвська С. М. Особливості роботи над інструментальними творами в процесі підготовки майбутніх вчителів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 2015. № 3 (34). С. 34–39. URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2015/3/09.pdf>
184. Потоцька О. Сильова типологія фортепіанно-виконавської інтерпретації: дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса, 2012. 252 с.
185. Прищепа О. П. Самостійна робота студентів у процесі фортепіанної підготовки. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. № 6. С. 69–71.
186. Руденко Н. І. Регіна Самійлівна Горовиць та її уроки: монографія. Київ : КДВМУ, 2001. 255 с.
187. Стотика І. Г., Власенко Е. А. Основи викладання гри на фортепіано: навч. посібник. Мелітополь, 2020. 94 с.
188. Таран І. М. Методичні засади подолання ритмічних труднощів у фортепіанних творах. *Збірка матеріалів наукової конференції. Рубрика: Соціум, наука, культура, мистецтво*. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2012. С. 290–291.

189. Тарчинська Ю. Г. Формування раціональних прийомів гри на фортепіано: на прикладі творчої спадщини Л. Бетховена, Ф. Шопена, С. Прокоф'єва: навчальний посібник. Рівне : Волинські обереги, 2012. 100 с.
190. Шукайло В. Ф. Педалізація у професійній підготовці піаніста: навчальний посібник. Харків : Факт, 2004. 160 с.
191. Юзюк Н. Ф., Юзюк З. І. Анотації до музичних творів: навч.-метод. посіб. з курсу «Основний музичний інструмент (фортепіано)» для студ. муз. спец. вищ. навч. закладів. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Факультет культури і мистецтв, каф. муз. мистецтва, Львів. держ. муз. уч-ще ім. С. П. Людкевича, Навч.-метод. центр освіти м. Львова. Львів : НМЦО м. Львова, 2013. 130 с.

Робота над фортепіанною технікою

192. Гат И. Техника фортепианной игры. М. : Музыка, Будапешт : Корвина, 1973. 244 с.
193. Гофман И. Фортепианная игра. Ответы на вопросы о фортепианной игре. М. : Гос. муз. издательство, 1961. 245 с.
194. Гусейнова Л. В. Педагогічні проблеми удосконалення функціональної мобільності ігрового апарату піаніста. *Наукові записки. Серія Психолого-педагогічні науки*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. № 1. С. 46–51.
195. Карташова Ж. Формування виконавського апарату студента-піаніста. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету*. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський, 2008. Вип. 15. С. 231–233.
196. Корыхалова Н. П. Играем гаммы. М. : Музыка, 2003. 84 с.
197. Корто А. Рациональные принципы фортепианной техники. Ред., перевод с фр. и комментарии Я. Мильштейна. М. : Музыка, 1966. 108 с.
198. Либерман Е. Я. Работа над фортепианной техникой. М. : Классика-XXI век, 2003. 148 с.
199. Лонг М. Фортепиано – школа упражнений. Л. : Госмузиздат, 1963. 125 с.
200. Мальцева Н. В. Робота над технікою в класі професорки Ади Рошиної. *Українське музикознавство*. Вип. 47. С. 112–119.
201. Рябов И. М. Гаммы, трезвучия, арпеджио: для фортепиано: для учащихся муз. учеб. заведений: С предисл. Київ : Музична Україна, 1977. 80 с.
202. Рябов И. Щоденні вправи піаніста. Київ : Музична Україна, 1983. 95 с.

203. Гарчинська Ю., Дубан Ю. Сутність сучасних принципів формування виконавської техніки піаніста. *Нова педагогічна думка*, 2018. № 3 (95). С. 155–159.
204. Тимакин Е. М. Воспитание пианиста. М. : Сов. композитор, 1989. 144 с.
205. Терентьева Н. А. Карл Черни и его этюды. СПб. : Композитор, 1999. 68 с.
206. Триліська Н. К. Гама та її виконання на фортепіано: метод. рекомендації. 2-ге видання. Київ : Мелосвіт, 2013. 56 с.
207. Шмидт-Шкловская А. О воспитании пианистических навыков. Л-д : Музыка, 1985. 71 с.
208. Штепанова-Курцова И. Фортепианная техника. Методика и практика. Київ : Музична Україна, 1982. 160 с.
209. Шубіна В. До питання фізіологічних аспектів формування піаністичного апарату майбутніх вчителів музичного мистецтва. *Актуальні питання мистецької педагогіки: збірник наук. праць*. Випуск 10, 2019. Хмельницький : ХПГА, 2019. С. 53–57.

Робота над поліфонічними творами

210. Бодки Э. Интерпретация клавирных произведений И. С. Баха. М. : Музыка, 1993. 388 с.
211. Браудо И. Артикуляция (о произношении мелодии). Л-д. : ЛМИ, 1961. 198 с.
212. Браудо И. Об изучении клавирных сочинений Баха в музыкальной школе. М. : Музыка, 1965. 72 с.
213. Гордійчук Л. В., Кругляченко А. Ю. Особливості роботи над поліфонічними творами у класі фортепіано: методичні рекомендації для студентів ОС бакалавр спеціальності 025 «Музичне мистецтво» спеціалізації «Інструменталіст». Луцьк : Надстир'я, 2020. 32 с.
214. Друскін Я. Про риторичні прийоми в музиці Й. С. Баха. Київ : Музична Україна, 1972. 111 с.
215. Калинина Н. П. Клавірна музика Баха в фортепианном класі. М. : Классика-XXI, 2006. 114 с.
216. Копчевский Н. А. Клавірна музика. Вопросы исполнения. М. : Музыка, 1986. 96 с.
217. Мильштейн Я. И. Хорошо темперированный клавир И. С. Баха и особенности его исполнения. М. : Музыка, 1967. 394 с.
218. Носина В. Б. Символика музики И. С. Баха. М. : Классика-XXI, 2004. 56 с.

219. Никон О. К. Українська фортепіанна поліфонічна музика: навчальний посібник для студентів спеціальностей «Музична педагогіка та виховання», «Музичне мистецтво» (за кредитно-модульною системою організації навчального процесу). Рівне : РДГУ, 2006. 201 с.
220. Свириденко Н. С. Стилістика виконання старовинної музики на прикладі творів Й. С. Баха : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ. університет ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 242 с.
221. Цурканенко І. В. Принципи фактурно-поліфонічної організації в сучасній українській фортепіанній музиці: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Харків, 1998. 16 с.
222. Юзюк Н. Ф., Юзюк З. І. Поліфонічна музика українських композиторів ХХ століття у педагогічному репертуарі для фортепіано: метод. посібник. Інформ.-метод. центр освіти м. Львова. Львів : [б. в.], 2007. 84 с.
223. Яворский Б. Л., Носина В. Б. Сюиты Баха для клавира. О символике «Французских сюит» И. С. Баха: науч. Издание. М. : Классика-XXI, 2006. 156 с.

Робота над творами великої форми

224. Бойков В. Г. Робота над цілісністю форми в романтичних варіаційних циклах: навчально-методичний посібник. Донецьк : Східний видавничий дім, 2007. 96 с.
225. Виконавський стиль та проблеми інтерпретації фортепіанних творів віденських класиків: методичні рекомендації для студентів спеціальності 7.020207 «Музична педагогіка і виховання» та 7.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Музика» / уклад. Шипунова Н., Яковенко Л. Рівне : РДГУ, 2006. 46 с.
226. Гольденвейзер А. Тридцять две сонаты Бетховена: исполнительские комментарии / сост., ред., автор статьи Д. Д. Благой. М. : Музыка, 1966. 98 с.
227. Как исполнять Бетховена: научное издание / сост. и вступ. ст. А. В. Засимова. М. : Классика-XXI, 2007. 232 с.
228. Как исполнять Гайдна: учеб. пособие / сост., авт. предисл. А. М. Меркулов. М. : Классика-XXI, 2010. 204 с.
229. Как исполнять Моцарта: учеб. пособие / сост., авт. предисл. А. М. Меркулов. М. : Классика-XXI, 2007. 184 с.

230. Курковський Г. Сонати Скарлатті (деякі аспекти виконання). *Питання фортепіанного виконавства*. Київ : Музична Україна, 1983. С. 101–114.
231. Стил ь та інтерпретація клавірної музики Д. Скарлатті : методичні рекомендації для студентів спеціальності 7.020207 «Музична педагогіка і виховання» та 7.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Музика» / уклад. Шипунова Н. О., Яковенко Л. П. Рівне : РДГУ, 2006. 37 с.

Робота над творами малої форми

232. Василенко-Несіна Н. А., Паньків Л. І. Жанровий підхід у вивченні українського музичного репертуару в умовах фортепіанної підготовки майбутнього вчителя музики. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти, 2010. Вип. 1. С. 21–24.
233. Вахраньов Ю. Ф. Фортепіанні етюди В. Косенка. Київ : Музична Україна, 1970. 59 с.
234. Гаврилова Л. Твори Віктора Косенка для дітей на уроках музики. *Мистецтво та освіта*. 2012. № 3. С. 46–50.
235. Герега М. «Осінні акварелі» Оксани Герасименко в контексті дидактичної фортепіанної літератури. *Українська музика: науковий часопис*, 2011. № 1. С. 113–120.
236. Глушкова С. І., Пужай Г. В. Фортепіанні твори сучасних українських композиторів в інструментальній підготовці вчителя музичного мистецтва. *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 10, 2015. С. 85–94.
237. Гринчук І. До проблеми опанування навчально-виконавським репертуаром (на прикладі творчості Богдани Фільц). *Молодь і ринок*. 2008. № 2 (37). С. 20–24.
238. Зайко М. А. Образи природи у фортепіанній музиці : альбом фортепіанних п'єс. Тернопіль : ТЗОВ «Терно-граф», 2013. 80 с.
239. Олійник О. С. Українська радянська фортепіанна музика для дітей : монографія. Київ : Наукова думка, 1979. 108 с.
240. Олійник О. С. Фортепіанна творчість В. Косенка. Київ : Наукова думка, 1977. 151 с.

Про українських композиторів

241. Антошевська В. *Vsevolod Zaderatskyi*. Ukrainian Live Classic. URL: <https://ukrainianlive.org/zaderatskyi-vsevolod>
242. Архімович Л., Гордійчук М. Микола Віталійович Лисенко. Життя і творчість. Київ : Музична Україна, 1983. 236 с.
243. Борис Николаевич Лятошинский : Сб. ст. / Сост. М. Д. Копица. Київ : Музична Україна, 1987. 184 с.
244. Брилинська-Блажкевич Г. Й. Фортепіанна творчість С. Людкевича. Львів, 1999. 125 с.
245. Булат Т. П. Микола Лисенко. Київ : Музична Україна, 1981. 118 с.
246. Булат Т. П. Яків Степовий. Київ : Музична Україна, 1980. 79 с.
247. Булка Ю. Нестор Нижанківський. Львів-Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коця, 1998. 59 с.
248. Бурбас І. В. Особливості інтерпретації фортепіанних творів В. Барвінського. *Тези II Міжнародної науково-практичної конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях»*. 1–2 листопада 2018 р. Київ : Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського, 2018. С. 10–12.
249. Валентин Сильвестров. Дочекатися музики. Лекції – бесіди. За матеріалами зустрічей, організованих Сергієм Пілютіковим. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 376 с.
250. Верещагіна О. Є., Холодкова Л. П. Історія української музики ХХ століття : навч. посібник. Київ : Освіта України, 2008. 268 с.
251. Гоян Я. П. Маєстро: есе. Київ : Веселка, 2005. 207 с.
252. Гундер Л. В. Особливості виконавської інтерпретації фортепіанних мініатюр С. Людкевича : методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 2009. 40 с.
253. Колесса М. Сто років молодості : світлини та спогади / упоряд. З. Підперигори та Н. Самотос. Львів : Манускрипт. Львів, 2003. 50 с.
254. Данілішина М. Ф. Фортепіанна творчість українських композиторів-класиків та сучасних композиторів як засіб формування національно визначеного типу особистості майбутнього вчителя музики. *Педагогічний дискурс*. Випуск 14, 2013. С. 145–150.
255. Даценко В. П. Характеристика фортепіанних творів В. Косенка житомирського періоду роботи майстра. *Мистецтвознавчі записки*. Київ, 2020. Випуск 38. С. 143–148.
256. Єрмакова Г. Іван Карабиць. Київ : Музична Україна, 1983. 48 с.

257. Єфіменко А. Г., Коменда О. І. Волинський осередок Національної спілки композиторів України: навч. посібник. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 216 с.
258. Єфіменко А. Сильові ретроспективи творчості Віктора Тиможинського. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства*. Вип. 4. Львівський Національний університет ім. І. Франка, 2004. С. 86–94.
259. Зандрок С. Фортепіанні сонати В. Косенка та Б. Лятошинського. *Українське музикознавство*. Київ, 1975. С. 152–165.
260. Іванов В. Дмитро Бортнянський. Київ : Музична Україна, 1980. 144 с.
261. Івахова К. П. Фортепіанна творчість М. Скорика (художньо-дидактичний концепт) : монографія. ПП «Медобори-2006», 2013. 232 с.
262. Історія української музики. Т. 3. Кінець ХІХ – початок ХХ ст. Київ : Наукова думка, 1990. 424 с.
263. Кальмучин-Дранчук Т. Фортепіанна творчість Нестора Нижанківського в контексті професійного розвитку музичного мистецтва Галичини першої половини ХХ ст. *Музична україністика і світовий контекст*, 2004. С. 23–30.
264. Кашкадамова Н. Василь Барвінський як фортепіанний педагог. *Записки наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка. Праці музикознавчої комісії*. Львів, 1993. Том ССХХVI. С. 312–321.
265. Кияновська Л. О. Галицька музична культура ХІХ–ХХ ст. : навч. посібник. Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. 424 с.
266. Кияновська Л. О. Мирослав Скорик: творчий портрет композитора в дзеркалі епохи. Львів : Сполом, 1998. 216 с.
267. Кияновська Л. Сад пісень Івана Карабиця. Київ: ДУХ І ЛЕТЕРА, 2017. 288 с.
268. Кияновська Л. О. Син сторіччя Микола Колесса: монографія. Львів : Вид-во НТШ, 2003. 378 с.
269. Кияновська Л. Син століття Микола Колесса в українській культурі ХХ віку: сім новел з життя артиста. Львівська державна музична академія ім. М. Лисенка, Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Львів, 2003. 294 с.
270. Кияновська Л. О. Українська музична культура : навч. посібник. Львів : Тріада плюс, 2008. 344 с.
271. Клиш В. Л. Ревуцький – композитор, піаніст. Київ : Наукова думка, 1972. 239 с.
272. Козачук О. С. Мистецький простір Нестора Нижанківського до 120-річчя від дня народження. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія: Теорія і методика мистецької освіти*, 2014. С. 26–31.

273. Композитори Волині : довідник / Упоряд.: М. Стефанишин, Г Максименко; Ред. В. Зубович; Нац. ліга укр. композиторів (НЛУК), Волинський Академічний Дім. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2000. 40 с.
274. Корній Л. Історія української музики. Ч. 1. Київ-Харків-Нью-Йорк, 1996. 314 с.
275. Корній Л. Історія української музики. Ч. 2. Київ-Харків-Нью-Йорк, 1998. 378 с.
276. Корній Л. П. М. Лисенко як творець української національної моделі романтичного стилю. *Часопис Національної муз. академії України ім. П. І. Чайковського*. Науковий журнал. № 2 (15), 2012. С. 11–18.
277. Кузьоміна Л. Про виконавську естетику Б. Яворського. *Українське музикознавство*. Вип. 19. Київ : Музична Україна, 1984. С. 107–114.
278. Курковський Г. Микола Віталійович Лисенко – піаніст-виконавець. Київ : Музична Україна, 1983. 151 с.
279. Лисько З. Федір Якименко визначна, але малознана постать в історії української музики / Передрук з мюнхенської газети «Український самостійник» (5.07.53 р.). *Музика*, 1994. № 1.
280. Лінії. Перехрестя. Акценти. Композитор Леонід Грабовський. Бесіди, статті, матеріали. / Укладач О. Щетинський. Харків, 2017. 780 с.
281. Любка Колесса, українська піаністка: Статті та матеріали / ред.-упор.: Н. Кашкадамова, В. Бобицька. Львів : Літопис, 2011. 460 с.
282. Мирослав Скорик. Збірка статей. Львів : Сполом, 1999. 135 с.
283. Молчко У. Фольклорні джерела музичної спадщини Нестора Нижанківського. *Народна творчість та етнографія*, 2003. № 1–2. С. 99–106.
284. Молчко У. Фортепіанна творчість Нестора Нижанківського. Дрогобич : Коло, 2001. 67 с.
285. Муха А. І. Композитори України та української діаспори : довідник. Київ : Муз. Україна, 2004. 352 с.
286. Назар Н. Ю. Откровение: Композитор Юрий Щуровский известный и неизвестный. Київ : Книга, 2002. 231 с.
287. Національна спілка композиторів України. URL: <http://composersukraine.org/>
288. Немирович І. О. Олександр Білаш. . Київ : Музична Україна, 1979. 69 с. (Серія: Творчі портрети українських композиторів).
289. Німилович О. Фортепіанна творчість Василя Барвінського. Дрогобич : Коло, 2001. 78 с.
290. Олійник О. С. Українська радянська фортепіанна музика для дітей : монографія. Київ : Наукова думка, 1979. 108 с.

291. Олійник О. С. Фортепіанна творчість В. Косенка. Київ : Наукова думка, 1977. 151 с.
292. Остапчук М. М., Никон О. К. Українська фортепіанна музика у педагогічному процесі. Методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» за спеціалізацією «Фортепіано» денної та заочної форм навчання. Рівне : РДГУ. 32 с.
293. Павлишин С. Василь Барвінський. Київ : Музична Україна, 1990. 88 с.
294. Павлишин С. Д. Січинський. Київ : Музична Україна, 1990. 88 с.
295. Павлишин С. Станіслав Людкевич. Київ : Музична Україна, 1974. 54 с.
296. Паламарчук О. Микола Колесса. Київ : Музична Україна, 1990. 80 с.
297. Перлина нації: Микола Колесса. *Гоян Ярема. Присвята : есе / худож. оформ. М. Пшінки*. Київ : Веселка, 2001. С. 161–227.
298. Посікіра-Омельчук Н. Живописно-колористичні елементи фортепіанного стилю Василя Барвінського. *Українська музика*, 2019. № 3–4 (33–34). С. 78–87.
299. Про тих, хто пише музику для дітей : нариси про українських композиторів. Київ : Музична Україна, 1987. 190 с.
300. Рудницький А. Про музику і музик. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1980. 340 с.
301. Савицький Р. (мол.). Василь Барвінський. Вибрані матеріали про життя і творчість. Кренфорд : США, 2000. 319 с.
302. Садова Л. В. Барвінський – визначальна постать у львівській фортепіанній педагогіці 20–30-х років ХХ століття. *Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури*: зб. наук. статей. Тернопіль : Астон, 2003. С. 104–117.
303. Смоляк О. Твори Василя Барвінського в концертних програмах виконавців-сучасників. *Василь Барвінський і українська музична культура*. Святкова академія присвячена 110-річниці від дня народження Василя Барвінського. 16 березня 1998 р. : статті та матеріали / упоряд. О. Смоляк. Тернопіль, 1998. С. 41–47.
304. Самохвалов В. Борис Лятошинський. Київ : Музична Україна, 1981. 104 с.
305. Сбітнева Л. М. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів на початку ХХ століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2016. Вип. 6. С. 203–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_6_20
306. Степанченко Г. Яків Степовий. Нарис. Київ : Музична Україна, 1987. 48 с.
307. Стецюк Р. М. Віктор Косенко. Київ : Музична Україна, 1989. 202 с.
308. Сюта Б. О Народний мелос у музиці галицьких композиторів 1910-1940-х рр.: впливи Миколи Лисенка (на прикладі фортепіанних творів). *Микола*

Лисенко та українська композиторська школа (До 160-річчя від дня народження М. В. Лисенка): збірник наукових праць. Київ [б. в.], 2004. С. 178–196.

309. Супрун О. В. Імпровізаційність у творах М. В. Лисенка. *Українське музикознавство.* Київ, 1992. Вип. 27. С. 200–203.
310. Творчість С. Людкевича. Збірка статей. Львів : Сполом, 1995. 110 с.
311. Тиможинський В., Шиманський П., Філатова Л. та ін. Музичне мистецтво Волині ХІХ – ХХ століття : колект. монографія; за заг ред. П. Й. Шиманського. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2012. 156 с.
312. Фрайт О. Фортепіанні альбоми та цикли українських композиторів для дітей: історія і сучасність. Дрогобич : ред.-вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2010. 94 с.
313. Шеффер Т. Левко Ревуцький. Київ : Музична Україна, 1982. 204 с.
314. Шиманський П. Й. Музична культура Волині І половини ХХ ст.: монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. 170 с.
315. Шреєр-Ткаченко О. Історія української музики. Київ : Музична Україна, 1980. Ч. 1. 195 с.
316. Юзюк З. І. Фортепіанна музика для дітей у творчості В. Барвінського, Н. Нижанківського та М. Скорика : до ювілею композиторів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.* Серія Мистецтвознавство / редкол.: М. Є. Станкевич, О. М. Голубець, Л. А. Кондрацька [та ін.] ; голов. ред. О. С. Смоляк. Тернопіль : ТНПУ, 2013. Вип. 2. С. 107–115.
317. Юзюк З. Українські піаністи-педагоги В. Косенко та В. Барвінський – основоположники національної фортепіанної музики для дітей. *Вісник Прикарпатського університету.* Серія Мистецтвознавство. Прикарпатський університет. Івано-Франківськ : Прикарпатський ун-т, 2012–2013. Вип. 26–27. С. 105–112.

Психологічна література

318. Антонов В. М. Інноваційна акмеологічна педагогіка : монографія. Одеса : КУПРІЄНКО СВ, 2017–2018. 295 с.
319. Артюшина М. В., Журавська Л. М., Колесніченко Л. А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навч. посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ : КНЕУ, 2008. 336 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/78513008.pdf>

320. Артющина М. В., Коткова О. М., Романова Г. М. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі : навч. посібник. ДВНЗ «Київ. нац. екон. університет ім. В. Гетьмана». Київ, 2007. 527 с.
321. Базілевська Л. Розвиток професійної рефлексії майбутнього психолога у контексті становлення його професіогенезу. *Молодь і ринок*, 2014. № 4 (111). С. 88–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_4_20
322. Бондаренко Л. А. Професійний саморозвиток майбутнього вчителя музики: герменевтичний підхід. URL: <http://surl.li/gbfnn>
323. Вакуленко В. Педагогічна акмеологія : досягнення і проблеми. *Філософія освіти*, 2006. № 3 (5). С. 124–133. URL: <http://surl.li/gbfof>
324. Гриньова М. В. Саморегуляція навчальної діяльності школяра : теоретико-методичний аспект. Полтава : АСМІ, 2006. 264 с.
325. Гриценко І. В. Специфіка освітнього ціле покладання. *Педагогічна теорія і практика : зб. наук. праць*. Київ : КиМУ, 2014. Вип. 5. С. 184–201. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/595>
326. Гуманістична психологія. Антологія: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Київ : Пульсари, 2001. Т. I: Гуманістичні підходи в західній психології ХХ століття. 252 с.
327. Дяченко Ю. Л., Заушнікова М. Ю. Професійна рефлексія у діяльності фахівця з фізичної реабілітації. *Young Scientist*, november, 2016. № 11.1 (38.1). С. 21–24. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/11/168.pdf>
328. Манифест удачі и успеха. Личный камертон ; глав. ред. В. Лысенко. Киев : Колесо жизни, 2010. № 9. 37 с.
329. Мирошник О. Г. Соціально-діяльний підхід до розробки моделі професійної рефлексії. *Психологія і особистість*, 2016. № 1 (9). С. 196–206.
330. Ніколаєску І. О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору : навчально-методичний посібник. Черкаси : ОІПОП, 2012. 54 с. URL: <https://ns-gymnasium.org.ua/attachments/article/222/Практичні%20основи.pdf>
331. Павленко О. І. Цілепокладання як основна мета в системі формування методичної культури викладача вищої школи. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Серія : Педагогічні науки. 2014. Вип. 131. С. 155–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_131_43
332. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія: навчальний посібник. 4-те вид. Суми : Університетська книга, 2019. 352 с.

333. Резван О. О. Шляхи вдосконалення професійної рефлексії вчителів проектних класів «Інтелект України». *Рідна школа*, 2016. № 4. С. 65–70. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/23067>
334. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навчальний посібник. 5-те вид, перероб., доповнене. Київ, 2021. 376 с.
335. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закладів. Київ : Вища школа, 2004. 336 с.
336. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
337. Тайм-мастер. Личный камертон ; глав. ред. В. Лысенко. Киев : Колесо жизни, 2010. № 11. 46 с.
338. Теплов Б. М. Избранные труды. В 2-х т. Т. 1. М. : Педагогика, 1985. 328 с.
339. Чернобровкін В. М. Цілепокладання у педагогічній діяльності. *Актуальні проблеми психології : Психологічна теорія і технологія навчання* / За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. Київ : Міленіум, 2006. Т. 8. Вип. 2. С. 57–69.
340. Эскиз желаемого сценария. Личный камертон ; глав. ред. В. Лысенко. Киев : Колесо жизни, 2010. № 5. 43 с.
341. Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини: навч. видання. Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001. 194 с.
342. Янкович О. І. Підготовка майбутнього вчителя до цілетворення у навчальній діяльності. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Т. Шевченка*. Серія : Педагогіка, 2013. Вип. 1. С. 59–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkogpth_2013_1_12

МИСТЕЦЬКО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ІНТЕРНЕТ-ПУТІВНИК

Науково-популярні журнали для особистісного розвитку

- Аколада – сторінки музикантів України.** URL: <http://www.akolada.org/index.php>
- Арт журнал AZH.** URL: <https://azh.com.ua/>
- Бібліотека українського мистецтва.** URL: <https://uartlib.org/zhurnali/>
- Дефіс – мистецький портал.** URL: https://www.youtube.com/channel/UCBGU1EbJ03orS2-vpju_2xQ
- Ключ.** URL: <https://key.in.ua/dushevnoe/intellect>
- Культура і креативність.** URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/more-doc>
- Культура України.** Електронна бібліотека. Національна бібліотека України ім. Я. Мудрого. URL: <https://elib.nlu.org.ua/>
- МІТЕЦ.** Сучасне мистецтво України. URL: <https://mitec.ua/>
- СЛУХ.** URL: <https://slukh.media/slukh-about/>
- AdverMAN education.** Інноваційна освітня екосистема. Музична освіта і музична індустрія: Україна, Європа, світ. URL: <https://edu.adverman.com/topics/courses/music-industry-1/>
- ART Ukraine.** URL: <https://journals.ua/hobbies/art-ukraine-ukrainskiy/>
- DIASPORIANA.ORG.UA.** Мистецтво. URL: <https://diasporiana.org.ua/>
- GoogleArt&Culture.** URL: <https://artsandculture.google.com/>
- HYPERALLERGIC.** URL: <https://hyperallergic.com/>
- Korygor.** Журнал про сучасну культуру. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/>
- Music-review Ukraine.** Портал академічної музики. URL: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/Index>
- Navsi100.com.** Музичний портал. URL: <http://navsi100.com/about>
- Your art.** URL: <https://store.supportyourart.com/>

Періодичні видання

- Веб-сайт журналу «Classicalmusic : BBCMusic Magazine».** URL: <http://www.classical-music.com>
- Веб-сайт журналу «Opera».** URL: <http://www.opera.co.uk/>
- Колесо Життя.** URL: <http://kolesogizni.com/>
- Музика.** Український Інтернет-журнал. URL: <http://mus.art.co.ua/>
- Українська музика : часопис.** URL: <http://ukrmuzyka.blogspot.com/>

RollingStone. Американський журнал, присвячений музиці та культурі. URL: <http://www.rollingstone.com/>

Документальні фільми про видатних виконавців та композиторів

- Ван Кліберн. Концертний піаніст** (США, 1994 р., режисер П. Розен).
- Вольфганг Амадей Моцарт** (Австрія, 1991 р., режисер Ю. Герц).
- В пошуках Бетховена** (Велика Британія, 2008 р., режисер Ф. Грабський).
- В пошуках Гайдна** (Велика Британія, 2012 р., режисер Ф. Грабський).
- В пошуках Моцарта** (Італія, 2006 р., режисер Ф. Грабський).
- Гендель: життя музичного кумира** (Німеччина, 2008 р., режисер Р. Плегер).
- Гендель: Музика на воді** (Велика Британія, 2005 р., режисер Ф. Обрейн).
- Геній всередині. Внутрішнє життя Гленна Гульда** (Канада, 2009 р., режисери М. Хозер, П. Реймонт).
- Гленн Гульд. Життя і час** (Франція, 1975 р., режисер Б. Монсенжон).
- Гленн Гульд грає Баха** (Франція, 1980 р., режисер Б. Монсенжон).
- Гленн Гульд. Після нього. Поза часом** (Франція, 2006 р., режисер Б. Монсенжон).
- Гленн Гульд. Шляхи музики. Відчуження. Майстер-клас з фортепіано** (Франція, 1974 р., режисер Б. Монсенжон).
- В. Горовиць. Ремінісценсія** (США, 1993 р., автори П. Джафф, Б. Ейзенхарт).
- Володимир Горовиць. Варіації долі** (Україна, 2000 р., режисер О. Фролов).
- Гра долі. Микола Лисенко. Приватне життя та творчість** (Україна, 2007 р.).
- Давид Фрайт. Грати, співати і думати** (Франція, 2008 р., режисер Б. Монсенжон).
- Давид Фрайт грає Шуберта і Баха. Фестиваль в Верб'є** (Швейцарія, 2009 р., режисер Ф.-Р. Мартін).
- Давид Фрай. Ніч з Бахом. Фестиваль фортепіанної музики** (Франція, 2009 р., режисери Б. Блетон, К. Мор).
- Дворянин Микола Лисенко** (Україна, 2011 р., режисер І. Чередниченко).
- Ланг Ланг. Концерт у Версалі** (Франція, 2015 р., режисер Е. Соммер).
- Микола Лисенко** (Україна, 2012 р., автор і режисер. О. Бійма).
- Микола Луганський грає Рахманінова, Брамса и Вагнера** (Франція, 2002 р., режисер Д. Перну).
- Мистецтво гри на фортепіано. 2 частини** (Франція, 1999 р., режисер Д. Стеррок).
- Мистецтво Шопена** (Польща, 2010 р.).
- Моцарт – суперзірка** (Франція, 2012 р., режисер М. Гудо).

Музика і музиканти. Рейнгольд Глієр. Ч. 1, 2, 3 (Україна, ДТРК Культура, 2013, режисер В. Муржа).

Надя Буланже. Мадмуазель (Франція, 2009 р., режисер Б. Монсенжон).

Німецькі композитори. Йоганн Себастьян Бах (Німеччина, 2004 р., режисер А. Мейєр).

Не Моцарт (Велика Британія, 1991 р., режисер П. Грінуей).

Петро Андершевський. Неспокійний мандрівник (Франція, Польща, 2009 р., режисер Б. Монсенжон).

Прощай, Моцарт (Чехія, 2005 р., режисер М. Суханек).

Рідні люди. Лисенки. Сімейні традиції (Україна, телекомпанія «Глас,» 2012 р., режисери Ю. Колосова, А. Рева).

Ріхтер нескорений (Франція, 1998 р., режисер Б. Монсенжон).

Роки подорожей Ференца Ліста (Франція, Італія, 2011 р., режисер А. Беццоліні).

Світ особистості. Рейнгольд Глієр (Україна, 2015 р., режисери О. Гусєва, І. Єрошеєв).

Фільми про композиторів. Каданс. URL: http://cadence.ucoz.net/index/spisok_kompozitorov/0-4

Художні фільми про музикантів

Амадей (США, 1984 р., режисер М. Форман).

Бетховен. Живи в мене (Канада, 1992 р., режисер Д. Дівайн).

Безсмертна кохана (Велика Британія, США, 1994 р., режисер Б. Роуз).

Блиск (Австралія, 1996 р., режисер С. Хікс).

Бажання любові (Польща, 2002 р., режисер Є. Антчак).

Гілка бузку (Люксембург, 2007 р., режисер П. Лунгін).

Експромт (Велика Британія, 1991 р., режисер Д. Лепін).

Легенда про піаніста (Італія, 1998 р., режисер Д. Торнаре).

Переписуючи Бетховена (Німеччина, США, Угорщина, 2006 р., режисер А. Холланд).

Піаніст (Польща, Франція, Велика Британія, Німеччина, 2002 р., режисер Р. Поланскі).

Тридцять дві історії про Гленна Гульда (Канада, Нідерланди, Португалія, Фінляндія, 1993 р., режисер Ф. Жирар).

Аудіо-записи концертів піаністів

Архів класичної музики. URL: <http://www.classic-online.ru/>

Записи Святослава Ріхтера. URL: <http://www.sviatoslavrichter.ru/records.php/>

Класична музика. URL: <http://www.classic-music.ru/>

Колекція записів класичної музики. URL: <http://www.classic-music.ru/index.html/>

Любка Колесса. Л. ван Бетховен. Концерт № 3, до мінор. Тв. 37. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PNLc0YrKcHo>

Любка Колесса. Й. Брамс. Інтермеццо. Тв. 117, № 3. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1kF3ht9WdqI>

Олександр Слободяник. Мендельсон, Шуман, Моцарт – фантазії. URL: <http://surl.li/gbghw>

Олександр Слободяник. Ф. Шопен. Етюд. Тв. 25, № 1, 2. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IMNnvY0cd1U>

Олександр Слободяник. Ф. Шопен. Етюд. Тв. 25, № 3, 4, 5. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7JW106NRyWE>

Українська музика ХХ-ХХІ ст. URL: <http://musicschool.ucoz.ua>

Українська фортепіанна музика. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL5y>

Відеозаписи концертів піаністів

Антоній Барішевський. Виступ на 2 турі XIV міжнародного конкурсу ім. А. Рубінштейна, м. Тель-Авів (Ізраїль), 2014 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7Rh3oMHRgSI>

Відеозаписи концертів. URL: http://cadence.ucoz.net/load/videozapisi_koncertov/videozapisi_koncertov/285

Володимир Горовиць. Концерт у Відні. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7Rh3oMHRgSI>

Володимир Горовиць. Концерт у Карнегі-холі (Нью-Йорк, США). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31IPlpEROcY>

Етелла Чуприк у програмі «Висока класика» (9.06.2016 р.). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XPCgvkmAlc8>

Еміль Гілельс. Сольний концерт / Emil Gilels-Recital / 1971. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zn4rEfzy47Y>

- Етелла Чуприк.** Благодійний концерт «Срібні струни», м. Виноградів (Закарпатська обл.). (20.10.2012 р.). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ubAutFgD2GM>
- Етелла Чуприк.** Заклучний концерт циклу «Лисенко і Шопен», вечір дев'ятий (10.06.2018 р.). Львівська національна філармонія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=740z7WXbq64>
- Етелла Чуприк.** Концерт «Пам'яті Василя Сліпака». «Дзеркальний зал» Палацу Потоцьких», м. Львів (30.06.2017 р.). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aNBSuT7MtcM>
- Етелла Чуприк.** Концерт циклу «Лисенко і Шопен», вечір другий (12.10.2017 р.). Львівська національна філармонія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GgbLF5an3yc>
- Етелла Чуприк.** Концерт циклу «Лисенко і Шопен», вечір п'ятий (15.01.2018 р.). Львівська національна філармонія. URL: https://www.youtube.com/watch?v=2_4Z-Yorg6A
- Етелла Чуприк.** Концерт циклу «Лисенко і Шопен», вечір шостий (2.05.2018 р.). Львівська національна філармонія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vKqr4P42gPQ>
- Етелла Чуприк.** Концерт з творів Ф. Шуберта. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=78t-92skwrU>
- Етелла Чуприк.** Сольний концерт «Шуберт і Шуман» (15.02.1993 р.). Львівська національна філармонія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=78t-92skwrU>
- Етелла Чуприк.** Ювілейний концерт-бенефіс з нагоди 50-ліття від дня народження. 20.06.2014 р. Ч. 1. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uYnuHlorKps>
- Етелла Чуприк.** Ювілейний концерт-бенефіс з нагоди 50-ліття від дня народження. 22.06.2014 р. Ч. 2. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jQIW5xYIff0>
- Етелла Чуприк.** Й. С. Бах. Добре темперований клавір (том 1, том 2). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wcxpwPhQBF4>
- Етелла Чуприк.** В. А. Моцарт. Сонати 1–3 (К. 279–281). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gOPwc2Vr6n8>
- Етелла Чуприк.** В. А. Моцарт. Сонати 4, 5, 9 (К. 282, 283, 311). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4eoEmF4jnsI>
- Етелла Чуприк.** Концерт з творів Ф. Шопена в м. Лодзі (Польща) 21.02.2013 р. URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=8Ce10YJAfFY&t=68s>
- Концерти Володимира Горовиця.** URL: <http://classic-online.ru/ru/production/35034>

Концерт Артуро Бенедетті Мікеланджелі. URL: <http://classic-online.ru/ru/production/65855>

Концерти Гленна Гульда. URL: <http://classic-online.ru/ru/production/37263>

Концерт Марти Аргеріх. URL: <http://classic-online.ru/ru/production/36648>

Концерт Елісо Вірсаладзе. URL: <http://classic-online.ru/ru/>

Концерти Святослава Ріхтера. URL: <http://classic-online.ru/ru/>

Концерти Еміля Гілельса. URL: <http://classic-online.ru/ru/production/35036>

Ланг-Ланг. Концерт у Відні. URL: https://my.mail.ru/mail/olga_shved/video/8312/8791.htm

Максим Мрвіца. Хорватський піаніст і композитор. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HA9u00OFVoo>

Олександр Слободяник. С. Рахманінов. Концерт № 3 ре мінор для фортепіано з оркестром. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ezYHs47F8iY&t=>

Святослав Ріхтер. Легендарний концерт в Лондоні. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WZyOIhzzfu54&list=RDWZyOIhzzfu54#t=68>

Українська академічна музика

Біографії українських композиторів. Ноти українських композиторів. URL: <http://ukrnotes.in.ua/biografi.php>

Гілельс Еміль Григорович. Вони залишили слід в історії Одеси. Зібрання біографічних нарисів та статей. URL: <http://odessa-memory.info/index.php?id=188>

Загадка життя і творчості Івана Карабиця. Музика: український Інтернет-журнал (17.01.2016 р.). URL: <http://mus.art.co.ua/zahadka-zhyttya-tvorchosti-ivana-karabytsya/>

Історія української музики. URL: <http://ist-ukr-muz.at.ua/>

Іван Карабиць. Видатна людина України. URL: <http://www.karabits.com/>

Кізлова О. Юрій Кот як дзеркало українського піанізму. Music-review Ukraine. (16.05.2010 р.). URL: <http://surl.li/gboai>

Колесса Микола Філаретович. URL: <http://composersukraine.org/index.php?id=2403>

Конкурси та фестивалі. FEST-PORTAL: Творче об'єднання. URL: <http://fest-portal.com/meropriyatiya/>

Л. М. Ревуцький – світоч української національної музики. URL: <http://www.slideshare.net/mhvardiya/ss-31564689/>

Лятошинский Борис Миколайович. Меморіальна дошка. URL: <https://kiev-foto.info/ru/memorialnye-doski/1265-lyatoshinskij-boris-nikolaevich>

М. Колесса – симфонія життя. URL: <http://biblioteka.lviv.ua/wp-content/uploads/2009/07/Kolessa.pdf>

Микола Віталійович Лисенко. URL: http://improvisus.com/klassika/16_1.htm

Музика та історія Михайла Степаненко. URL: https://zn.ua/CULTURE/muzyka_i_istoriya_mihaila_stepanenko.html

Мирослав Скорик – художній керівник і диригент. URL: <https://philharmonia.lviv.ua/collective/actors-171/>

Музичні конкурси в Україні. URL: <http://www.classicalmusic.com.ua/competition.html>

Національна спілка композиторів України. URL: <http://composersukraine.org/>

Піаніст Микола Сук. Рівне вечірнє. (24.06.2010 р.). URL: <http://surl.li/gbocc>

Портал української академічної музики. Music-Review Ukraine. URL: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/Index/>

Сук Микола Петрович. Всі піаністи. URL: <http://allpianists.ru/suk.html>

Українська музика та звукозапис (композитори). URL: <http://www.ukrmusic.org/tematychni-katalohy/kompozytory>

Фелікс Blumenфельд. «Визначний у всіх відносинах...» (8.08.2003 р.). URL: <https://www.chayka.org/node/50>

Фестивалі в Україні. Art centre «ANTRE» (організатори міжнародних фестивалів). URL: https://artantre.eu/ru/festivals_ukraine/

31 символ незалежності: видатні українські композитори. Таланти України. URL: <http://surl.li/gbpvt>

Зарубіжна класика

Аргеріх Марта. Всі піаністи. URL: <http://allpianists.ru/argerich.html>

Ваш квиток у культуру. Квитки на класику, оперу та балет у будь-якій точці світу. CLASSICTIC. URL: <https://www.classictic.com/ru/about-us/>

Видатні європейські композитори. Музична Абетка. URL: <https://muzabetka.com.ua/kompoz.html>

Видатні композитори. Персональний сайт вчителя музичного мистецтва О. В. Янушек. URL: <http://surl.li/gbptt>

Видатні композитори світу. Discover: пізнавальний Інтернет-журнал. URL: <https://discover.in.ua/traditions/vidatni-kompozitori-svitu.html>

Колекція класичної музики он-лайн. URL: <http://www.accuradio.com/classical/>

Митці світової музики. Відомі зарубіжні композитори. URL: <http://surl.li/gbprb>
Топ 30 композиторів музики і їх знамениті шедеври класичної музики.
Цікаві факти про відомих композиторів. Запоріжжя. Культура. URL: <https://cultura.city/news/cikavi-fakti-pro-vidomih-kompozitoriv>
Ферруччо Бузоні. Робочі правила піаніста. Classical Music News. URL: <https://www.classicalmusicnews.ru/articles/ferruccio-busoni-pianist-rules/>
Ф. Шопен. URL: <http://www.chopin.pl/>
Classic fm (радіо-портал, сайт якого містить записи музики, аудіотеку, інформацію про піаністів, композиторів, художників, музичні новини тощо). URL: <http://www.classicfm.com/>
Wondershare. URL: <http://surl.li/gbppn>

Нотні архіви та бібліотеки

Веб-портал Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (електронний каталог відділу музичних фондів, що міститься у розділі «Ноти» Електронної бібліотеки «Україніка»). URL: <http://surl.li/gbykn>
ЕЛІБУКР: Електронна бібліотека України. URL: <http://www.elibukr.org/>
Колекція нот старовинної музики XVII – XVIII століття. URL: <https://www.lysator.liu.se/~tuben/scores/>
Культура України : електронна бібліотека. URL: <http://elib.nplu.org/>
Музична бібліотека видавництва Т. Сороки (містить близько 250 музичних творів). URL: <http://mubis.com.ua/>
Музична скриня. Нотна бібліотека. URL: http://music-ukr.blogspot.com/p/blog-page_15.html
Ноти українських композиторів. URL: <http://ukrnotes.in.ua/poshuk.php>
Нотна бібліотека. URL: <http://nlib.org.ua>
Нотний архів Бориса Тараканова. URL: <http://notes.tarakanov.net/>
Сайт з навчальними посібниками. URL: <http://www.twirpx.com/files/art/music/>
Міжнародний проєкт бібліотеки музичних партитур. IMSLPPetrucchi Music Library. URL: http://imslp.org/wiki/Main_Page
Baroquemusic.it (Цифрова колекція сучасних нотних видань XVII–XVIII століть, присвячена любителям і професійним музикантам). URL: <http://www.baroquemusic.it/>
Library of Congress. COLLECTION World Digital Library («Всесвітня цифрова бібліотека» (WDL) започаткована у 2009 р. як проєкт Бібліотеки

Конгресу США за підтримки ЮНЕСКО та містить матеріали культурної спадщини, зокрема тисячі елементів, наданих партнерськими організаціями з усього світу, а також вміст із колекцій Бібліотеки Конгресу США. Сайт Всесвітньої цифрової бібліотеки перекладений з англійської та доступний шістьма мовами: іспанською, португальською, французькою, арабською, китайською та російською). URL: <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/>

MUTOPIA Project. Безкоштовні ноти для всіх. 2124 музичні твори, які можна безкоштовно завантажувати, змінювати, друкувати, копіювати, виконувати та записувати. URL: <http://www.mutopiaproject.org/>

WIMA: Музичний архів Вернера Іккінга. URL: <http://www.icking-music-archive.org/index.php>

Майстер-класи та науково-методичні семінари

Булава Л. І. Аналіз музичного твору. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/analiz-muzicnogo-tvoru-tablica-278096.html>

Всеукраїнський вебінар для вчителів мистецтва «Українське мистецтво у світовому просторі: імена і долі» (перша зустріч циклу). Лабораторія естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України. 9.06.2022 р. URL: <https://ipv.org.ua/2022/vebinar-vchyteliv-mystetstva/>

Всеукраїнський вебінар для вчителів мистецтва «Українське мистецтво у світовому просторі: імена і долі» (друга зустріч циклу). Лабораторія естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України. 28.11.2022 р. URL: <https://ipv.org.ua/2022/vebinar-28-11-2022-2/>

Всеукраїнський вебінар для вчителів мистецтва «Українське мистецтво у світовому просторі: імена і долі» (третья зустріч циклу). Лабораторія естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України. 8.06.2023 р. URL: <https://ipv.org.ua/2023/webinar-08-06-2023-2/>

Всеукраїнський науково-методичний семінар «Сучасний вимір мистецької освіти: завдання, досягнення та перспективи підготовки молодих виконавців» у межах Всеукраїнського відкритого конкурсу молодих виконавців української інструментальної музики імені Германа Жуковського. 22.12.2022 р. Лабораторія естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України та кафедра гри на музичних інструментах Інституту мистецтв РДГУ. URL: <https://ipv.org.ua/2022/seminar-22-12-2022/>

Всеукраїнський фестиваль методичних мистецьких ідей «Виховуємо митця незалежної України», присвячений 30-річчю Незалежності України. 01.10.2021 – 15.10.2021. Лабораторія естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України та кафедра гри на музичних інструментах Інституту мистецтв РДГУ. URL: <http://surl.li/jo0eh>

III Всеукраїнський науково-методичний семінар «Сучасний вимір мистецької освіти: завдання, досягнення та перспективи підготовки молодих виконавців» у межах III Всеукраїнського відкритого конкурсу молодих виконавців української інструментальної музики імені Германа Жуковського та науково-методичного циклу «Мистецька освіта в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: завдання та здобутки». 20.04.2023 р. Лабораторія естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України та кафедра гри на музичних інструментах Інституту мистецтв РДГУ. URL: <https://ipv.org.ua/2023/seminar-20-04-2023/>

Ігор Рябов. Проект «Виконавська майстерність піаніста» № 1. Перші кроки у піанізмі: 1–6 етюдів К. Черні зі збірки «50 маленьких етюдів» під редакцією Г. Гермера. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Wn48uGgM1_8

Ігор Рябов. Проект «Виконавська майстерність піаніста» № 14. Й. С. Бах. Цикл «15 двоголосних інвенцій». 2-голосна інвенція № 1, До мажор. URL: <http://surl.li/gdkoj>

Ігор Рябов. Проект «Виконавська майстерність піаніста» № 17. Й. С. Бах. Цикл «15 двоголосних інвенцій». 2-голосна інвенція № 2, до мінор. URL: <http://surl.li/gdkou>

Ігор Рябов. Проект «Виконавська майстерність піаніста» № 20. Й. С. Бах. Цикл «15 двоголосних інвенцій». 2-голосна інвенція № 3, Ре мажор. URL: <http://surl.li/gdkpe>

Ігор Рябов. Проект «Виконавська майстерність піаніста» № 23. Й. С. Бах. Цикл «15 двоголосних інвенцій». 2-голосна інвенція № 4, ре мінор. URL: <http://surl.li/gdkpm>

Ігор Рябов. Проект «Виконавська майстерність піаніста» № 25. Й. С. Бах. Цикл «15 двоголосних інвенцій». 2-голосна інвенція № 5, Es-dur. URL: <http://surl.li/gdkpt>

Ігор Рябов. Проект «Виконавська майстерність піаніста» № 27. Й. С. Бах. Цикл «15 двоголосних інвенцій». 2-голосна інвенція № 6, Мі мажор. URL: <http://surl.li/gdkpv>

Ігор Рябов. Проект «Виконавська майстерність піаніста» № 31. Й. С. Бах. Цикл «15 двоголосних інвенцій». 2-голосна інвенція № 7, мі мінор. URL: <http://surl.li/gdkpy>

- Ігор Рябов.** Проєкт «Виконавська майстерність піаніста» № 12. Цикл «24 дитячих п'єси» В. Косенка. II частина. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Ees_r848M_s
- Ігор Рябов.** Проєкт «Виконавська майстерність піаніста» № 16. Цикл «24 дитячих п'єси» В. Косенка. III частина. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gFfrscNI0dA>
- Ігор Рябов.** Проєкт «Виконавська майстерність піаніста» № 19. Цикл «24 дитячих п'єси» В. Косенка. IV частина. URL: https://www.youtube.com/watch?v=1BR_j3C4gLg
- Ігор Рябов.** Проєкт «Виконавська майстерність піаніста» № 29. Цикл «24 дитячих п'єси» В. Косенка. V частина. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wLRs-jumKIk>
- Ігор Рябов.** Проєкт «Виконавська майстерність піаніста» № 13. Л. ван Бетховен. Соната № 20. Тв. 49 №2. Соль мажор. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LJyNo-dJ2AA>
- Ігор Рябов.** Проєкт «Виконавська майстерність піаніста» № 18. Л. ван Бетховен. Соната № 17. Тв. 31 № 2. Ре мінор. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IE5wF8DuuAQ>
- Ігор Рябов.** Мінікурс «Аспекти виховання піаніста». Відео № 1. URL: <http://surl.li/gdlae>
- Ігор Рябов.** Мінікурс «Аспекти виховання піаніста». Відео № 2. URL: <http://surl.li/gdlaj>
- Ігор Рябов.** Мінікурс «Аспекти виховання піаніста». Відео № 3. URL: <http://surl.li/gdlae>
- Ігор Рябов.** Мінікурс «Аспекти виховання піаніста». Відео № 4. URL: <http://surl.li/gdlau>
- Ігор Рябов.** Мінікурс «Аспекти виховання піаніста». Відео № 5. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7RV3QS5-7lw>
- Капралюк К. В.** Презентація досвіду роботи вчителя музичного мистецтва. Всеосвіта. URL: <http://surl.li/gdlbv>
- Субботін М. Є.** Презентація до уроку музичного мистецтва «Народні музичні інструменти». Всеосвіта. URL: <http://surl.li/gdlbo>

МУЗИЧНА СКРИНЯ

Ноти українських композиторів для фортепіано (на матеріалі українського музичного фольклору)

- Афанасенко Т. В.** Українські пісні у дуетах. Київ, 2023. 28 с.
- Афанасенко Т. В.** Українські народні пісні у дуетах (з акомпанементом викладача). Київ, 2022. 28 с.
- Афанасенко Т. В.** Поліфонічні твори на теми українських пісень. Київ, 2023. 12 с.
- Бобалік Я. Я.** Музичне сузір'я: навчальне видання. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2008. 56 с.
- Бобалік Я. Я.** Музичний дивосвіт. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 64 с.
- Барвінський В.** Колядки і щедрівки для фортепіано зі словесним текстом. Упор. О. Смоляк. Тернопіль: Збруч, 1997.
- Барвінський В.** Мініатюри на лемківські народні пісні / Ред.-упор., вст. стаття О. Німилович. Дрогобич : Посвіт, 2008. 32 с.
- Барвінський В.** Наше сонечко грає на фортепіано. *Українська фортепіанна музика*. Педагогічний репертуар. Упор. Т. Завадська, О. Козачук. Київ : Музична Україна, 2020. С. 48–73.
- Барвінський В.** Українські народні пісні зі словесним текстом / Упорядники: Р. Савицький (мол.), О. Смоляк. Тернопіль : АСТОН, 2000.
- Барвінський В. О.** П'ять прелюдій.
- Барвінський В.** Шість мініатюр на українські народні теми. *Українська фортепіанна музика*. Педагогічний репертуар для дітей та юнацтва. Упорядники: Т. М. Завадська, О. С. Козачук. Київ : Музична Україна, 2006. С. 87–106.
- 20 дитячих п'єс на теми українських пісень** / Барвінський В. Фортепіанні п'єси для дітей [за виданням: В. Барвінський. Дитячі п'єси для фортепіано. Київ : Мистецтво, 1941. 20 с.] / Упор. О. Смолій, Л. Корній. Тернопіль : Лілея, 1996.
- Без'язичний Г., Мерзлюк Л.** Українські пісні в обробці для фортепіано: навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2012. 189 с.
- Без'язичний Г. Г.** Український формат. Нотна збірка для фортепіано. Вип. 1. Київ : Мелосвіт, 36 с.
- Беркович І.** Поліфонічні п'єси для фортепіано на основі українських народних пісень за обробками українських класиків. Зошит І–ІІ. Київ : Музфонд СРСР Українська республіканська філія, 1954. 22 с.

- Брилін Е. Б.** Юному віртуозу [Ноти]: твори для фортепіано. Вінниця : Нова Книга, 2013. 64 с.
- Брилін Е. Б.** Сонячне намисто. Українські народні пісні в обробці для фортепіано [Ноти] [Текст] : репертуарний навчальний посібник для викладачів та студентів мистецьких навчальних закладів. Вінниця : Нова Книга, 2015. 92 с.
- Брустінов Л.** Музика дітям. Київ : Муз. Україна, 2018. 28 с.
- Веселі нотки :** репертуар. збірник. : вок. та інстр. твори для дітей / переклад., упоряд., ред.: В. Рокош, Б. Коцюрба ; Упр. освіти, науки та молоді Волин. облдержадмін., Луц. пед. коледж. Луцьк : Терен, 2018. 78 с.
- Гусєв І. І., Рамазанов Р. Н.** Джазові та естрадні п'єси українських композиторів для фортепіано [Ноти] [Текст] : для спеціальних музичних навчальних закладів, вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–IV рівнів акредитації, концертуючих піаністів. Вінниця : Нова книга, 2008. 68 с.
- Дзюба Є. О.** П'єси і ансамблі для фортепіано: збірка п'єс і ансамблів для молодших і середніх класів (20 творів) [б/в], 38 с.
- Дзюба Є. О.** Дитячі капризи: віршовані ансамблі для 1-го класу з партією вчителя (8 ансамблів) [б/в], 10 с.
- Дзюба Є. О.** Улюблені іграшки: шістнадцять п'єс для 3–4-х класів [б/в], 26 с.
- Дзюба Є. О.** П'єси для фортепіано: збірка для середніх і старших класів (19 творів) [б/в], 37 с.
- Дзюба Є. О.** Новорічна музична казка «В очікуванні свята»: вісім ансамблів для 1–2-х класів з партією вчителя, що супроводжуються казкою [б/в], 14 с.
- Дзюба Є. О.** Образні етюди від Євгенії: збірка для середніх і старших класів (13 творів) [б/в], 27 с.
- Дзюба Є. О.** Музична історія «Новорічне диво»: ансамблі для 2–4-х класів з партією вчителя, що супроводжуються історією [б/в], 44 с.
- Дзюба Є. О.** Аранжування українських народних пісень: десять аранжувань для старших класів [б/в], 36 с.
- Іванюшина Л. К.** Дерево бажань : фортепіанні п'єси для молодших та середніх класів. Укл. В. Кондус. 2023, 28 с. [Ноти для фортепіано, б/в].
- Іванюшина Л.** Діткам про звірят : 22 фортепіанні п'єси для дітей молодших та середніх класів. Ред. В. Кондус. 2022, 28 с. [б/в].
- Іванюшина Л.** Зимові фантазії. Укл. В. Кондус. 2022, 30 с. [Ноти для фортепіано, б/в].
- Іванюшина Л.** І знову вальс: фортепіанні п'єси. Укр. В. Кондус. 2022, 42 с. [б/в].
- Іванюшина Л.** Музика для душі : фортепіанні п'єси. Укл. В. Кондус. 2023, 32 с. [б/в].

- Іванюшина Л.** Музичне асорті : фортепіанні п'єси для молодших і середніх класів. Укл. В. Кондус. 2022, 30 с. [б/в].
- Іванюшина Л.** Музичні картинки : фортепіанні п'єси для молодших і середніх класів. Укл. В. Кондус. 2022, 26 с. [б/в].
- Іванюшина Л.** Пригоди пса Патрона : фортепіанні п'єси для учнів молодших класів музичної школи. Укл. В. Кондус. 2023, 16 с. [б/в].
- Іванюшина Л.** Смачні п'єси : 18 фортепіанних п'єс для молодших і середніх класів. Укл. В. Кондус. 2022, 26 с. [б/в].
- Іванюшина Л.** Фортепіанні ансамблі. Частина 1. Укл. В. Кондус. 2022, 34 с. [б/в].
- Іванюшина Л.** Фортепіанні ансамблі. Частина 2. Укл. В. Кондус. 2022, 34 с. [б/в].
- Іванюшина Л.** Фортепіанні п'єси : молодші, середні класи музичної школи. 2021, 28 с. [б/в].
- Канке М. В.** Українські барви: репертуарний посібник. Випуск 1, 2, 3 [Ноти для фортепіано, б/в].
- Канке М. В.** Дванадцять колядок і щедрівка [б/в].
- Касаткіна О.** Ансамблі. Варіації. Поліфонічні п'єси : для фортепіано на основі нар. мелосу : навч. посіб. : навч. дисципліна «Фортепіано». М-во освіти і науки України. Київ : Фенікс, 2018. 50 с.
- Колодуб Л.** Альбом для дітей. Фортепіанні п'єси. Київ : Музична Україна, 1983. 46 с.
- Корсун-Белименко Т. О.** Музичний гороскоп : зб. фортепіанних п'єс для учнів 1–4-х кл. Київ : Хімджест, 2018. 51 с.
- Ластовецький М. А.** Фортепіанні п'єси для дітей та юнацтва : навч.-метод. посіб. з навч. дисципліни «Профіль: фортепіано». Зошит 4. Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, Ін-т муз. мистецтва, Дрогобиц. муз. коледж ім. В. Барвінського. Дрогобиц (Львів. обл.) : Посвіт, 2018. 147 с.
- Лисько З.** Фортепіанні мініатюри на українські теми. Львів : ЛНМА ім. М. Лисенка, 2013. 20 с.
- Лісова Р.** Ліричний альбом для фортепіано. Чернігів : Десна Поліграф, 2020. 64 с.
- Моя Україна [My Ukraine]** : українські народні пісні для малих дітей. Кн. 1 / Ред. М. Кравців-Барабаш: Торонто : Ukrainian music festival, 1979. 32 с.
- Моя Україна [My Ukraine]** : українські народні пісні для малих дітей. Кн. 2 / Ред. М. Кравців-Барабаш: Торонто : Ukrainian music festival, 1978. 32 с.
- Моя Україна [My Ukraine]** : українські народні пісні для малих дітей. Кн. 3 / Ред. М. Кравців-Барабаш: Торонто : Ukrainian music festival, 1982. 32 с.

Музика Срібної Землі : антологія : твори для дітей та юнацтва / упоряд., передм. В. Ф. Теличко ; редкол.: В. Ф. Теличко та ін. Ужгород : Карпати, 2017. 183 с.

Музична скринька: сучасні українські композитори дітям. Твори для фортепіано [Ноти], [б/в]. Випуск 1, 2023. 74 с.

Музична школа: навчально-методичне нотне видання – ноти для учнів та викладачів музичних шкіл. Ноти для різних інструментів та всіх класів. Київ : Менеджмент-XXI, 2007–2023 рр. № 1–154 (Фортепіано: випуск 1–9, 13, 14–15, 22–23, 25–28, 31–33, 37–39, 49–50, 60–61, 63, 67–71, 76, 81–82, 84, 87, 89, 92–95, 98–100, 105–106, 109–111, 117, 119–121, 123, 125, 130–131, 133, 137–140, 142–143, 146–149, 151, 153–154).

Нежигай О. М. Твори для фортепіано. Piano works for children. Дніпро : Ліра, 2017. 38 с.

Ніфонтов В. Джаз. Обробки українських мелодій та імпровізацій для фортепіано. Тернопіль : Підручники і посібники, 2012. 56 с.

Ой за гаєм, гаєм. Українські народні пісні в легкій обробці для фортепіано: нотне видання. Київ : Музична Україна, 1993. 48 с.

Перлини української фортепіанної музики. 3-4 клас [Ноти] / упоряд. Є. Шелестова, М. Чикаренко. Київ : Музична Україна, 2017. 80 с.

Перлини української фортепіанної музики. 5-7 клас [Ноти] / упоряд. Є. Шелестова, М. Чикаренко. Київ : Музична Україна, 2018. 80 с.

Попович Ю. Мій чарівний світ : зб. творів для дітей мол. та серед. кл. муз. шк. : твори для фортепіано, для голосу в супр. фортепіано, для дит. хору в супр. фортепіано; іл. І. Задорожна. Рівне : Волин. обереги, 2018. 33 с.

Ревуцький Л. П'ять українських народних пісень зі збірника «Сонечко». Транскрипція А. Коломійця. *Педагогічні п'єси українських радянських композиторів*. Упор. Б. Милич. Київ : Музична Україна, 1967. С. 67–71.

Ремезенко Л. Р., Ремезенко Ю. Р. Українські пісні. Київ, 2016.

Різнобарвна веселка нот : початк. період навчання : пед. репертуар муз. шк., муз. від-ня початк. спеціаліз. мистец. навч. закл. (шк. естет. виховання) : [п'єси, етюди та анс. для піаністів-початківців] / упоряд., перекладення та ред. для фп. Я. Бобалік ; М-во культури України, Держ. метод. центр навч. закл. культури і мистецтв України. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2016. 127 с.

Саратський О. Н. Цвіте терен: джазові обробки українських народних пісень для фортепіано: збірка нотних видань для початкової та фахової передвищої мистецької освіти (галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво») / уклад. О. Н. Саратський. Київ : Музична Україна, 2017. 30 с.

- Саратський О.** Цвіте терен. Джазові обробки українських народних пісень для фортепіано. Частина 2. Київ : Музична Україна, 2017. 32 с.
- Саратський О.** Цвіте терен. Джазові обробки українських народних пісень для фортепіано. Частина 3. Київ : Музична Україна, 2023. 28 с.
- Скуратовський В. І.** Альбом для дітей [Текст] : фортепіанні п'єси. Київ : Мелосвіт : Вид. Красовський В. Я., 2012. 28 с.
- Скуратовський В. І.** (1963–2016). Твори для фортепіано : альбом для дітей: пед. репертуар для муз. шк., муз. від-ня початк. спеціаліз. мистец. навч. закл. (шк. естет. виховання) та ВНЗ культури і мистецтв / передм. М. Скуратовська; Дніпров. міськрада, Департамент гуманітар. політики упр. культури. Дніпро : Арт-Прес, 2017. 60 с.
- Українські пісні: на голос в супроводі фортеп'яна.** Зібрав Є. Турула. Зошит 2. Київ-Ляйпціг : Україна. Коломия : Галицька Накладня; Winnipeg Man Ukrainian Publishing [1917–1922]. 46 с.
- Українська фортепіанна музика ХХ–ХХІ століття [У 3 т. Т. 1]** / упоряд. Т. Рощина. Київ : Муз. Україна, 2018. 142 с.
- Українська фортепіанна музика ХХ–ХХІ століття [У 3 т. Т. 2]** / упоряд. Т. Рощина. Київ : Муз. Україна, 2018. 174 с.
- Українська фортепіанна музика ХХ–ХХІ століття [У 3 т. Т. 3]** / упоряд. Т. Рощина. Київ : Муз. Україна, 2018. 158 с.
- Фортепіанні твори педагогічного репертуару :** репертуар. зб. для студентів пед. коледжів / [упоряд.: Бетюга В. А. та ін.] ; Упр. освіти і науки та молоді Волин. облдержадмін., Луц. пед. коледж. Луцьк : Терен, 2017. 70 с.
- Чарівна скринька.** Збірка українських народних пісень для дітей в полегшеній обробці для фортепіано. Упорядник А. Г. Любченко. Випуск 4. Київ : Музична Україна., 1990. 50 с.
- Черненко В.** Різдваний зошит (мініатюри для фортепіано) [б/в].
- Черненко В.** Твори для фортепіано [б/в], 92 с. (обробки українських народних пісень).
- Музична школа:** навчально-методичне нотне видання – ноти для учнів та викладачів музичних шкіл. Ноти для різних інструментів та всіх класів. Київ : Менеджмент-ХХІ, № 1–154 (Фортепіано: випуск 95; 109; 110; 123; 143; 152).
- Шиптур Б. В.** Українські народні пісні для фортепіано в обробці Богдана Шиптура. Зошит 1. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. 44 с.
- Шиптур Б. В.** Українські народні пісні для фортепіано в обробці Богдана Шиптура. Зошит 2. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. 48 с.
- Шиптур Б. В.** Українські народні пісні для фортепіано в обробці Богдана Шиптура. Зошит 3. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. 52 с.
- Якименко Ф. С.** Три п'єси на українські теми.

Навчально-методичне видання

ПРОКОПЧУК Вікторія Ігорівна

ЯКОВЕНКО Лариса Петрівна

Самостійна робота у фортепіанному класі

Робочий зошит ІV

з курсу «Основний музичний інструмент»

Навчально-методичний посібник

Підп. до др. 5.05.2023

Формат 60x84 ¹/₁₆.

Папір офісн.

Друк цифр.

Гарнітура Times.

Ум. др. арк. 15,55.

Обл. вид. арк. 15,75.

Тираж 100 пр.

Видавець: Олег Зень

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.

вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022,

068 025 067 4; olegzen@ukr.net

Друк: ПОЛІГРАФСЕРВІС

вул. Гагаріна, 39, м. Рівне, 33000;

тел. 067-363-37-81

psdruk@gmail.com